

24 pagini,

10.000 lei

serie nouă,

an IV, nr. 56

Director:

Liviu Antonesei

TIMPUL 9

REVISTĂ DE CULTURĂ

septembrie
2003

Redacția și administrația: B-dul Carol I nr. 3-5, Casa Conachi, IAȘI

EDITORIAL

FOTO: JEAN LEFAUX

LIVIU ANTONESCI

Despre oameni și instituții. O despărțire și o explicație

Am fondat această revistă, ca lunar cultural, aproximativ cu aceeași structură, în luna august 1993, la solicitarea d-lui Viorel Cataramă, patronul firmelor „Elvila Internațional” și „Viitorul Românesc”, care cumpărase titlul de la deținătorii săi anteriori și care a finanțat generos revista până în primăvara anului 1998, când declinul economic al firmelor D-Sale l-a împiedicat să continue această nobilă operă de filantropie culturală. Cîteva luni a trebuit să stopez proiectul, din lipsă de fonduri, apoi, cu finanțări întîmplătoare, l-am reluat. **Fundația Soros**, un an, Consiliul Județean, alt an, ori buzunarele proprii ale redactorilor au reușit să asigure continuitatea. În 2000, am fondat **Fundația culturală „Timpul”**, prin care speram ca lucrurile să meargă mai bine. În 2001, am solicitat, pentru anul următor, o finanțare din partea Consiliului Local, procedînd de altfel, ca și celelalte publicații culturale din Iași, însă, la instigarea primarului, cererea noastră a fost respinsă, în vreme ce solicitările celorlalte reviste au fost acceptate. În 2002, poate în urma scandalului din anul precedent, poate pentru că am făcut ceea ce n-aș fi dorit să fac, vreau să spun pentru că am „dat la pace” cu primarul, avînd o primă discuție după un cincinal în care ne evitasem reciproc, fie pentru că D-Sa este o personalitate mai accentuată, deci și mai capricioasă, Consiliul Local, a acordat o subvenție de 200 de milioane de lei, pentru anul în curs. Trebuie să precizez că respectiva sumă abia acoperă în întregime cheltuielile pentru hîrtie și tipar. De altfel, din 1998 încoace, la revistă nu se poate vorbi de salarii, nici măcar de drepturi de autor pentru colaboratori, oricît de prestigioși ar fi aceștia. Cum se face tehnoredactarea? Cum se acoperă sumele necesare transportului-difuzării ori legăturilor telefonice și conexiunii la internet? Păi, prin mila privată, prin bunăvoința unor persoane ori instituții, dar nu intru în detalii, pentru că nu vreau să depun o mărturie despre umilință, cerșetorie ori martiraj.

Ei, bine, în iunie anul acesta, am preluat conducerea cotidianului „Lumea leșeanului”, în care, ca orice redactor șef care-și respectă statutul, îmi exprim liber opiniile despre mersul lucrurilor „la români”. Și, tot de atunci, au început și presiunile – de la primar la nu știu care membru obscur al Consiliului Local, tot primesc semnale că pozițiile mele publice pun în pericol finanțarea – și așa precară – a acestei reviste la care m-am învățat să țin enorm, poate tocmai pentru că a fost atît de greu de menținut în viață în ultimul cincinal. Mi s-a spus asta și aluziv și direct, și **face to face** și la telefon, am auzit și declarații făcute în fața jurnaliștilor, mi s-a sugerat că „e ordin de sus”, fără a afla și de cît de sus. Cei care mă cunosc cît de cît, știu că nu sînt omul care să-mi schimb opiniile ori atitudinile, mai ales dacă se încearcă presiuni și șantaje asupra mea. Mai știu că nu mi se poate cumpăra nici tăcerea, bașca și la un preț atît de ridicol! Pînă la urmă, cuiva căruia nu i-a fost frică, de la un moment încolo, de Ceaușescu însuși n-o să-i fie nici de epigonii nereușiți ai acestuia!

Continuare în pagina 3

NUD / pastel pe carton

Cei care profetizează sfîrșitul literaturii sînt la fel de absurzi ca și cei care spun că dragostea poate avea sfîrșit

interview cu scriitorul ISMAIL KADARE

Cred că literatura bună se scrie acum în țările sărace, în America latină, în Portugalia, în România

interview cu scriitorul ANTONIO LOBO ANTUNES

11 septembrie și conștiința

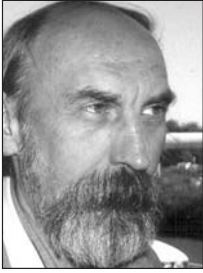
WILLIAM TOTOK

Istoria de la Al Waqbah sau Călătoriile omului cameleon

BOGDAN SUCEAVĂ

Număr ilustrat cu lucrări ale graficianului C-tin Iulian Copăcel

11 septembrie și conștirologia

WILLIAM TOTOK

Conștirologii și tezele lor

11 septembrie 2001 a fost o zi a extremelor emoționale. A fost o zi aproape ireală, a cărei dimensiune tragică imaginile televizate le puteau reda doar fragmentar. Șocul provocat de atentatul de la New York și Washington sau durerea pricinuită victimelor și familiilor nu se puteau reproduce în imagini. Una din propozițiile care, în acele zile, fusese repetată la nesfârșit suna cam așa: „Nimic nu va mai fi așa cum a fost până acum“. Atentatele au declanșat numeroase zvonuri prin care oamenii căutau să-și explice plauzibil întâmplările. Pentru amatorii literaturii conspiraționiste, evenimentele s-au transformat imediat într-un scenariu sumbru pus la cale de forțe ascunse. Autori avizi de publicitate sau autori cu evidente intenții politice au venit în întâmpinarea dorinței de elucidare a evenimentelor, oferind publicului derutat explicații, chipurile, alternative. Într-o sumedenie de scrieri apărute chiar și la edituri serioase, autorii unor scenarii de-a dreptul fanteziste vehiculează patru teze principale: 1) atentatele ar fi fost organizate de serviciul secret israelian și american; 2) cel puțin 6 piloți atentatori ar trăi; 3) în apropierea orașului Shanksville din Pennsylvania nu s-ar fi prăbușit nici un avion răpit de teroriști și 4) că nici asupra Pentagonului nu s-ar fi prăbușit un

avion, ci clădirea ar fi fost bombardată cu o rachetă.

În spatele acestor teze nu se ascund decât dorința originalității exclusive, o fantezie bogată, resentimente anti-americane sau antisemite sau, pur și simplu, șarlatani avizi de onorarii grase încasate în urma vânzării cărților.

Primele informații asupra unei implicări a serviciului secret israelian în atentatele sinucigăse au apărut în presa arabă. Ulterior, ele au fost preluate și de către partide extremiste de dreapta. Liderul Partidului Adevărului și Vieții Ungare din Ungaria, István Csurka, de pildă, a afirmat imediat după atentate că ele nu exprimă nimic altceva decât revolta popoarelor subjugate împotriva globalizării (cf. Heribert Schiedel, *Zur Zeit - Pilgerstätte der Euro-Rechten*, în IDGR, 30.11.01). Preluând schema similară de interpretare unilaterală și tendențioasă, revista „România Mare“ (Nr. 586 /05. 10. 2001) sugera că în atentatele comise ar fi fost implicat serviciul secret israelian. Ca dovadă, revista afirmă că în ziua atentatului angajații evrei ar fi fost avertizați să rămână acasă, scriind: „O dată cu anunțul privind la atacurile asupra World Trade Center din New York, mass-media internațională, cu precădere cea din Israel, s-a grăbit, în urma tragediei, să se folosească de acest prilej și să deplîngă dispariția a 4.000 de israelieni, care lucrau în cele două turnuri. Apoi, subit, nimeni n-a mai pomenit nimic despre acei israelieni și, mai târziu, în mod evident a devenit clar că aceștia nici n-au apărut la birou, în ziua în care au avut loc atacurile. Nimeni n-a zis nimic despre vreun israelian care să fi fost omorât sau rănit în acest incident.“

Această teză apare și în cartea lui Alexander von Bülow, *CIA-ul și 11 septembrie. Terorismul internațional și rolul serviciilor secrete*. Fostul deputat social-democrat german, Alexander von Bülow, în vîrstă de 66 de ani,

afirmă că nu oamenii lui Osama Bin Laden au pus la cale atentatele, ci Mossadul israelian împreună cu CIA-ul american. Scopul acestei intrigi ar fi fost asigurarea dominației globale a americanilor. O teză asemănătoare răspîndește și Mathias Bröckers, autorul unui bestseller intitulat, *11.9.* Bröckers în vîrstă de 49 de ani, susține că piloții-atentatori ar trăi. Atentatul propriu zis ar fi fost săvîrșit de persoane a căror identitate a fost ascunsă. De ce, rămîne neclar.

O altă teză răspîndită de conștirologi este cea susținută de jurnalistul Gerhard Wisnewski (în vîrstă de 43 de ani). El susține că relatările despre avionul răpit de teroriști – care s-a prăbușit în Pennsylvania – ar fi o invenție propagandistică. Wisnewski, care își prezintă tezele fanteziste în cartea, *Operațiunea 9/11*, a răspîndit și în trecut teze conspiraționiste care ulterior s-au dovedit a fi pure invenții.

Francezul Thierry Meyssan, în vîrstă de 46 de ani, s-a transformat într-un adevărat guru al conspiraționiștilor. El susține teza că Pentagonul ar fi fost bombardat de o rachetă (Cruise Missile) și că relatările privind prăbușirea avionului asupra clădirii sînt false. Potrivit lui Meyssan, în spatele acestei operațiuni de dezinformare s-ar afla cercuri ale industriei americane de armament care ar fi plănit o lovitură de stat pentru a ajunge la putere.

Incursiune în istoria conspiraționismului

Protocoloalele Înțelepților Sionului este cea mai aberantă lucrare conspiraționistă. Deși s-a demonstrat că această carte antisemită este opera fostei poliții secrete din Rusia țaristă, Hitler scria în *Mein Kampf*: „*Protocoloalele Înțelepților Sionului*, pe care evreii le neagă oficial atît de violent, au demonstrat în mod incomparabil în ce măsură întreaga existență a acestui popor se întemeiază pe o minciună permanentă. «Sînt niște falsuri», repetă vîitîndu-se *Gazeta de Frankfurt* și caută să convingă lumea; aceasta este cea mai bună dovadă că sînt autentice. Ele expun clar și în cunoștință de cauză ce pot face mulți evrei inconștienți. Aceasta este important. Ne este indiferent să știm ce minte evreiască a conceput aceste revelații; ceea ce este hotărîtor este că ele pun în lumină, cu o precizie care îți dă fiori, caracterul și activitatea poporului evreu și scopurile finale către care tind, cu toate ramificațiile lor. Mijlocul cel mai bun de a aprecia aceste revelații este confruntarea lor cu faptele. Dacă trecem în revistă faptele istorice din ultima sută de ani în lumina acestei cărți, înțelegem imediat de ce presa evreiască scoate asemenea strîgăte. Căci, în ziua în care ea va deveni cartea de căpătîi a unui popor, pericolul evreiesc va putea fi considerat ca și înlăturat.“ (*Mein Kampf*, Ed. Pacifica, București, 1993, pp. 214-215)

Literatura conștirologilor se bazează pe contestarea unor fapte, propune reinterpretarea unor întâmplări sau inventează, pur și simplu, o „realitate“ falsă și fictivă. Astfel, conspiraționiștii s-au ocupat de moartea violentă a președintelui Kennedy, de naveta spațială americană care a dus primii oameni pe lună, de moartea prințesei britanice Diana sau de ravagiile

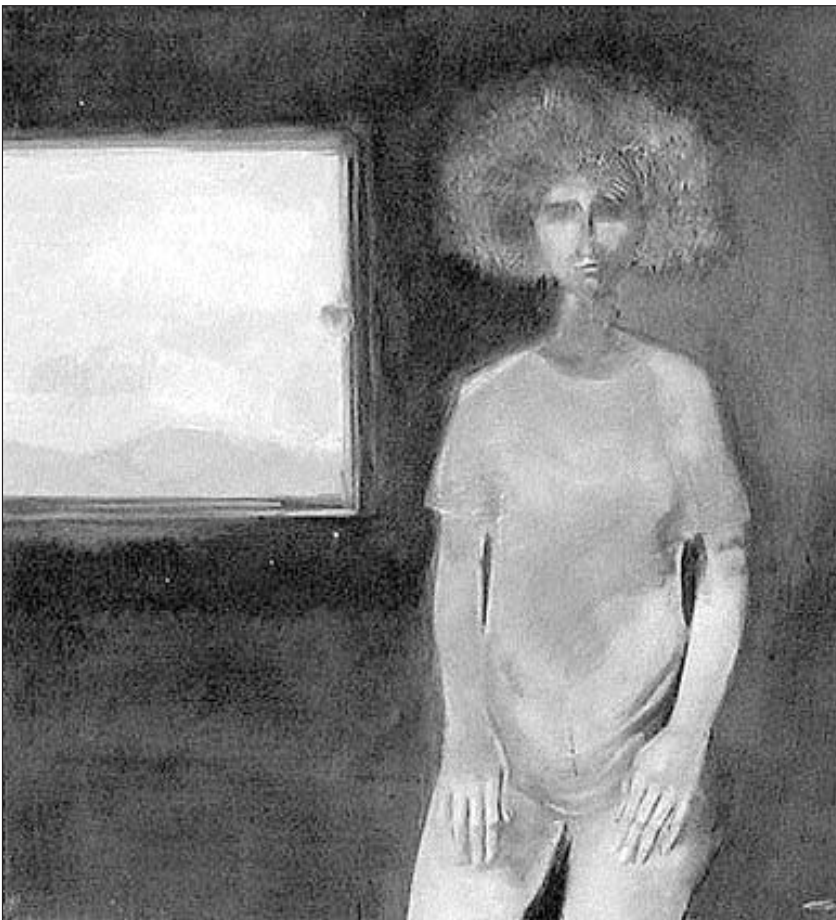
provocate de SIDA. În opinia autorilor, Kennedy și Diana au devenit victime ale unor forțe oculte, aterizarea pe lună a fost rezultatul unui ample manipulari mediatice și virusul HIV ar fi fost creația unor biologi americani.

Dezavuarea fanteziilor conspiraționiste

Numeroase ziare și reviste serioase au demontat tezele conspiraționiștilor, prezentînd datele reale și verificînd sursele citate de autorii scenariilor conspiraționiste. Martori oculari au confirmat atît prăbușirea avionului de lîngă Shanksville cît și prăbușirea avionului asupra Pentagonului. Din investigațiile revistei germane *Der Spiegel* (Nr. 37/8.9.03) și ale postului german de televiziune WDR (10.09.03) rezultă că declarațiile martorilor oculari citate în materialele publicate de conspiraționistul francez Thierry Meyssan sau cel german, Gerhard Wisnewski, au fost redatate trunchiat. Autorii s-au folosit numai de fragmente din interviuri care se încadrau în scenariul prefabricat, prin care ei încearcă să acrediteze ideea că autoritățile americane au dezinformat opinia publică. Scopul acestei dezinformări ar fi fost, de fapt, ascunderea încercării de acaparare a puterii de către cercurile industriei americane de armament. Din verificarea unor informații preluate de conspiraționiști din surse accesibile, cum ar fi cîteva ziare americane, postul de radio-tv BBC sau postul de televiziune arab, Al-Djasira, rezultă că informațiile au fost distorsionate. Gerhard Wisnewski îl citează, de pildă, pe Dennis Roddy, redactorul șef al gazetei locale din Pittsburgh, care ar fi afirmat că nu a văzut fragmente din avionul care s-a prăbușit la Shanksville. Wisnewski însă trece sub tăcere relatarea acestuia, apărută a doua zi după catastrofă, în care se descrie cu lux de amănunte cum arăta locul prăbușirii.

Basmul despre avioanele teleghidate care au intrat în turnurile celor două clădiri din New York și teroriștii care ar trăi a fost dezavuat de postul de televiziune WDR. Numele teroriștilor, foarte răspîndite în lumea arabă, au creat în primele zile după atentat anumite confuzii, după ce persoane cu nume omonime au dezmințit informațiile că ar fi murit și că ar fi implicate în atac. Autorii teoriilor conspiraționiste au susținut ulterior că postul de televiziune Al-Djasira ar fi difuzat interviuri cu acești supraviețuitori. Redacția postului tv arab a respins aceste aserțiuni, afirmînd că niciodată nu s-a transmis vreun interviu cu un prezumtiv supraviețuitor.

Teoria absurdă a avioanelor teleghidate și-a pierdut orice plauzibilitate după ce, în urmă cu un an, au fost arestați în Pakistan doi lideri ai rețelei teroriste, Al Kaida: Khalid Sheikh Muhammad și Ramzi Binalshib. Aceștia au descris rolul rețelei teroriste conduse de Osama Bin Laden în punerea la cale a atentatului de la 11 septembrie. Interviul a fost realizat de Yosri Fouda, șeful biroului londonez al postului tv Al-Djasira. Între timp, acesta a publicat împreună cu reporterul Nick Fielding de la Sunday Times cea mai bună istorie a lui 11 septembrie, *Masterminds of Terror*.

Fereastră purpurie / tempera cu emulsie pe pînză

FLOAREA DE COLȚ

Ieșeanul (și ieșenizatul) față cu munca

Foto: GABRIEL CUCUTEANU

GABRIELA GAVRILA

„Da' nu-i greu? O sî mușesc io tătă zîua? Pentru ațiția bani? Da' și-s prost?” (un ieșean în căutarea unei slujbe)

În România se trăiește greu, sărăcia e îngrozitoare, se fac disponibilizări, cresc prețurile. Vine și iarna. Probabil că trebuie să ne așteptăm la alte știri de oameni sperați care vor bloca șoselele, se vor așeza în fund pe liniile de cale ferată, în intersecții sau în piețe, față în față cu jandarmii. De vină pentru toate relele – se știe – sînt guvernării, hoții de la putere, americanii, războiul din Irak, istoria (dacă n-am fi fost noi așezați aici, în calea tuturor năvălirilor...), chiar și Dumnezeu care nu vrea să mai țină cu noi, nici măcar la fotbal, atunci cînd joacă echipa națională. Ați mai auzit/ văzut lucrurile acestea și nu cu ele am de gînd să vă plictisesc.

Io sî mă duc profesor la țară? Doamne ferește!

După ce s-au luptat din greu să promoveze examenele de licență, beneficiind, la un moment dat, de oboseala profesorilor îngropați în sutele de teze sau de vederea mai slabă a supraveghetorilor oboșiți, mulți dintre tinerii noștri absolvenți de pe plaiuri moldave (care-și păstrează cu strășnicie rostirea dialectală, poate ca o pavăză împotriva globalizării) trebuie să dea piept cu examenele de titularizare. Nu spun că sistemul ar fi minunat, nici că subiectele ar fi întotdeauna inspirat alcătuite, ci doar că un absolvent de Litere, fie și unul mediocru, ar trebui să fie în stare să promoveze, onorabil, examenul cu pricina. Putem acuza la nesfîrșit proasta organizare a Ministerului Educației sau imbecilitățile din bibliografie. Putem crede că examenele au fost, în bună măsură, măsluite. Dar chiar și așa, în aceste condiții dificile, un ins cît de cît școlit n-ar avea voie să rateze. Sau, dacă tot are un eșec, ar trebui să se așeze frumușel în fața oglinzii și să se analizeze. Pentru că nu e încă totul pierdut și, în momentul în care-ți recunoști lipsurile, slăbiciunile, măcar știi de unde să pornești. Rareori se întâmplă astfel. Candidatul respins se consideră mai întotdeauna o victimă – a unui sistem aproape kafkian, a pilulelor, a „bătrînilor” inerti. În plus, așa e el: n-are noroc și pace. În vreme ce, urcînd dealul Copoului, mi-ajung la urechi astfel de plîngeri, mi-amintesc paginile cu zeci de greșeli de ortografie produse de victimele de acum, calvarul rerereexaminărilor și, mai mult, încredințarea lor în a nu depăși nivelul sintezelor școlare pentru clasa a opta. Memoria lor lucrează însă selectiv, așa încît, cu maximă dezinvoltură, ajung

să-și construiască un discurs victimizator. Ar pleca și din România (nu știu de ce, dar nu simt nici o umbră de regret) pentru că aici nu mai e de trăit, nu ți se oferă nici o perspectivă. N-are rost să le mai spun că, atunci cînd schimonosești limba maternă în fel și chip, iar pornirea de a româniza numele străine se dovedește a fi irepresibilă (și-așa i-am căpătat pe **Ghiote, Șilăr, Nice, Jan Jac Ruso** și pe alții), nu știu ce „perspective” s-ar mai putea găsi. Cum pretențiile sînt direct proporționale cu ignoranța, nici unul dintre acești „filologi” n-are de gînd să se „exileze” la țară, să guste din plăcerile vieții patriarhale: „Io sî mă duc profesor la țară?” Nu s-ar mai realiza profesional, nu-i așa?

Trebuie sî pun și literili? Da' n-am știut...

Încercînd să testez cît de cît competența unor doritori de afirmare (cu studii superioare, cum altfel?), le-am propus să corecteze cîteva pagini dintr-un text destul de accesibil. După ce s-au scurs cîteva ceasuri, am primit înapoi șpalturile. Pe unul dintre ele, un tînar trăsese liniștit cu pixul roșu cîteva dungii și săgeți și-și exprimase nedumerirea prin semne de întrebare. Pe urmă, plictisit pesemne, desenase vreo două floricele stilizate și o față mîhnită. Nu puteam, ce-i drept, să-i pun la îndoială nici efortul intelectual, nici sensibilitatea, dar greșelile de culegere erau toate la locul lor și nici măcar rîndurile inversate sau erorile datorate convertirii fonturilor nu fuseseră sesizate. Tînarul nu parea defel deranjat de toate acestea și, prin perdeaua de fum de țigară, m-a întrebat cu o doză de plictisală în glas: „Trebuie sî pun și literili? Mie nu-mi plac chestiile astia...”

Din cuțite și pahară...

Mulți dintre scriitorii ieșeni (nu le dau numele, se știu ei...) au idei strălucite. Sînt în stare oricînd, la un pahar de vin sau votcă, sau la umbra și răcoarea unui muzeu, să construiască proiecte, să viseze manifeste, să gîndească „alternativa” culturală a urbei, să-și imagineze cum ar schimba fața literelor, să antameze proiecte. Sînt fermecători și entuziaști, își pot susține ideile, pot discuta ore în șir despre o chestiune de principiu, alte ore și zile și luni despre certuri minore sau bîrfe locale. Doresc să șteargă granițele între provincie și capitală, să răstoarne ierarhiile oficiale. Se aprind dacă îi citești cum nu se cuvine (adică altfel decît s-ar citi ei înșiși, de fapt), se aprind dacă nu-i citești. Sînt indignați de inerția locului, de adormirea moldavă, de precaritatea instituțiilor culturale. Cînd îi ascuți, le dai, fără rezerve, dreptate. Cînd însă aștepți o manifestare concretă a ideilor și intențiilor lor, intervin întotdeauna factori perturbatori: vremea nenorocită de afară (îți vine să mai citești/scrii cînd plouă, suieră vîntul sinistru, se scutură frunzele ruginii sau e, așa, o ciudată melancolie în aer?), un meci de fotbal, boala unei rubedenii îndepărtate, o agapă prelungită după care sînt necesare cîteva zile sau săptămîni de reculegere, o răceală dătătoare de nevroze, un sentiment

nedefinit de lehamite. La următoarea întîlnire, se discută din nou, cu aprindere, despre reviste culturale și programe editoriale, despre patriarhii criticii românești și junii corupți. Fumul de țigară se strînge între zidurile vechi, prietenii se fac și se desfac, laudele reciproce mai ostoiesc puțin frustrările.

Instituțiile învechite rămîn la locul lor și așteaptă, cu atemporală răbdare, asaltul pregătit minuțios al noilor cavaleri ai literelor.

Cît mai multă gălăgie în jurul numelui ...

Am întîlnit destule personalități „meteorice”, care se mulțumesc cu gesturi spectaculoase, mediatizate intens, cu declarații agresive, menite să atragă atenția asupra lor. Dintr-un soi de instinct al spectacolului poate mai mult decît din calcul, au grijă mereu să agite apele, să arate că sînt prezenți în lumea culturală. Care-ar fi arsenalul pus la bătaie? Un protest pe timp de vară, cînd jurnalele moțăie, în pană de subiecte, cîte un pamflet mustind de injurii, strecurat prin gazete, vreun festival oarecare, unde rebelul nostru se dă în stambă, de cele mai multe ori pe fond bahic. Dacă faci abstracție de poziția **contra** a insului în cauză, nu rămîne altceva decît o clamare ridicolă, ceva de felul „Ăsta-s io, nu mă mai ignorați...” Ce urmează? Unii poate s-ar aștepta la o operă pe măsura agitației, alții s-ar mulțumi și cu mai puțin, sperînd că, în fine, ceva începe să se contureze. Dar nu, vehicularea propriului nume ține loc de operă. Întreținerea acestei notorietăți ieftine trece pe primul plan, așa încît doritorii de glorie se vor feri ca de foc de munca anonimă, de proiectele dificile care-ți mîncă zilele și nu-ți vor aduce nici un fel de laude. Încîntați de sfîrșice, se mulțumesc, ca personajul lui Gogol, să se vorbească despre ei. Mai are importanță cum?

Mi-amintesc o discuție recentă cu un om de afaceri care aștepta, de mai bine de două ore, să se întoarcă angajamentul trimis cu mașina să cumpere plicuri. „Moldovenii, sărăcii, – mi-a spus resemnat – se nasc gata oboșiți și, pe urmă, se odihnesc toată viața.”

gravură

EDITORIAL

LIVIU ANTONESEI

Despre oameni și instituții. O despărțire și o explicație

continuare din pagina 1

Mi-am pus, firesc, întrebarea subtilizată de Lenin de la Cernîșevski: „Ce-i de făcut?”. La început, am crezut că e nobil să mor cu revista de gît și să am astfel un nou prilej să înjur niște ignari. Însă revista a devenit, între timp, una din cele mai bune publicații culturale din țară, o instituție ascultată și respectată. Or, o instituție mi se pare mai importantă decît orice persoană care vremelnic o reprezintă, inclusiv decît persoana mea, care am proiectat-o în urmă cu mai mult unsprezece ani și m-am străduit să nu dispară. Nu e nici o plăcere să-ți ucizi copiii! Am încercat, împreună cu redactorul șef, să găsec surse alternative de finanțare, în mediile de afaceri locale ș.a.m.d., dar n-o să vă plictisesc cu odiseea noastră, desfășurată uneori dincolo de marginile absurdului și rămasă, desigur, fără vreun rezultat palpabil decît poate, cîndva, în pagini de literatură!

Prin urmare, nu-mi rămînea decît o soluție – să eliberez instituția aceasta la care țin enorm de prezența mea dăunătoare și să sper că buimăcii noștri edili și politicienii vor înțelege așa cum se cuvine semnificația gestului și nu vor mai persecuta o instituție culturală care face cinste orașului, care este citită și citată pretutindeni unde ajunge, în țară și străinătate, cu interese, respect și admirație. Pe 15 septembrie a.c., am semnat cererea de retragere de la direcția revistei „Timpul” și din președinția „Fundației culturale Timpul” și sper ca acest gest să ajute la ceva! N-aș vrea să-mi pară rău că n-am ales că mor cu ele în brațe!

Este ultimul număr pe care numele meu apare pe frontispiciul acestei publicații, pe care vă doresc să o puteți citi în continuare. Ceea ce, de altfel, îmi doresc și mie, pentru că tîna e echipă care rămîne aici va face o treabă cel puțin la fel de bună. Dacă nu și mai bună, avînd mai multă energie decît mine și un elan superior elanului pe care-l mai pot eu avea după atîția ani de făcut reviste. Le urez succes! Căci succesul lor ar dovedi că dispariția dintr-o funcție sau alta a unor persoane nu trebuie să însemne și dispariția instituției.

N-aș vrea, totuși, să închei fără a semna la programele urieșesti înregistrate de democrația românească în ultimele două decenii. În mai 1983, eram eliberat din funcție, de către editor, de la conducerea „Opinie studentești”, în urma unei anchete cu care m-a onorat „Securitatea”. După douăzeci de ani”, vorba admirabilului Dumas, sînt eu însumi editor și mă eliberez de unul singur din aceste funcții, fără să mă mai anchetați nimeni! Cel puțin fără să știu.

Cei care profetizează sfârșitul literaturii sînt la fel de absurzi ca și cei care spun că dragostea poate avea sfârșit

interviu cu scriitorul ISMAIL KADARE

„Unii au pretins că această carte (nr: *Generalul armatei moarte*) a fost aleasă de puterea albaneză pentru a ne reprezenta literatura în străinătate. E arhifals. În Albania, ca în tot grupul țărilor comuniste, exista o casă de editură care publica operele scriitorilor naționali în limbi străine. S-a întâmplat ca lui Iusuf Vrioni, traducătorul meu, proaspăt eliberat din pușcărie, să-i placă această carte și-atunci, în mod spontan, s-a apucat s-o traducă, sperînd că va câștiga ceva bani, pentru că rămăsese fără slujbă. Asta se întîmpla în 1963, cu vreo șapte ani înainte de publicarea cărții în Franța. Într-o primă fază, editura a lăsat manuscrisul să mucegăiască într-un colț, nu numai pentru că opera mea era departe de a fi «exemplară», după criteriile Albaniei totalitare, ci și pentru că traducătorul își petrecuse cîțva timp în închisoare, din motive politice. Într-o bună zi, cum se întîmpla frecvent în țările foste comuniste, editura și-a dat seama că-i este cam greu să-și îndeplinească obiectivele planului cincinal și responsabilii săi și-au amintit că aveau la îndemînă un manuscris gata pregătit. Așa a intrat romanul meu la tipar în 1967. Într-una din vizitele sale în Albania, Pierre Paraf, care făcea parte din comitetul de redacție de la *Europe*, a auzit vorbindu-se despre el și l-a adus la Albin Michel, care l-a publicat în 1970.” (Ismail Kadare, 1999, trad. red.)

Un scriitor este atît de liber pe cît vrea și are el puterea să fie

Timpul: Domnule Ismail Kadare, în timpul perioadei comuniste, cînd Albania era izolată de lumea civilizată, datorită regimului dictatorial al lui Enver Hodja, ați fost poate unica voce auzită – și ascultată – în Occident. În 1990, cînd dictatura a luat sfârșit, ați ales Parisul, părăsind locul pe care îl numeați în scrierile dumneavoastră „Orașul de piatră”. De ce?

Ismail Kadare: E greu de spus „dictatura a luat sfârșit”... În 1990, schimbarea mult așteptată nu s-a produs. Pentru a păstra puterea și, cine știe, poate pentru a rămîne în zona tulbure a unei dictaturi asemănătoare celei din Cuba, comuniștii s-au hotărît să mimizeze democratizarea țării. Cine citește scrisorile adresate de mine lui Ramiz Alia, poate înțelege că... nu se schimba nimic.

T: Situația seamănă izbitor de mult cu cea din România, la începutul anilor 1990...

IK: Comuniștii renunță greu la putere și la privilegiile peste tot în lume, iar ecourile dictaturilor se prelungesc multă vreme. Eu am dorit să atrag atenția asupra unei stări de fapt, să atrag atenția asupra prefăcătoriei politicienilor. Cum am mai spus, n-am plecat din Albania pentru a mă salva pe mine, ci pentru a demasca ipocrizia, pentru a putea servi mai bine țării natale. Am

declarat la venirea în Franța că nu mă voi întoarce decît într-o Albanie democratică.

T: V-ați întors însă, fără a părăsi definitiv Parisul. În 1997 ați intrat în Academie...

IK: În 1996. S-au întîmplat multe lucruri în anii din urmă, se pot observa schimbări de ordin politic și cultural. Din păcate însă, clasa noastră politică este fie inconștientă, fie imorală. De aici toate întîrzierile în procesul de democratizare, toate eșecurile... Cînd liderii sînt corupți, societatea în ansamblul ei are de suferit.

T: Cum ați resimțit, ca scriitor, venirea în lumea liberă?

IK: Am scris pur și simplu și mi-am publicat romanele. Nu știu dacă am scris mai mult sau mai bine, asta trebuie s-o observe criticii literari. Știu doar că nu m-am schimbat în mod esențial. În fond, chiar și în timpul dictaturii, eu am fost liber. Ceea ce înseamnă că am avut acea libertate a conștiinței, acea libertate interioară care vine din neacceptarea constrîngerilor. Mi se pune frecvent întrebarea aceasta și, de fiecare dată, spun că un scriitor este atît de liber pe cît vrea și are el puterea să fie. Nu știu dacă a trăi într-un regim democratic înseamnă în mod automat pentru scriitor a fi liber. Servituțiile, îngrădirile pot fi altele, dar ele nu dispar. O conștiință slabă este una neliberă, indiferent de regimul politic.

Marea literatură vrea să însemne literatura care rămîne modernă pentru totdeauna

T: Sînt destule voci astăzi – postmoderniste? – care consideră că literatura trăiește o criză de identitate, de substanță...

IK: Literatura face parte dintre marile bogății ale umanității. Nu are cum să dispară prea curînd. Cei care profe-

tizează sfârșitul literaturii sînt la fel de absurzi ca și cei care spun că dragostea poate avea sfârșit sau că asistăm, în momentul de față, la finalul sexualității etc etc. Sînt idioțeniile totale care se repetă, totuși, din timp în timp. La epoca sa, toată literatura mare a fost modernă. După care a devenit clasică. Dar nu se poate să fii clasic fără să fi fost modern. Marea literatură vrea să însemne literatura care rămîne modernă pentru totdeauna.

T: Care este substanța mării literaturi în zilele noastre?

IK: Este greu de explicat. Literatura mare este rară. În cea mai mare parte, literatura de astăzi nu are valoare, este moartă. Doar o mică parte rămîne vie pentru totdeauna. Și acest lucru nu este trist, chiar din contră. Tocmai pe acest fapt se bazează magnificul în literatură. Selecția în literatură este puternică, teribilă și, în urma ei, rămîne foarte puțin. Comoara literaturii universale se îmbogățește lent, dar pentru totdeauna. Este ceva ce ține de formidabil, de divin aproape.

T: Ce anume face diferența între marea literatură și restul?

IK: Este aceeași diferență ca între cineva care este viu și cineva care care este mort. Pur și simplu este altceva. Marea literatură are o altă calitate: nu are nimic de-a face cu cea mediocră sau medie. Adică este rară. Și trebuie să fie și avară.

Literatura a avut nevoie de acele ziduri protectoare contra poporului

T: Care este, în acest context, relația cu cititorul?

IK: Este o relație indispensabilă. Lectorul este cel pentru care există literatura. Toți cititorii sînt diferiți, fiecare citește în manieră proprie: nu se poate citi *Hamlet* de două ori la fel. În asta constă farmecul literaturii. Fiecare își aduce contribuția în timpul lecturii.

Sau fiecare generație. Dar Hamlet tot tînăr rămîne pentru totdeauna. Cititorul este important, dar acest aspect are două tășuri: pentru că el poate face presiuni prostești uneori asupra literaturii, pentru a o modifica. Odată, Schiller a spus că literatura are nevoie de ziduri protectoare împotriva cititorului. Trăiește pentru cititor, dar, în același timp, nu trebuie să se supună nimănui, nici cititorului, nici autorului, adică trebuie să-și păstreze cu gelozie independența. De aceea s-a creat corul în tragedia antică: s-o protejeze contra spectatorilor (la început, publicul grec ardea să intervină în spectacol, arunca măslină, pietre). Așa s-a creat corul și el a spus: *tăceți, aveți un trimis, un reprezentant pe scenă, stați liniștiți și vă supuneți!* Vedeți, întotdeauna literatura a avut nevoie de acele ziduri protectoare contra poporului. Sună dur. Etic nu este corect. Dar e adevărat. Adevărurile literaturii sînt foarte dure.

Scriitorul nu cred că se gîndește la cititor cînd scrie. Creația este o chestiune foarte complicată.

T: Actul creator este, la urma urmelor, unul egoist. Poate explicația este a cel moment de grație pe care-l trăiește.

IK: Bineînțeles. Iată de ce, în trecut, se spunea că literatura este o procesiune divină. Există, într-adevăr, o divinitate a ei. Scriitorul adevărat, marele scriitor nu-și face niciodată calcule. Fie că va fi înțeles sau nu, iubit sau nu de public.

T: Există un moment din emisiunile radiofonice literare din Irlanda, o rubrică în care scriitorul este întrebât despre acel înger ce veghează pe umărul lui. Care este autorul dumneavoastră preferat?

IK: Shakespeare.

T: Dar de ce?

IK: Păi așa, l-am iubit de cînd aveam 20 de ani, de cînd am avut prima dată ceva de spus, și am fost fascinat de el toată viața.

„Cînd îmi făceam studiile la Moscova, la Institutul Maxim Gorki, în uzina aceea de produs scriitori servili regimului comunist, am simțit instinctiv o aversiune pentru literatura care se făcea acolo și realismul socialist care cerea, printre altele, un climat optimist. Dacă luați romanele apărute în acea epocă în Uniunea Sovietică și în țările satelite, veți vedea că soarele strălucește, că pămîntul e frumos, că apa rîurilor cîntă viitorul luminos. În mod inconștient, am căutat să mă delimitiez de acest stil și am găsit această formă a dizidenței meteorologice. Chiar și atunci cînd vorbesc despre soare în *Tambours de la pluie*, e vorba despre un soare înspăimîntător, cel al deșertului, care aproape că este sursă de suferință. Și, în orice caz, și această carte se termină în ploaie.” (Ismail Kadare, 1999, trad. red.)

Pagină realizată de

CRISTINA MITOCARU

Cred că literatura bună se scrie acum în țările sărace, în America latină, în Portugalia, în România

interviu cu scriitorul ANTONIO LOBO ANTUNES

Atunci când ne gândim la literatura portugheză, numele care ne vin în minte în primul rând sînt Fernando Pessoa și José Saramago. Antonio Lobo Antunes, considerat de unii critici cel mai important scriitor portughez în viață, este un autor prolific, influențat de Gogol, Faulkner, Flaubert și Céline.

Născut în septembrie 1942 la Lisabona, Antonio Lobo Antunes este cel mai mare dintre cei șase fii ai unui neuropatologist extrem de cultivat. Deși este atras încă din copilărie de literatură (tatăl său obișnuia să-i citească din clasicii francezi și din Flaubert), va studia medicina, obligat poate de tradiția familiei să urmeze acest drum. În plin război colonial, se află în Angola, unde ajunge să amputeze membrele răniților cu un fierăstrău de tîmplar. Experiența este extrem de traumatizantă și îi va influența în bună măsură scrisul. În romanele cu o dezvoltare amplă, cu monologuri interioare întinse pe zeci de pagini (autorul însuși spunea că ajunge să se atazeze de personaje sale abia cînd se apropie de jumătatea cărții), subtilitatea psihanalistului este deseori însoțită de violența celineană.

Sucesiunea temporală este abandonată, vocile reale dialoghează cu cele fictive, granițele între fantasmă și realitate devin fluide. Logica obișnuită este părăsită în favoarea asocierilor de idei și senzații, personajele pot fi, în aceeași frază, și naratorii principali, și obiectul analizei, și martorii ei. Relatările seci, fișele de observație se învecinează cu descripțiile baroce și secvențele poetico-onirice.

Chiar dacă pare de dificil de stabilit care sînt coordonatele esențiale ale unei opere atît de întinse, putem observa că agonia, dezmembrarea familiei, singurătatea, alienarea, dictatura, violența absurdă și moartea sînt principalele teme ale autorului portughez. În agonie și părăsiți sînt și adolescentul dependent de droguri din *Moartea lui Carlos Gardel* (1990) și Rui S., intelectualul maladiv, obsedat de eșecul primei sale căsătorii și eșuat într-o relație ambiguă și plină de tensiuni cu o comunistă (*Explicația păsărilor*, 1991). Mizeria morală și fizică, proiectată pe fundalul istoriei aberante, este disecată cu minuțiozitate în *Exhortation aux crocodiles* (1999). Grotescul, analizele făcute cu bisturiul parcă, nelipsite de detalii naturaliste (galeria personajelor feminine este impresionantă: o surdă, o obeză, o seducătoare fanată, o alta mîncată de cancer) sînt contrapunctate de proiecțiile bovarice și de întoarcerile frecvente în copilărie. Într-o lume agonică, în preajma bărbatilor lipsiți de vitalitate, oboșiți de existența zilnică, resimțind din plin degradarea biologică, eroinele caută să recupereze fragmente din timpul pierdut. E tot ceea ce mai pot face nu pentru a se salva, ci pentru a îndepărta amenințarea morții. Personajele rămîn suspendate într-o stare de trecere, cu mințile rătăcite, așteptînd dispariția. Nebunia, ca pierdere a legăturilor cu Celălalt, ca înstrăinare de lume și de sine este, poate, obsesia prozatorului portughez.

Cu experiența psihiatrului, Antunes caută să exploreze lumile interioare, să surprindă momentele imperceptibile cînd mecanismele fragile ale ființelor se frîng. De aceea, romanele sale cer o lectură încetinită, întîzieră asupra detaliilor, disponibilitate joyceeană de a urmări transformările infimize din structura personajelor. Disoluția cuplurilor, pomirile autiste ale inșilor aparent normali, sadismul cotidian, complicitatea mai puțin amoroasă cît apropiată de relația victimă – călău, dezabuzarea, lașitățile indivizilor și neputința lor de a găsi energie vitală pentru a ieși din monotonie nu pot să atragă un cititor grăbit. (*Timput*)

Operele lui ANTONIO LOBO ANTUNES traduse în franceză

Mémoire d'éléphant, Christian Bourgois, 1979.

Le cul de Judas, Métailié, 1983.

Connaissance de l'enfer, republié chez Christian Bourgois (1998).

Fado Alexandrino, Métailié/Albin Michel, 1987.

Explication des oiseaux, Christian Bourgois, 1991.

Le retour des caravelles, Christian Bourgois, 1990.

La farce des damnés, Christian Bourgois, 1992.

Le traité des passions de l'âme, Christian Bourgois, 1993.

L'ordre naturel des choses, Christian Bourgois, 1994.

La mort de Carlos Gardel, Christian Bourgois, 1995, et 10/18, 1998.

Le manuel des inquisiteurs, Christian Bourgois, 1996.

La splendeur du Portugal, Christian Bourgois, 1998.

Exhortation aux crocodiles, Christian Bourgois, 1999.

Livre des chroniques, Christian Bourgois, 2000.

Mai multe romane ale lui Antonio Lobo Antunes au fost publicate în Livre de Poche: *Explication des oiseaux*; *Farce des dames*; *Le retour des caravelles*; *Le manuel des inquisiteurs*; *La mort de Carlos Gardel*; *Le traité des passions de l'âme*; *La splendeur du Portugal*; *L'ordre naturel des choses*.

Toate dictaturile se tem de cultură

Cristina Mitocar: În intervenția dumneavoastră de la Colocviul Eu, Celălalt, ați vorbit despre crime și atrocități ca substanță pentru marea literatură. Credeți că aceasta e calea de eliberare a individului, de exorcizare a răului?

Antonio Lobo Antunes: Am trăit mult timp sub dictatură. Mulți ani, pînă la revoluție. Literatura, cultura erau singura formă de rezistență posibilă. Toate dictaturile se tem de cultură, încearcă s-o anuleze pentru că li se pare periculoasă, revoluționară. În Portugalia, pentru că dictatura nu putea suporta cultura, cărțile au fost confiscate, iar scriitorii trimiși în închisoare. Ce altă cale de a-i reda omului demnitatea am fi putut găsi?

Portugalia și România nu sînt țări bogate, nu au poate mari perspective economice, dar au cultură. Este cel mai important lucru și chiar sînt mișcat de eforturile scriitorilor români, pentru că se străduiesc să confere demnitate culturii, literaturii. De aceea am și acceptat să vin aici, la acest colocviu. Am fost în Franța să lansez o carte (n.r.: Volumul lansat luni, 15 septembrie, la Librarie Compagnie din Paris este *Que ferai-je quand tout brûle*, apărut la Ed. Christian Bourgois), eram foarte obosit cînd un prieten mi-a spus de România. Și am știut că trebuie să vin aici. Un alt lucru care mi-a plăcut aici este dimensiunea etică pe care o mai păstrează literatura. Cele mai multe literaturi democratice au pierdut-o. Oamenii nu mai au viziunea etică asupra a ceea ce fac. Situația scriitorilor de aici îmi amintește de vremuri pe care le-am trăit și eu, cînd împotriva sărăciei lupta cultura. E prima dată cînd vin aici și sînt surprins de oamenii cu necazuri și cu o viață grea, dar care rămîn demni. Sînt latini ca și mine și atît mentalitatea cît și modul de viață ne sunt asemănătoare.

CM: Care credeți că este relația între valoarea terapeutică și cea estetică a literaturii?

ALA: Unora le place să vorbească despre literatură feministă, despre literatura minorităților etc. Eu cred însă că există doar două tipuri: literatura bună și cea proastă. Celelalte împărțiri... Pentru cunoașterea reciprocă, festivaluri de felul celui organizat aici sînt foarte importante. În vreo 4-5 ani, scriitorii importanți vor fi aici în număr foarte mare și-i vor conferi încă mai mult prestigiu. Întotdeauna depinde de mării scriitori care participă. Mă uimește interesul pe care îl găsesc aici pentru cultură, literatură. Cine poate lupta mai bine împotriva sărăciei, a lipsei de demnitate decît cultura?

Marea literatură este singurul lucru pe care îl pot exporta, îl pot scoate în față țările sărace

CM: Considerați că demnitatea este cel mai important lucru și...

ALA: Da, atunci cînd trăiești sub un dictator asta-i lecția pe care trebuie să o ții minte. În plus, trebuie să înveți valoarea etică a vieții. Într-o dictatură, ți-e mereu frică să vorbești, te temi că gesturile tale pot fi răstălmăcite. Nu discuți politică, trebuie să te cenzurezi, pentru că nu știi cine este informatorul de

care trebuie să te păzești: ar putea fi mama, soțul, fratele sau copilul tău. Nimeni nu vorbește cu nimeni. Dar, în mod surprinzător, dictatura este de fapt extrem de fragilă... De exemplu, revoluția nu a durat decît o singură zi. Atunci te întrebi: cum a putut fi tolerată dictatura? Cum a putut o țară civilizată ca Germania să trăiască cu un dictator analfabet ca Hitler? La fel în Portugalia sau în România. Cînd se termină totul, cînd mecanismul se năruie, te întrebi cum a fost posibil? Cum? Pentru că oamenilor le este frică.

CM: Credeți că marea literatură se naște doar din suferință, singurătate și luptă?

ALA: Nu trebuie să înțelegeți că prefer suferința... Dar marea literatură este singurul lucru pe care îl pot exporta, îl pot scoate în față țările sărace. Și numai ele. Cunoscut foarte bine lumea culturală franceză. Francezii nu au o literatură contemporană importantă.

CM: Dar au avut odată.

ALA: Da, odată... Însă acum nu au. Primesc cataloagele editurilor din întreaga lume și nu văd nicăieri autori francezi. Nu mai sînt? Nu mai au ce scrie, s-au blazat?

CM: Și de ce credeți că se întîmplă acest lucru?

ALA: Ar putea fi mai multe explicații. Cred că literatura bună se scrie acum în țările sărace, în America latină, în Portugalia, în România. Și mai cred în asemănarea dintre noi. Trei lucruri m-au surprins aici: demnitatea, sărăcia și frumusețea femeilor. N-am văzut nicăieri femei așa frumoase, par regine. Leri ascultam recitalul de poezie și nu vreau să spun dacă era bună sau proastă, pentru că nu are importanță. Poeții erau ascultați și îi făceau pe ceilalți fericiți și bogați. Keats a spus în *Endymion: A think of beauty is a joy forever*.

Mi-e frică de faptul că, peste 20 ani, vom vorbi cu toții engleză

CM: Nu credeți că toate acestea se vor sfîrși în momentul în care vom deveni mai bogați, cînd vom intra în Europa, cînd vom fi mai detașați de suferință?

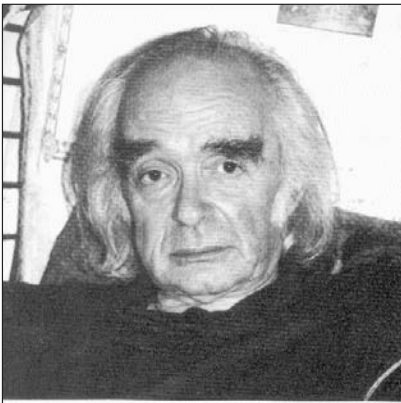
ALA: Detașați? Dumneata te simți detașată, liberă? De-abia atunci, și poate nici atunci. Eram la aeroport și cineva de la poliție s-a uitat 10 minute la pașaportul meu și m-a întrebat ce caut în România. Foarte ciudat... Oricum, polițiștii nu sînt niciodată – și nicăieri – foarte deștepti. Cei de la cenzură, de exemplu, în Portugalia erau idioți de-a dreptul. Cîteodată, cînd erau și obligați să meargă la bibliotecă, cereau cărți de Stalin, Lenin și... Racine. Îl credeau și pe Racine rus! Însă era dramatic: cele mai multe cărți erau interzise, la fel filmele, tot, chiar și cele nepolitice. Pentru scriitori era cumplit. Scriau despre antichitate, despre ținuturi imaginare. Și toți se hrăneau cu iluzia că, după revoluție, vor apărea capodoperele ce n-au putut să apară pînă atunci din cauza cenzurii. Dar n-a fost așa. Pentru că scriitorii erau obișnuți să scrie sub cenzură, sub dictatură. De-abia după 5 ani a apărut o nouă generație, a celor care se simțeau cu adevărat liberi. Lucrurile se vor schimba o dată cu intrarea în Comunitatea Europeană și pentru România.

Dar experiența Portugaliei a fost una tristă în ceea ce privește banii care trebuiau să vină și dispăreau.

Viața s-a schimbat enorm, trăim bine.

Dar eu nu văd Comunitatea europeană la fel ca englezii sau germanii, noi latini gîndim altfel. De exemplu, noi nu credem în programe politice, noi votăm oameni. Și aici este o mare diferență. Și nu putem avea partide politice ca în Germania, pentru oameni nu înseamnă nimic creștin democrat. Politică trebuie adaptată sensibilităților și gîndirii noastre, nu se poate importa totul. De altfel, politica este oribilă. Acum avem de înfruntat un monstru: Statele Unite. Mi-e frică de faptul că, peste 20 ani, vom vorbi cu toții engleză, iar limbile noastre vor fi un fel de dialect.

„Îngerul jongler Emil Brumaru, de Dumnezeu zvârlit ca zarul unui amurg pe-acest pământ”

EMIL BRUMARU
POEME ALESE
 1959 - 1998
 AULA

Emil Brumaru
Poeme alese
 1959 - 1998
 Cu o postfață de Alexandru Mușina
 Editura Aula, Brașov 2003
 192 pag., preț neprecizat

Aflasem pe la începutul lui august de la prietenul Ovidiu Nimigean că a apărut o antologie din opera poetică a poetului Emil Brumaru. Am căutat cartea prin librării, n-am găsit-o. L-am sunat pe autor, dacă poate măcar să-mi împrumute un exemplar (auzisem că a primit puține exemplare de autor), să prezint antologia.

Când am ajuns acasă la Emil Brumaru, acesta corectă de zor exemplarul pe care mi l-a dat cu dedicație („în întristarea zi-

lei de luni, sufletul meu cu greșeli de tipar...”). Poetul era destul de mîhnit că intraseră o serie de poezii în varianta cenzurată, deși dăduse spre antologare poemele corectate! Este vorba în special de volumul „Cîntece naive” din 1976, din care cenzura (cenzorul!) îi tăiase, printre altele, cei trei sîni ai Reparației (care Reparata a fost redenumită Leopolda!), din poemul „Scrisoare”. De fapt, a fost tăiată o strofă întreagă (din cauza celor trei sîni):

„Iubesc pe Reparata,
 Divina cu trei sîni.
 Mi-e sufletul ca pata
 De micșunea-n fîntîni.”

În același volum, „Povestea fecioarei descărăre” devenise o simplă „Poveste”, Balada lui Julien Ospitalierul” a fost transformată în „Balada celui de odioară”, iar versurile finale – „la-ți rîma credincioasă. Reparata/ Cea cu trei sîni și-a pregătit fregata.”

Dar, dincolo de această „scăpare” editorială a redactoarei Anca Dumitrescu (și a editorului Mușina...), apariția antologiei *Poeme alese. 1959-1998* este salutară (și s-ar mai impune doar întrebarea cum de n-a găsit ieșeanul Brumaru o editură ieșeană pe măsură!...). În antologie regăsim poezii din cele opt volume ale autorului ieșean - *Versuri* (1970), *Detectivul Arthur* (1970), *Julien Ospitalierul* (1974), *Cîntece naive* (1976), *Adio, Robinson Crusoe* (1978), *Dulapul îndrăgostit* (1980), *Ruina unui samovar* (1983), *Dintr-o scorbura de morcov* (1998) - cît și o selecție din cele apărute în periodice.

Emil Brumaru a debutat în presă în 1966. După cum a povestit cu ocazia unei mese rotunde (în toamna anului 2000, pentru revista austriacă „Wienzeile” - Nr. 34/2001, număr dedicat

alternativei literare ieșene), „vinovat” era Dragoș Vrînceanu care l-a debutat „cu vreo 4-5 poezii în revista «Lucașfărul!»! La 27 de ani.”

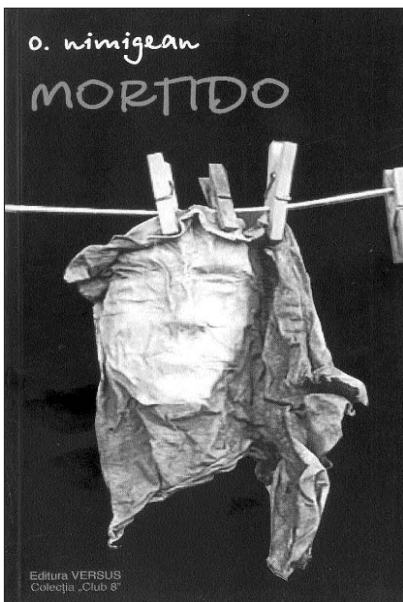
După o așteptare de cîteva ani, a debutat în volum în 1970 (cu *Versuri*, carte care trebuia să se intituleze *Fluturii din pandișpan* - vezi caseta), grație și faptului că în 1967 îi cunoscuse pe onirici: pe Dimov, pe Țepeneag, pe Vintilă Ivănceanu. Ajuns la București, la Dimov, cu manuscrisul primului volum sub braț (cel care aștepta publicarea la *Albatros*), Dimov i-ar fi citit manuscrisul, exclamînd în final: „Domnule, ești oniric, ești de-al nostru, noi te salvăm!”. I-ar fi citit textele și Țepeneag: „Și a venit și acesta din bucătărie, așa, cu nasul lui de Țepeneag, și a zis: «Da, domle, ești oniric.» Ei m-au luat (Ivanceanu și Țepeneag) și m-au dus la Zaharia Stancu (președintele Uniunii Scriitorilor) și m-au prezentat: «Domnule, încă un oniric!» Se laudau cu fiecare oniric! Senzațional e că Vintilă Ivănceanu mi-a luat poeziile și le-a dus la Eugen Barbu, la *Lucașfărul!* Și-au apărut în două săptămîni, după o pauză de nu știu cît timp de la debutul meu în presă, că nu mai apăream decît în *Amfiteatru*. Plus că Dimov s-a dus la *Editura Albatros* și le-a zis: «Domnule, eu vă bat dacă nu-l publicați! Așa-i oniric și dacă nu-l publicați, vă bat!» Asta-i autentic. Normal, glumea.” (din aceeași masă rotundă)

Nu s-ar spune că Emil Brumaru a publicat multe volume de poezie în cei aproape 40 de ani de la debut. Chiar pauza dintre ultimul apărut înainte de 1989 - *Ruina unui samovar*, 1983 - și *Scorbura de morcov* din 1998 este foarte mare. Dar tot autorul a explicat cumva de ce, cel puțin înainte de '89, i-au apărut atît de puține volume: „Eu am încercat mereu să scriu ceva ce nu se poate publica. Așa, după ce-am intrat cum am intrat în literatură, prin 1978 eu am început să scriu niște sonete, cu p..., cu alte chestii alambicate, vreo 40. Efectiv am vrut să scriu ceva ce nu se poate publica! Sistemul m-a pervertit? Domnule, parcă te îndemna să scrii cît mai nepublicabil! Cel puțin așa mi s-a întîmplat mie!”

Oricum, cel descris de criticul Al. Cistelean drept „un «poet de duminică» get-beget”, un „virtuoz al voluptății” realizînd „proiecții ale candorii funciare și ale febrilității ludice din care se trag poemele” se poate număra fără reținere printre clasicii în viață ai literaturii române, un poet care deja din volumul de debut se anunța drept un autor esențial: „Timpul ceasurile-și plimbă? Îmbrăcate în civil./ Dintr-un cîine curge-o limbă./ Apoi trece-o săptămînă./ Cuiul intră în perete/ Și găleata în fîntînă./ Și-n bucătăria pură/ Cănila se coc și-așteaptă/ Ațîrînd cu apa-n gură.”

„Mi-a dat redactorul de carte de la Albatros telefon, mi-a spus, uite, îți apare cartea, nu schimbăm nimic (era cu lisus, cu răstigniți), dar nu poate să rămînă titlul Fluturii din pandișpan. Am răspuns să dea ei un titlu. «Eu nu mi-l schimb!» Așa a apărut cu titlul Versuri. Acum pot să vă dau și explicația, am găsit-o după aceea. Explicația era următoarea: sîntem fluturi închiși în pandișpan și nu sîntem lăsați să zburăm!”

Compoziție pentru orgă și pistol sau un regal stilistic sub formă de thriller al tranziției incipiente

O. Nimigean, „Mortido”
 Cu o postfață de Liviu Antonesei
 Editura Versus, Colecția „Club 8”
 Iași 2003, 136 de pagini, preț neprecizat

Am citit primul roman al lui O. Nimigean într-o primă variantă, pe la începutul anilor '90, apoi înainte să apară,

anul acesta. Am citit, tot înainte să apară cartea, și postfața lui Liviu Antonesei. Mi s-a părut, atunci, parcă-parcă prea exaltată.

După ce am citit *Mortido* strecurat între două coperti, trebuie să recunosc că am început să-i dau dreptate lui Liviu Antonesei pe măsură ce înaintam cu lectura. Am regăsit atît „incredibilele calități de prozator” ale lui O.N., cît și „răceala de aparat de filmat”; atît „voluptatea manipulării cruzimii, în arabescuri aproape lirice”, cît și „explorarea intensă a limbajului”.

Dacă ar fi însă să-i reproșez ceva lui O. Nimigean (și-am făcut-o deja atît înaintea publicării, cît și după), tocmai „explorarea intensă a limbajului” mi se pare deopotrivă și paradoxal măsura excelenței și a vulnerabilității cărții. Da, „Nimigean are poveste”, cum îi atestă apăsător Liviu Antonesei, dar eu aș fi preferat ca această poveste să fi fost dusă cap-coadă într-un registru „apăsător”. Însă, din punctul meu de vedere, începînd cu capitolul IV (romanul are șapte), romanierul adesea „acoperă” povestea ca atare și dă o importanță mărită (și ca extindere) unor detalii stilistice, resimțibile, îndrăznesc să spun, de o bună parte dintre cititori uneori drept coplășitoare: scena erotico-pornografică în apartamentul Cordulei (cap. IV, „Ci era numai basne”), scenă care glisează pe nesimțite

într-o orgie în care antichitatea se amestecă cu secolul 19 (ca să nu mai vorbim de pasaje în care prozatorul își și ne demonstrează virtuozitatea mînuirii limbii române vechi!) sau dezvoltarea arborelui genealogic al personajului principal Abăza, killerul nihilist care ucide 13+n oameni într-o noapte (cît ține romanul!) (în cap. V, „Din salam tai o felie”).

Dar, recunosc, aceste pasaje, cu toată abundența lor de termeni fie arhaici, fie pur și simplu necunoscuți publicului larg, cu toată demonstrația lor de erudiție, au totuși darul de-a te „prinde”, ajungîndu-se la ceea ce caracterizează o carte bună: o citești, pentru că este atît de bine scrisă, încît nu contează că te mai poticnești de fraze precum „Lascava sulegetă jigăniută glasul de abur își ridică, boadza licornului în ajutor striga, năpasta rinocerosului încolțită și înțepată blestema” (p. 76).

Dar, se vor întreba cititorii, despre ce-i vorba în acest roman? Care-i story-ul acestei cărți grotești și sordide, cu accente suprarealiste, care are ca singură deschidere „pozitivă” o ieșire confesivă a naratorului (care este o „umbră” a lui Fra care este o „umbră” a lui Abăza securistul care este pînă-n în paginile 35-36 „să-i zicem Teodorescu” - susceptibil de-a fi fost anticomunist înainte de vreme...), care-i povestea acestui roman înțesat cu crime, a cărui singură luminiță ar putea fi zărită în recunoașterea povestitorului că-l

apucă „o milă de mine însumi, fata mea, cînd prezența ta de departe mă face fericit”?

Abăza, un tată de familie (are un băiețel), pornește în noapte înarmat pînă-n dinți, umblă prin lașul anului 1991 și împușcă, înjunghie, omoară, sugrumă taximetriști, un fost deținut politic, niște apărători ai „liniștii” iliescene, pe Cordula, amanta sa, niște sugari, romanul terminîndu-se cu trimiterea în deraiere a unui tren personal întreg, ai cărui mecanici au fost împușcați, bineînțeles. Cititorii pot lesne recunoaște „epoca”, cu securiști, cu țărăniști, cu lupte nocturne „electorale”, cu toată mizeria refulată-n cetate după 1989...

În final, dacă ar fi să mai regret ceva în privința acestei mici bijuterii narrative, atunci regret faptul că romanul scris în 1991 a văzut lumina tiparului abia după 11 ani. E tîrziu? Îmi place să-mi închipui că, apărut în 1991, el ar fi putut da prozei românești contemporane un impuls în direcția bună. Dar tîrziu nu este: mizez pe succesul acestei cărți și am convins că poetul O. Nimigean se numără printre - puținii cred - candidați la romanul mare al României contemporane. Care nu s-a scris - încă.

pagina realizată de MICHAEL ASTNER

Somnul narațiunii

FOTO: GABRIEL CUCUTEANU

LUCIAN DAN TEODOROVICI

Putem porni de la traduceri. Spre deosebire de anii antedecembriști, în care literatura română era văduvită, din pricini politice, de traduceri ale unor opere serioase, perioada pe care nu conținem s-o numim tranziție a însemnat o deschidere extraordinară spre cărți citite, eventual, pînă atunci în engleză, franceză sau germană și procurate cu greu din Vest. O întrebare tip test-grilă pentru publicul cititor: „Cîte dintre aceste traduceri au fost ale unor texte experimentale lipsite de narațiune, povestire?”.

Proza românească „nouăzecistă” a însemnat, pe lîngă o serie de povestiri insipide, în care proletarii și-au luat porția de palme din partea intelectualității eliberate și răzbunătoare, pe lîngă cîteva parase întâmplătoare și de număr pe degete volume interesante, o serie destul de importantă de literatură aparent criptică, dar în fond lipsită de conținut, o serie de „jelanii liricoide”, vorba poetului O. Nimigean, de „gîndirisme” întinse pe sute de pagini, absolut lipsite de miză și de narațiune. Proza non-narativă, influențată poate de un prost-înțeles postmodernism, în bună parte de lipsa de talent și în cea mai mare măsură de înmulțirea șocantă a editurilor și scăderea dramatică a standardelor de publicare, a ținut sub dominație anii '90.

„Cărți citești? Nu, căci m-adoarme.” De-a lungul deceniului trecut și prin raportare doar la proza autohtonă, dialogul dintre Tața și Costel putea stîrni, eventual, numai zîmbetele snobilor. Altfel, afirmația era justă. Căci lipsa narațiunii, somnul ei, plus lipsa oricărui conținut nu puteau naște altceva decît somn.

Ultimii ani, fie că se acceptă, fie că nu (și, din păcate, o critică aflată încă și ea în plin proces de deștețenire, găsește cu greu încă drumul spre cele mai recente creații

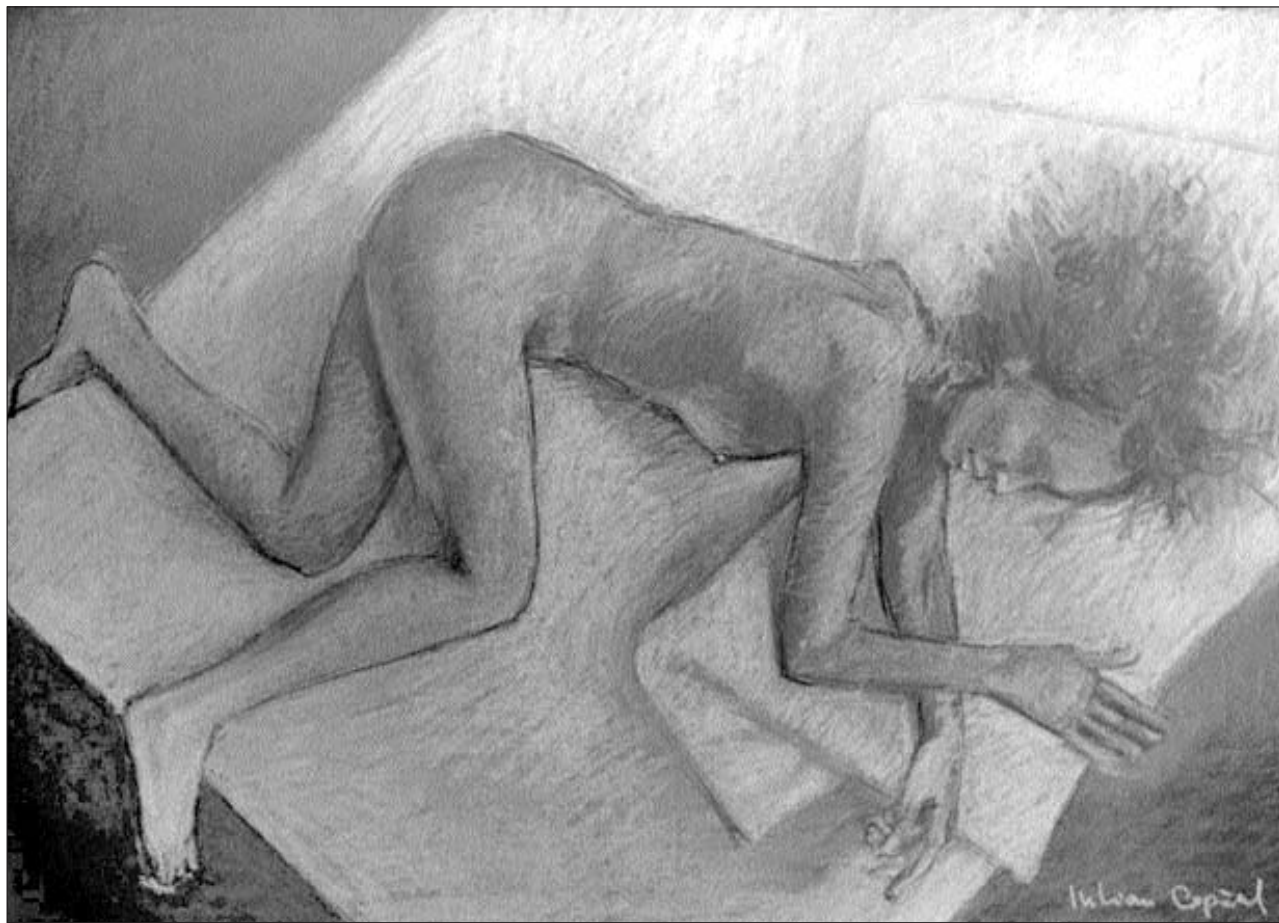
literare), au adus dacă încă o reală schimbare în bine, măcar iluzia ei. Narațiunea pare a se trezi în prozele contemporanilor tineri și foarte tineri. Nume precum Cezar Paul-Bădescu, Radu Pavel Gheo, Florin Lăzărescu, Dan Lungu, Cătălin Mihuleac, O. Nimigean (cu al său recent recent *Mortido*, dar și cu încă așteptatul și extrem de elaboratul *Oubliette*), Bogdan Suceavă, Cornel Mihai Ungureanu, precum și ale unor scriitori care însoțesc, cu un plus de experiență, generația, cum ar fi Șerban Alexandru, Liviu Antonesei (eseist și poet consacrat, iar de curînd, surprinzător prozator, cu un volum, *Check Point Charlie*, extrem de bine primit de critică) sau Petru Cimpoșu, au deja sau prind a avea greutate, iar creațiile lor înseamnă altceva, un altceva care, în urmă cu cîteva ani, părea pierdut.

Pornind de la acest fapt însă, revenim vrînd-nevrînd la critică, la receptarea

specializată. Fără a exista în momentul actual o școală critică românească, există suficienți tineri care ocupă spații uneori însemnate în reviste de cultură sau care acoperă spații de exprimare virtuale. Iar dacă tot am amintit cîteva nume ale tinerei generații de scriitori, ar fi aproape o eroare să evit menționarea lui Daniel Cristea-Enache sau a lui Popovici – iar alături de ei, singurul motiv pentru care nu-mi permit să-i așez pe cîteva dintre semnatarii cronicilor de carte din *Timpul* este evitarea unor posibile interpretări. Din păcate însă, în ceea ce privește critica, numele de amintit sînt mult mai puține. Majoritatea tinerilor autori de cronici, recenzii (sau de opuri personale) caută maeștri (ori primesc maeștri, în virtutea unor ambiții universitare) tot în rîndurile vechilor căutători de înțelesuri în cărți fără de înțeles, imițîndu-i, însușindu-și gusturile lor. Mulți dintre tinerii critici dau senzația că există o teamă de păreri, o fugă de asumare a responsabilității vocii proprii, a tonului propriu. Citind cărțile, articolele lor, nu de puține ori vei găsi o apreciere pozitivă imediat

moderată de una negativă; grija de a se proteja primează.

Or, o generație literară importantă are nevoie și de o disponibilitate de receptare pe măsură. Probabil este pentru prima oară, după mulți ani, cînd nevoia de critică o depășește pe cea de beletristică. Altfel, cu un public receptor, fie el specializat sau în curs de formare a gustului, aflat încă în căutarea transcendenței, a metafizicii direct exprimate (altfel spus, într-o poetică ce-și pune pe masă, fără mijlocitor, toate atuurile, fără a se folosi de „tertipur” atragerii publicului larg, printr-o narațiune bine, interesant construită), noua generație ce pare a se înfiripa poate să se transforme, în scurt timp, într-un alt val de scriitori ce bat pasul pe loc. Asta, în timp ce literatura lumii se întoarce la povestire, se reapropie de un public deja tot mai cucerit de alternative. Pentru ideea literaturii ca rezervație, restul lumii ne-o dovedește, încă n-a venit, din fericire, timpul. Să sperăm că, în scurtă vreme, vom putea spune și noi același lucru. Altfel, somnul narațiunii nu va mai naște nici măcar (alt) somn. Nu va mai naște nimic.

Într-o după-amiază / pastel pe carton

ȘUT ȘI ZBOR

Poveste cu uliu și rozătoare

GEORGE ONOFREI

Mulți dintre dumneavoastră ați putea fi de acord că nimic nu e mai „tare” pe lumea asta decît lectura. Mai convinși de forța slovelor decît am fost ieri după-amiază nu țin minte să mai fi fost vreodată. Imediat după Familia Flinstones, pe Cartoon Network au început celebrele „Looney Tunes”. Unul dintre episoade i-a avut drept eroi principali pe un uliu și pe un rozător...

Într-o bună zi, adus de vînt, sosește în vizuina respectivului rozător un ou. Transpirat de emoție, acesta merge repede la CARTE, de unde află că „nu, boule, rozătoarele nu depun ouă!”. Calmat, personajul nostru urmărește cu nedisimulată stupefacție (dar dublată de fericire) cum, din găoace, iese un pui de uliu frumușel foc, să-l mînînci, nu alta! Dar, să nu anticipăm.

Zilele iernilor îi apropie, nopțile verilor îi desfată pe cei doi... Rozătorul

devinde tatăl adoptiv al micuței păsări de pradă. Într-o zi (sătul de sistemul domnului Athanasius și de manualele unice), uliul devine autodidact și pune ochiul pe CARTEA ținută de părinte în casă. Șocat, află că „ulii se hrănesc cu rozătoare”. Lanțului trofic, destinului însuși nu i te poți împotrivi și pace... Tatăl devine victimă, iar fiul călău. Prădătorul urmărește acum să-l mînînce pe cel care l-a dus în cîrcă de la „naștere” și de la care a învățat mai toate lucrurile pe care le știe (ministeriabila Andronescu nu i-a adus decît un cornuleț cu lapte). Doar că... descoperă în aceeași CARTE, în josul ultimei file, că „ulii dezvoltăți din punct de vedere intelectual, deci superiori, nu trebuie să mînînce rozătoare”. Inutil să mai spun că povestea are și happy-end.

Să mai zică cineva că televizorul nu încurajează lectura! În orice caz, trei emisiuni de-ale lui Patapievic, de la

„TVR Cultural”, n-ar bate pilda din desenul „Looney Tunes”.

Despre votul unor presupuși idioți

Cineva spunea că telespectatorul român e mult prea deștept (înțelept?) ca să-i voteze pe Garcea sau pe Călinescu. Șugubeața afirmație a fost făcută odată cu recentul val de candidaturi la postul de guvernator al Californiei, în Statele Unite ale Americii. O ironie lansată, indirect, poporului din care se trage și actrița porno Mary Carey. Căci și ea va figura, la rîndu-i, pe buletinele de vot ale statului amintit, la braț cu Lary Flynt, creatorul imperiului „Hustler”.

Cel mai puternic sistem democratic din lume le permite acestor vedete media să aspire la funcții de reprezentare, cu toate că, în afară de sclipici și celebritate,

nu prea au cu ce altceva să se laude. Autorul afirmației care preamărește deșteptăciunea poporului român o fi stat multă vreme cu ochii lipiți de televizor și nu s-a mai uitat de multă vreme în jurul său. Adică americanii sînt tîmpiiți de pe lume, iar noi doar ne uităm la lucruri tîmpite, fără să ne luăm după ele. Americanii sînt mimetici, noi sîntem selectivi. Țin să îi amintesc domnului/doamnei că, deși noi nu am produs „Jackass”, avem „Adrian Minune Show”, duminica, pe Etno (post la care aspira, într-o vreme, nimeni altul decît Mitică Dragomir); că, în timp ce peste Ocean „idiotii” se uită la David Letterman sau Jay Leno, noi trebuie să ne mulțumim cu Tucă. Care Tucă o avea el nas bun la subiecte, dar vocabularul îi e tare îngust...

Faptul că „Terminator” I, II și de curînd III, au ajuns să fie favoriți într-o cursă electorală spune destule despre poporul care-i vrea și în triplu exemplar. Realizăm că poporul acela are o grămadă de opțiuni, că a ajuns obez de bine ce îi e și că are o televiziune cu o personalitate extrem de bine conturată. În tot acest timp, majoritatea producțiilor românești sînt formate internațional.

Despre morți, norminte și generali

Deși la originea romanului lui Kadare, publicat în 1963¹, se află povestea unei prostituate dintr-un bordel italian, ucisă în timpul războiului din Albania, romanul surprinde profunzimea legătură dintre victimă și călău și faptul că, dincolo de orice faptă eroică, de orice act de bravură, de orice intenție eliberatoare sau cotropitoare, de orice filozofie sau valori militare, esența într-un conflict rămâne, de fiecare dată, moartea însăși. De fapt, lupta nu se dă niciodată cu dușmanul, ci cu moartea: fiecare încearcă să o învingă, să o alunge, să scape de ea. În război, fiecare soldat se luptă cu dispariția iminentă. De aceea, egoismul este baza unui război, de aceea, atunci când generalul armatei moarte discută cu generalul locotenent, care și el își dezgroapă soldații pînă și de pe un stadion, amîndoi par a vorbi singuri: „Generalul fu tentat să scîrșnească din dinți. Nu-i suporta de loc pe oamenii care nu vorbeau decît despre persoana lor.” (p. 224)

Înarmat cu hărți ce indică poziția exactă a fiecărui soldat dispărut, munca generalului va fi mult ușurată, mai ales că are lîngă el și un reprezentant al bisericii, cel care vine ca o completare la memoria lui despre moarte. Pe cît de nobilă este la început acțiunea celor doi, pe atît de ingrată devine ea pe parcurs, cînd, după douăzeci de ani de la dispariția soldaților uciși de albanezi, se lovesc de aceeași ostilitate a bășinașilor, care și după atîta timp au

rămăas cu o neschimbată mentalitate despre uniforma militară. Chiar și acum aceasta înseamnă prietenie cu colonelul Z, cel care-i spînzurase soțul bătrînei Nica și-i siluise fata, determinîndu-i sinuciderea. Episodul cu bătrîna Nica este pe cît de zguduitor și de viu prezentat, pe atît de grăitor în sensul mesajului intim al cărții care trimite spre acea relație dintre victimă și călău despre care aminteam la început. Cei doi și-au terminat misiunea și poposesc într-un sat de la marginea munților din care fusese dezgropată armata moartă, unde mai tot timpul plouă. Generalul, epuizat de atîta moarte, încearcă să revină pe tărîmul vieții și, ca să redeprindă gustul pentru tot ce este viu, merge la o nuntă din sat. Aici, o bătrîna-l privește insistent, cu „chipul schimonosit de ură” și, cu disperarea mocnită de douăzeci de ani, îi „urlă” ceva generalului „drept în față”. Nedumerit, cam confuz, generalul armatei moarte rămîne uimit cînd bătrîna se întoarce cu un sac în care se află scheletul colonelului Z, cel înmormîntat odinioară în pragul casei sale. Granița dintre erou și călău devine relativă: spre finalul romanului, bătrîna aruncă la picioarele generalului sacul cu rămășițele colonelului. Familia colonelului Z cere scheletul eroului. Bătrîna Nica aruncă osemintele călăului Z, iar, mai tîrziu, cu o lovitură de picior, sacul cu eroul-călău va fi trimis într-un rîu.

Înfruntarea morții rămîne adevăratul război; lupta în sine, pentru orice cau-

ză, e o simplă joacă, gîndește generalul. El simte aceasta cel mai acut pe timp de pace, cînd scormonește pămîntul după cadavre. Misiunea sa, blestemul său, de fapt, este adevăratul război: coborîrea zi de zi în morminte după trei, patru kilograme de „calciu și săruri”. „Asta e chiar războiul însuși, spuse generalul locotenent. Oasele acestea sînt esența lui, ceea ce rămîne la urmă, ca sărurile alea care rămîn pe fundul eprubetei în urma unei reacții chimice.” (p. 221-222) Dacă ar fi trebuit să participe încă o dată la luptă, ar fi fost mult mai ușor. Nu ar fi fost înconjurați de ura „pașnică” a albanezilor. Răzburarea prin moarte apare și după moarte, pentru că Gjoleka, cel care se pricepea cel mai bine la dezgropatul morților, un fost partizan care ucisese soldații generalului, moare din cauza unei infecții provocate de un microb luat de la un schelet.

Imaginea armatei moarte apare obsesiv în roman, iar titlul este cu atît mai halucinant cu cît îți oferă viziunea fantastică a unei întregi oștiri de schelete, ce are în frunte un general totuși viu, dar atît de obosit de viață, încît pare și el mort. Armata a fost înțîmpinată cu ură atunci cînd a debarcat pe tărîmul Albaniei și este primită cu un sentiment identic și acum, cînd osemintele trebuie să fie purtate pe același drum. Ciclicitatea romanului este accentuată și asigurată și de ploaia amestecată cu zăpadă, inundînd atmosfera

atît în primul capitol, cît și în ultimul. Ploaia joacă un rol aparte în romanele lui Kadare. Apare des în *Dosarul H* (1981) și tot cu umezeală și ceață debutează și *Monstrul*. Ca în romanele amintite, în *Generalul armatei moarte*, ploaia este obsedantă, nevrotică, o metaforă aproape a fricii de moarte și de descompunere. Moina, pîcla, țîrîtul monoton al ploii accentuează angoasele personajelor, semnalînd absurdul insinuat în gesturile cotidiene. Soldații morți sînt condamnați să nu-și afle liniștea nici după moarte, iar generalul ajunge să fie obsedat de o imagine ce amintește finalul romanului *Dosarul H*: „trupul străin ascuns sub învelișul necunoscut”. Moartea se insinuează pretutindeni, în oboseala celor vii, în gesturile lor, în temerile lor: „Din cînd în cînd își ridică ochii spre cer. Dar, indiferent de ce i se întîmplă pe pămînt propriei odrasle, cerul trimitea în continuare la pieire mii de fulgi proaspăt întrupăți.” (p. 239)

În *Ultimul capitol*, generalul (și cititorul totodată) conștientizează rolul insignifiant al fiecărui individ: *vanitas vanitatum*, sau, cum scria Jankelevitch, despre orice subiect vom trata, tratăm despre moarte.

¹Ismail Kadare, *Generalul armatei moarte*, Polirom, 2002, traducere, postfață și note de Marius Dobrescu.

Bătrînul și marea ignorantă umană

Chiar dacă o temă cum este viitorul planetei și soarta florei sau faunei ține mai mult de domeniul științei sau de literatura S.F., ea ar putea să pară „neserioasă”, puțin cam frivolă pentru un domeniu atît de vast și serios cum este literatura mondială.

Cîțiva scriitori s-au agățat totuși de această temă cu încăpăținare și au reușit să ofere modele de sublimă neseriozitate. În romanul *Bătrînul care citea romane de dragoste* (Polirom, 2002, traducere și postfață de Irina

Dogaru), scriitorul chilian Luis Sepulveda se oprește asupra unui aspect care-l apropie foarte mult de romanele lui Hemingway, și anume relația om — natură. Hemingway poate fi apreciat pentru măiestria de a-și purta cititorul pe un tărîm al incertitudinii. În *The Short Happy Life of Francis Macomber*, de pildă, individul poate fi și victimă și călău, iar în *Bătrînul și marea*, cu care romanul lui Sepulveda a fost apropiat, înfruntarea dintre bătrînul pescar și prada sa păstrează o dimensiune ritualică,

ce implică recunoașterea reciprocă și chiar o anumită complicitate. Atît de mult se apropie cele două cărți încît nu pot să nu asociez imaginea lui Antonio Jose Bolivar Proaño cu cea a bătrînului în luptă cu peștele uriaș, sau, mai mult, cu cea a lui Anthony Queen, dintr-o ecranizare relativ recentă.

Asemeni lui Hemingway, Sepulveda preferă narațiunea clasică. Diferența este că scriitorul chilian este, poate, mai puțin arid decît cel american, multe secvențe apropiindu-se de poemul în proză, prin lirismul lor difuz. Și, oricît ar afirma autorul că operele sale nu intră în zona realismului magic, nu cred că-l putem gusta ignorînd sugestiile fantastice, elementele de culoare ce amintesc de romanele lui Marquez.

Bătrînul care citea... poate fi receptat și prin prisma utopicului, specifică, dacă vreți, membrilor Greenpeace, printre care s-a numărat și romancierul pentru cîtva timp. Coborînd de la munte în „imperiu” Amazonului, Antonio Jose Bolivar Proaño are senzația că a pășit într-un „iad verde”, care i-a furat dragostea și l-a golit de viață. Încearcă totuși să înțeleagă lumea în care a pătruns. Poate face acest lucru numai adoptînd modul de gîndire al indigenilor, respectul lor pentru tot ce e viu. Suficiența cetățeanului, indiferența sa față de ceea ce-l înconjoară nu poate duce decît la autodistrugere. Cu aceasta debutează romanul: nefericitul care a încălcat legile nescrise ale locului și a ucis puia unei tigroaice va fi sfîșiat de fiara furioasă. Descoperirea cadavrului este elementul declanșator al acțiunii. Disperarea tigroaice va face mai multe victime. Singurul care-o poate opri este Antonio, vîntătorul neperversit de

civilizație ce poate pătrunde în mintea animalului, îi poate anticipa reacțiile. Ignoranța primarului pare să nu fie numai o problemă românească. Obezul care transpiră abundent și-și trece tot timpul o batistă peste frunte nu e în stare să priceapă nimic din spiritul profund al acestei lumi sălbatice. „Gîndiți-vă, excelență.” - îi spune bătrînul vîntător. „Ați stat atîția ani aici și n-ați învățat nimic. Gîndiți-vă.” (p. 30) Primarul din El Idilio, ca mulți alții pe care Sepulveda îi are în vedere, e un ignorant grotesc, încîntat doar de cîștigul material: „Îți jur că ne dau o sumă frumușică pentru asta.”, îi spune lui Antonio atunci cînd americanii încearcă să-l găsească pe unul de-al lor. Refuzul bătrînului îi determină o reacție violentă: „- Dobitoc bătrîn. Din cauza ta pierd o afacere nemaipomenită. Amîndoi pierdem o afacere grozavă.” (p. 119)

Singuratecul Miranda și tovarășul său sînt uciși de către animalul dezlănțuit. Antonio simte, într-un mod obscur, că animalul este *al lui*, că el trebuie să-l înfrunte, să-l doboare sau să-și găsească astfel moartea. Trebuie să devină el însuși asemeni fiarei, să trezească în el energiile crezute pierdute. Pentru bătrînul vîntător, leoaica înseamnă revenirea la viață, șansa de a trăi o aventură ce se poate dovedi ultima. Cel care, retras din lume, obosit de viață și de singurătate, căuta în romanele de dragoste pasiunea pare să-și recapete acum forța tineretii. Redevine un luptător.

pagină realizată de

MIHAI DASCĂLU

PORTRETUL MAMEI / tempera cu emulsie pe pînză

Ipostazele religioase ale corpului

ALEXANDRU - FLORIN
PLATON

Trebuie să încep – nu am încotro – cu o banalitate: despre corp s-a scris, pînă acum, enorm. Există astăzi un *corpus* masiv de texte dedicate acestui subiect, iar dimensiunile lui nu fac decât să crească. Cu mai bine de un deceniu în urmă, într-o recenzie la o lucrare colectivă, în trei volume, despre ipostazele corpului uman în cultura occidentală, Ioan Petru Culianu trecea fragmentar în revistă câteva dintre titlurile și cercetările mai semnificative pentru acest domeniu, notînd, în treacăt, cît de numeroase erau (cf. *Un corpus pentru corp*, tradus în limba română mai întîi în „Viața românească” și acum în *Jocurile minții*, excelenta ediție a scrierilor savantului, publicată de Mona Antohi și Sorin Antohi la editura Polirom). De atunci însă (1991), „corpul” lor a căpătat dimensiuni greu de stăpînit.

Despre trup se poate scrie în cele mai diferite chipuri, în sensul că el poate servi ca punct de referință unor perspective foarte variate, fie că este vorba de geneza modernității (am comentat, nu de mult, tot aici, un volum pe această temă al lui David Le Breton), de evoluția concepțiilor medicale sau

de resemantizarea anumitor conduite și atitudini legate de corp și de sex (violul, de exemplu). Varietatea despre care vorbesc se poate deduce chiar și din puțînul care s-a tradus pînă acum la noi din această literatură (dacă nu mă înșel, șase sau șapte cărți, cu tot cu cea de față și cu volumele esențiale ale lui Foucault: *Istoria sexualității, A supraveghea și a pedepsi, Nașterea clinicii*).

De ce reprezintă trupul un subiect atît de important? Un răspuns detaliat ar necesita un spațiu mai amplu decît cel pe care îl am la dispoziție și ar deschide o discuție specială. Ceea ce pot spune este că un asemenea interes provine atît din obsesiile noastre moderne (divulgate sau nu) – sexualitatea, statutul genurilor ș. a. m. d. –, cît și din faptul că toate practicile corporale mediază sensurile sociale și chiar le transformă. Să ne gîndim, bunăoară, la homosexualitate, la SIDA și la avort și vom constata, fără greutate, că la originea acestor fenomene sociale (căci ele sînt așa ceva) se află un anumit fel de a ne trata corpul. Iar igiena, banala igienă, nu constituie – și ea – un criteriu al civilizației și un referent al alterității? Totul, așadar – sau aproape – poate fi redus la trup. De ce ar face excepție religiile?

Trei sînt aspectele în jurul cărora sînt organizate eseurile acestui volum colectiv. Primul – și cel mai teoretic – trece în revistă cercetările consacrate direct sau indirect trupului din perspectiva teoriei sociale (secțiune semnată de Bryan S. Turner, un *social scientist* britanic care cunoaște bine chestiunea, de vreme ce este autorul, între altele, al unei foarte bune sinteze despre „corp și societate”), a antropologiei și a filozofiei. Dacă, în penultimul domeniu menționat, numele lui Marcel Mauss și Mary Douglas (cercetătoare americană căreia i s-a tradus recent, și în româ-

Dimineața ea ... / pastel pe carton

nește, o carte de referință: *Cum gîndesc instituțiile*, Polirom, 2003) sînt printre cele care contează într-adevăr, în cel al filozofiei, „aglomerația” este mai mare, fiindcă, practic, aproape fiecare autor și școală de gîndire au avut ceva de spus în această privință (cititorii îi vor întîlni aici pe materialistii celui de-al XVIII-lea veac, pe Marx, Nietzsche, Sartre, precum și pe cîțiva reprezentanți ai behaviorismului).

Cu următoarele trei capitole din partea a doua a cărții, intrăm în religie și ne întoarcem la istorie. Explorînd concepțiile și atitudinile față de trup în religia mozaică, în creștinismul grec, în cel catolic occidental și în Reforma protestantă, ele dau contur principalelor componente ale tradiției culturale europene despre corp, așa cum s-a constituit și a evoluat aceasta din Antichitate pînă la începutul epocii moderne. Ultima parte – și cea mai întinsă – se ocupă de tradițiile orientale privitoare la trup (zoroastrism, hinduism, budism, taoism, sufism etc.), lărgind simțitor perspectiva comparată schițată în secțiunea precedentă. Declinîndu-mi competența de a vorbi despre ele, voi încerca să spun – scurt, foarte scurt – cîteva lucruri numai despre locul ocupat de trup în religiile istorice europene (bineînțeles, și în aceea iudaică, din motive evidente).

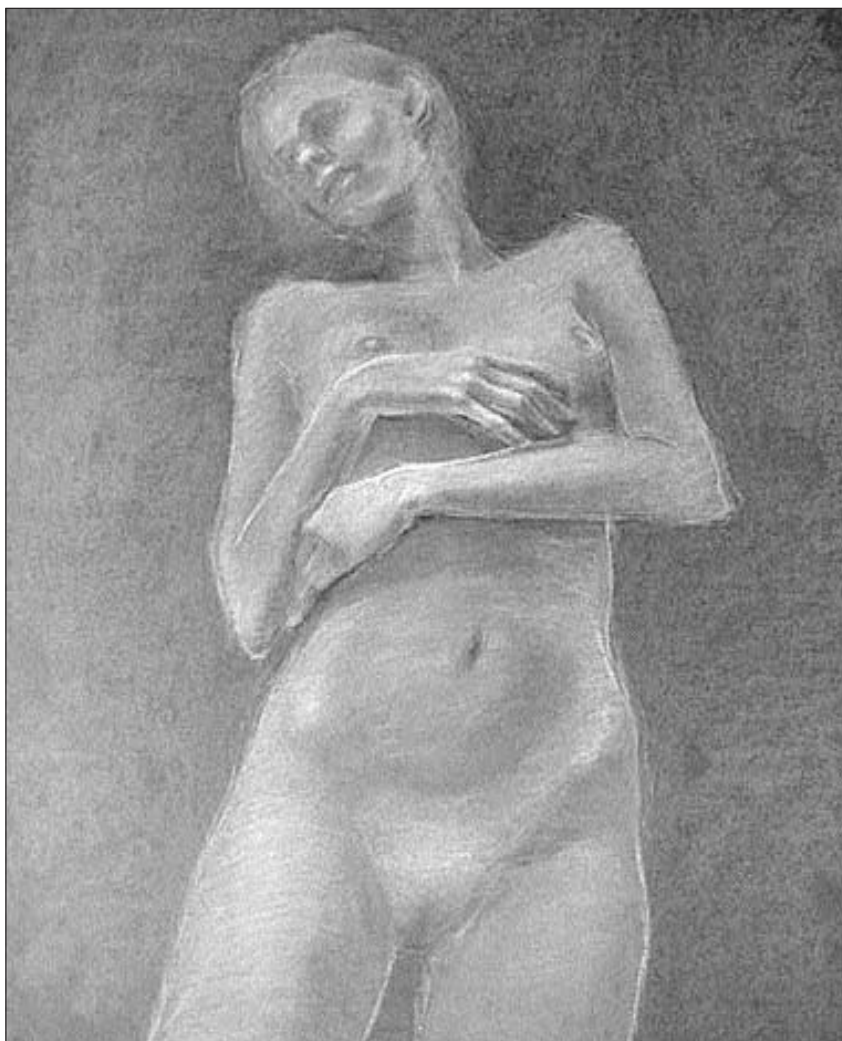
Cel dintîi – tautologic, dar trebuie să-l amintesc – este că trupul are, în fiecare dintre confesiunile europene, un rol central. Ca parte a ființei umane, el este un important punct de reper. Inutil să spun de ce, dar merită să amintesc că acest statut este împărțit de corp cu sufletul. Atît în iudaism, cît și în creștinism, dualitatea suflet-corp este fundamentală. Există, totuși, o singură diferență (discutată pe larg în primul capitol al părții a doua): dacă religia iudaică îmbrățișează, deopotrivă, și sufletul și trupul, acordîndu-le o demnitate egală în credință, creștinismul, dimpotrivă, cum știm, le ierarhizează, accentuîndu-le și mai mult dualitatea. Or, sărînd acum direct în modernitate, tocmai aceasta va fi una dintre structurile pe care se va clădi tradiția europeană de gîndire: evacuînd din discurs trupul sau – mai corect spus – banalizîndu-l, ea va tinde să acorde prioritate sufletului și tuturor „prelungirilor” și metamorfozelor acestuia (spirit, rațiune etc.), construindu-se aproape integral cu el și prin el. Ceea ce în Antichitate, Evul Mediu și în modernitatea timpurie constituia o dualitate pare a se adînci, la un moment dat, într-o fractură.

A doua observație pe care vreau s-o fac privește implicațiile acestei concepții despre trup (și suflet) asupra modului de a privi și interpreta lumea. Schematic, lucrurile s-ar prezenta cam așa: valorizarea relativă a trupului (considerat mai prejos de suflet, dar *împreună* cu el) în cadrul tradiției creștine s-a articularat într-o perspectivă holistă asupra lumii (evocată în capitolele 6 și 7 ale părții a doua), care nu separa vizibilul de invizibil, imanentul de transcendent, dar le diferenția, dispunîndu-le ierarhic. Expresia acestei perspective o constituie metaforizarea corpului, în sensul interpretării sale ca o replică fidelă a Universului („omul-microcosmos”), procedeu curent în gîndirea greacă, dar și în teologia medievală (care privea trupul ca o epitomă atît a Bisericii – după tradiția paulină –, cît și a statului monarhic). Fractura (sau, mă rog, destinderea legăturii) dintre trup și suflet inaugurată de modernitate a făcut să dispară această perspectivă integratoare și, o dată cu ea, „corpul metaforic”.

Poate nu este corect spus dispariție, ci, mai curînd, repliere, deoarece atît perspectiva, cît și expresia ei verbală au reapărut în prim plan, ori de cîte ori s-a pus problema afirmării unei unități generice (mai ales etnice și politice). În modernitate, holismul nu mai are, însă, nimic religios și nici nu este paradigmatic. Funcția lui este, acum, pur ideologică. Anumite „note” specifice discursului naționalist și totalitar, dar și celui propriu mișcărilor de emancipare națională din veacul al XIX-lea par a confirma această constatare. Nu este locul să insist, dar o examinare atentă mai ales a lexicului totalitar ar fi (ar putea fi), din acest unghi, deosebit de grăitoare.

Scriind aceste din urmă lucruri nu am deviat de la subiectul cărții, ci doar l-am „dilatată”, insistînd asupra unuia dintre efectele laicizării concepției despre trup în cultura occidentală. Autorii și editorul nu vorbesc decît într-un mod foarte general despre „corpul metaforic”. Eu am făcut-o însă mai mult, ceea ce este un alt fel de a spune cît de interesantă și stimulativă este cartea de care m-am ocupat, întrucît ea oferă oricui o citește numeroase și fertile sugestii.

¹ Sarah Coakley (editor), *Religia și trupul*. Traducere de Dan Șerban Sava, București, Editura Univers, 2003.

ALBASTRU / pastel pe carton

Istoria de la Al Waqbah sau Călătoriile omului cameleon¹

**BOGDAN
SUCEAVĂ**

Pe vremea copilăriei noastre, deasupra satului Valea Rea cerul era mult mai înalt decât astăzi. Cu toate acestea, în dimineața de iunie îți puteai vedea chipul reflectat în el, și-l foloseam ca oglindă, să ne ajute în jocul de-a v-ați ascuns. Asta ne jucam pe atunci. Eu mă jucam cu vârul meu Matei. El se ascundea undeva prin curtea bunicii mele și nu-l vedeam. Era o liniște întreruptă doar de cîntecul greierilor. Abia intrasem în hambar. Aveam în mînă pistolul meu de lemn și pe cap pălăria bunicului. Semănam cu șeriful McCloud, din filmul care se dădea pe atunci după *Teleenciclopedia*, în anii '70. Vedeam uneltele agricole, lanțurile pentru animale, grămada de fîn, lemnele pentru iarnă, dar pe el nu-l vedeam. Deodată, cu un chiot asurzitor, o creatură cu chip verde sărea din umbră și, înarmată cu pistolul de lemn, deschise foc imaginar. Cîștigase din nou.

Era necinstit, dar asta făcea întotdeauna: își folosea puterile neomenești. De cînd învățase să ia culoarea lucrurilor, își folosea puterea de cameleon și-n jocurile noastre. Devenise imprezvizibil și îngrozitor de bun. Îi ieșea foarte bine culoarea verde, și atunci arăta ca un marțian, și, de asemenea, culoarea roșie. Nu-i prea ieșea culoarea albastră, pe care o figura într-un trist violet. Cu mutra lui mov a speriat-o îngrozitor pe bunica într-o sîntă zi de duminică, iar cu chipul roșu își speria vaca în fiecare seară, cînd o băga în grajd. Cu toate că eram veri, în structura complicată a acelei familii uriașe care cuprindea tot satul și care avea ca strămoș comun un baci sibiian ce s-a așezat aici în urmă cu multă vreme, nimeni altcineva nu moștenise nici a zecea parte din puterile lui miraculoase de camuflaj.

Se născuse la țară, era mai mare decât mine cu cinci ani și el m-a învățat șah. O făcuse probabil din plictiseală și mă inițiasă cu grijă în strategie doar pentru că în pustietatea de la noi, lîngă muntele Nehoiu, n-avea pe cine bate. Cu această ocazie am realizat că avea un rîs îngrozitor și o ironie greu de suportat. Zicea: „Dacă îți dai din prima caii și nebunii pentru pionii mei – nu cred c-o să ajungi prea departe”.

Era oare răutăcios? Prea departe zicea că nu ajung – dar unde? La ce se gîndea? Pe vremea aceea, de cele mai multe ori nu-l înțelegeam, ca și cum ar fi venit de pe o altă lume.

Cînd nu mergea la școală, și asta se întîmpla numai vara, deși cred că nici în restul timpului nu dădea pe acolo prea des, taică-său îl trimitea să vadă de oi la stîna Mohorea, care era la vreo cinci kilometri peste deal de Valea Rea, dacă treceai peste Rîul Doamnei. Cum de avea curaj să lase un copil de 12 ani să înnopteze singur la stîna, însoțit de patru cîini lăptoși și imprezvizibili, pîzind cu toții cîteva zeci de oi? E adevărat că lui îi plăcea acolo, deși uneori vorbea despre singurătate. Îi plăcea să se piardă undeva prin munții aceștia, să se topească și să nu-l mai găsești, să ia culoarea lucrurilor și să devină invizibil. O dată, l-am aflat undeva în grădină, culcat pe spate, dormitînd, acoperit de o mulțime de gîndacii Domnului pelerini pe cămașă, cu obrazul vopsit verde, cameleon diurn, deghizat de plăcere în ceva fără de chip.

„Ce faci aici?”, l-am întrebat în după-amiaza aceea.

Era un cer albastru, ridicat spre miezul verii ca o clopotniță fără de măsuri. Poate vârul meu era un fel de poet. Dar el nu mă lăsa niciodată să gîndesc astfel. Sări din iarbă zicînd:

„Uite-l c-a venit, norocu' mă-sii”.

Un punct negru răsărise pe cer. Vârul Matei armă praștia lui de dimensiune antigoliat, apoi ținti cu fruntea încrunțată și dădu drumul frîrrii unui pietroi rotund în direcția păsării. Sări din iarbă cu un urlat apaș. Nu-l nimerise.

„Ce e ăla?”, am întrebat.

„E uliul care l-a luat pe Petru Groza alaltăieri.”

Petru Groza fusese cocoșul roșu al lui taică-său, cel care ne dădea deșteptarea de ani de zile.

Nu știu dacă a reușit să sperie uliul. Către seară a instalat o sperietoare rahitică, pe care a îmbrăcat-o cu un anteriu aruncat de popa Vasile în urmă cu niște ani buni. Dar nici asta nu l-a mulțumit, către cer rămăsese o stare de război nerezolvată.

Praștia aceea a fost doar prima dintr-o serie de obiecte de artă balistică pe care vârul meu Matei le-a proiectat, cele mai multe dintre ele în nopțile lui de la stîna Mohorea, și pe care le-a cioplit cu briceagul polonez cumpărat în tîrgul de la Domnești în ziua de Sînta Filoiteia, din anul 1976. Construia cu el obiecte complicate, de acuratețea necesară unor mașini infernale, numai bune de trăsnet pasărea în zbor. Una dintre praștiile lui speciale era destul de asemănătoare unei catapulte romane, se purta pe umărul drept și putea azvîrli un bolovan de patru kilograme la distanța de treizeci de metri. Vârul meu avea un spirit de mare constructor.

„Matei, l-am auzit într-o zi pe taică-său, fir-ar mama ei de viață, cine mi-a tăiat camera de bicicletă și la ce ți-a trebuit cauciucul?”

Atunci a mîncat o bătaie care s-a auzit pînă la noi.

„Într-o zi voi ajunge un mare războinic”, mi-a mărturisit după aceea.

Planuia să inventeze mașinării balistice și pentru o vreme chiar s-a dus la școală. Dar și-a pierdut repede interesul, zic eu că l-au speriat cu ceva, de a început iar să se facă nevăzută prin pădure cu săptămînile. A construit o serie de șapte experimente pe care le dorea pe jumătate prăștii, pe jumătate catapulte, fiecare destinată cîte unui alt scop: pentru ulii, pentru tras la țintă, pentru vrăbii și ciorii, pentru Dacii cu număr de București (îl enervau la culme bucureștenii, și veneau unii la iarbă verde la noi la munte), pentru fluturi, pentru tras la picioare și, în fine, ultima, cea mai utilă lui, cea împotriva urșilor. Asta se pune pe umăr și putea arunca cu pietre de rîu. Cînd pleca seara către stîna Mohorea ca să țină locul baciului, după cum îl trimitea taică-său, le înfigea pe toate șapte la curea sau le lăsa să atîrne din traistă. Atunci cînd și-a folosit prima praștie împotriva unui urs a aflat tot satul și zvonul s-a răspîndit în cîteva ceasuri. În decursul anilor ce vor urma a pus pe fugă nu doar ulii și urși, dar și lupi, și într-o vreme turiști, în special din orașele care nu-i plăceau: București, Brașov, Cracovia, Bratislava și alte locuri îndepărtate. Lua culoarea verde, se făcea nevăzută în iarbă, apoi țintea cu praștia de tras la picioare în sticlele, paharele sau termosurile lor și îi pune pe goană după ce îi copleșea de bănuială că i-ar fi atacat nevăzută în iarbă, apoi țintea cu praștia de tras la picioare în sticlele, paharele sau termosurile lor și îi pune pe goană după ce îi copleșea de bănuială că i-ar fi atacat nevăzută în iarbă, apoi își nota numerele de înmatriculare ale mașinilor pe care le-a alungat din munții noștri.

După vara aceea a început să fie atent și la alte mașinării. A fost cu taică-său la făcut țuică și a sîrșit prin a studia cum funcționează cazanul care producea alcool din fructe fermentate. Și-a băgat nasul în tractorul I.A.S.-ului, în motoarele mașinilor în apropierea cărora se întîmpla

să se afle, în motoarele drujbelor de tăiat lemne, al motocicletelor și al locomotivei de mocăniță care duce minierii către minele de cărbune.

Asta e nimic față de istoria care avea să urmeze. Peste ani a făcut școala tehnică de maiștri militari și s-a specializat în tancuri. În vacanțe, îmi povestea de acum întîmplări fabuloase despre cum merg tancurile românești cu țuică amestecată în benzină (la fel ca și Dacia, nu se poate să nu fi avut nevoie și tu) și cum a suplimentat aparatul de ochire al tancului cu un binoclu cu lentile modificate, legat la un rotor special conceput de el. Pentru o chestie ca asta era să fie dat afară din armată, istoria e destul de dubioasă, nu mi-a povestit-o niciodată în întregime. Probabil a vrut să testeze cum ocheste tancul cu dispozitivul creat de el.

În vara anului 1992, a fost selecționat ca mecanic în dispozitivul de pază al spitalului românesc de campanie care s-a deplasat în Kuweit după războiul din Golf. Spitalul era însoțit și de un tanc, ce se presupunea că va asigura protecția în cazul în care obiectivul ar fi fost atacat. Era o slujbă destul de periculoasă, pentru că – în caz de bombardament – tancul acela ar fi fost printre primele ținte luate-n cădere. Au zburat către Arabia Saudită în mai 1992 de pe un aeroport de lîngă București și din prima zi au fost primiți la aeroport de un ofițer de legătură britanic. Acest ofițer era o femeie cu gradul de căpitan și care doar în timpul liber răspundea la numele de Mary Jane.

Mary Jane avea ochii albaștri, un mers de tigră militar și o privire albastră celest, ca un insert de grație în ambianța gîrșilor de la Palatul Buckingham. Mary Jane era perfectă. Costumul kaki era în permanență călcat și apretat, iar eșarfă albă cu care se apăra de vînturile pline de nisip – totdeauna curată. Obrajii plini de pistru și părul blond păreau întotdeauna proaspăt răcoriți cu apă.

„Plăcerea e de partea mea”, i s-a adresat colonelului în română.

Erau singurele cuvinte pe care le cunoștea în românește. Le învățase degrabă, dintr-un lexicon universal editat de armata britanică pentru situațiile de desant.

„Am onoarea”, i-a răspuns colonelul medic Manuchian, comandantul misiunii românești. „Sunt încîntat să vă cunosc. Dați-mi voie să vă prezint statul major al unității noastre.”

Mary Jane a asistat cu interes la coborîrea din avion a întregului material militar, a autovehiculelor ARO, a tancului, a camioanelor pentru materiale medicale, apoi a asistat la încărcarea în camioane a materialelor medicale, care erau stocate în containere speciale, într-un compartiment aparte al avionului. O altă parte a detașamentului românesc trebuia să sosească peste două ore, cu un alt zbor.

Matei s-a dus direct la tanc, pe care l-a pornit din cala avionului, ca să-l coboare apoi pe rampă. Era împreună cu comandantul său de formațiune, locotenentul Cabal, pe care trupa îl poreclise Franț. De fapt, numele lui era Francisc, dar nimeni din unitate nu-i spunea așa, pentru că omul impunea distanță. Așa ziceau ei, că e cu nasul pe sus. Era cel mai bun ochitor de tanc din armata română, după cum Matei era cel mai bun mecanic. Lucrau împreună de doar două săptămîni. Împreună se credea că ar putea fi o armă letală. Francisc se întoarse către compartimentul de jos al tancului și-i spuse lui Matei:

„Asta e cea mai extraordinară femeie pe care am văzut-o vreodată.”

Peste două zile, Mary Jane avea să depună un raport la Comandamentul Suprem al armatei saudite: unul dintre ofițerii lor de legătură refuzase să o salute, argumentînd că nu poate saluta el întîi o femeie. Spre comparație, Mary Jane a menționat în raport galanteria ireproșabi-

lă și conduita militară perfectă ale românilor. Mary Jane a explicat că, pe baza experienței ei, românii salută primii întotdeauna.

Tabăra românească se afla în interiorul unui cîmp militar britanic, în plin deșert, la sud de un munte care se înalță trei sute de metri față de platoul deșertului. Nici o fărîmă de culoare verde nu se vedea cît țîn ochii. Nici un cactus, nici un fir de iarbă. În depărtare, o așezare. Cîteva umbre albe. Apa venea în fiecare zi cu două cisterne administrate de armata poloneză. Tabăra avea formă pentagonală și în fiecare colț se afla cîte un post de observație înălțat de britanici. Din prima seară, românii trebuiau să asigure paza unuia dintre ele.

„Domnule locotenent”, i-a șoptit într-o seară în cort Matei lui Franț, „n-aș vrea să vă supărați pe mine că spun asta, dar am auzit că doamna Mary Jane e lesbiană”.

Locotenentul Cabal s-a răsucit în pat ca ars cu ceară.

„De unde ai scos una ca asta?”

„De la un maistru de tanc englez cu care m-am împrietenit și cu care joc table. L-am spart la table, englezii aștia nu prea au noroc la zar. Din vorbă în vorbă mi-a spus și asta.”

„Cum din vorbă în vorbă? Tu nu știi englezește.”

„Mi-a arătat cu degetele”, a explicat Matei.

Locotenentul și-a pus mîinile în cap.

„Du-mă la el imediat.”

„Acum nu se poate, e de gardă pe tancul de noapte. Dar vorbim mîine.”

Walt Marshall se născuse la Cardiff în urmă cu douăzeci și cinci de ani și era campion la săritura în lungime în armata britanică. Crescuse la țară, ca și vârul meu Matei, și era pasionat de o mulțime de ciudătenii tehnice. Walt Marshall s-a înțeles de minune cu locotenentul Cabal și au jucat șah și și-au povestit viețile în fața cortului.

„Nu-i așa de grea engleza asta”, a zis Matei. „În curînd o s-o rup și eu. Mă învață Ualt.”

Tocmai atunci a trecut printre corturi colonelul Manuchian, comandantul spitalului militar românesc, omul cu păr grizonat pe care l-am văzut cu toții la televizor și care a apărut la CNN de două ori, de zece ori la BBC, și care astăzi e o adevarată celebritate, în special de cînd i-a cusut la loc urechea unui specialist în deminări. Colonelul s-a oprit în fața cortului și a văzut un militar român și unul britanic, ambii doar în maiou, jucînd șah la umbră.

„Știu sigur”, îi spunea chiar atunci Walt lui Francisc, „mulți i-au făcut curte, dar nu are sens, femeia o știe numai pe a ei. Are o iubită în Londra, a condus-o la aeroport și la despărțire a sărutat-o pe buze.”

Ceea ce a văzut Matei acolo nu prea semăna a război. Din cînd în cînd, camioane militare treceau pe lîngă tabără către nord. Niciodată tancuri sau trupe. Pe cer, departe, cîte un avion de vînătoare izolat descria *looping*-uri liniștite. Nu era deloc ca în filmele de acțiune. Nu s-au deplasat nicăieri. Tancul ieșea uneori în cîte o manevră scurtă. Răsculau nisipul deșertului, făceau cîteva manevre, apoi se întorceau în interiorul taberei.

Apoi au început zile cumplite, cînd sala de chirurgie a avut mai mulți răniți în îngrijire. Un militar britanic a venit cu arsuri pe tot corpul: sistemul de aprindere al autovehiculului explodase în plin deșert. Avea să fie prima pierdere umană consemnată în spital. A fost groaznic, vărului meu Matei nu i-a plăcut deloc. S-a cîntat imnul britanic, l-au pus într-un coșciug de plumb, l-au acoperit cu steagul și l-au trimis la aeroport.

Colonelul Manuchian, chirurg de excepție, expert în plăgi arse, a zis atunci: „Ce-aș mai bea niște palincă.”

Seara, în cortul lui, și Walt a zis:
„Războiul e un rahat. Mi-e dor de barul O'Mullighan. Ce-aș mai bea ceva.”

„Mi s-a făcut dor de ceva palincă”, a spus și Francisc Cabal la el în cort.

Cîndul acesta se rotea pe deasupra spitalului militar, ca un vînt sau ca un demon. Vărul meu Matei se făcu de culoarea nisipului, ca să nu mai audă nimic.

La instructajul de dinaintea plecării detașamentului românesc se dedicase o oră întreagă nu atît culturii islamice, cît legislației saudite. Consumarea sau comercializarea băuturilor alcoolice era total interzisă. Fusesse foarte clar. De aceea lui Francisc Cabal nu i-a venit să-și creadă urechilor cînd îl auzi în cele din urmă pe Matei zicînd în șoaptă:
„Asta se poate aranja.”

Au stat de vorbă puțin. Apoi Matei a luat culoarea nopții și s-a strecurat afară. L-a chemat afară pe noul lui prieten Walt. Au început să stea de vorbă prin intermediul locotenentului. Au desenat pe hîrtie, apoi au rupt planurile, pentru a nu lăsa nici o urmă. Au bătut palma.

Fermentarea fructelor e un proces de durată, dar care poate fi accelerat în anumite condiții și la anumite temperaturi. Nu temperaturile ridicate erau o problemă. Un cazan care să distileze alcoolul se putea construi, și Matei le-a descris în detaliu cum, apoi au făcut o listă de materiale necesare. Jumătate din materiale vor fi procurate de partea britanică, jumătate de partea română. Nimeni dintre cei care vor contribui cu materiale nu vor ști cine realizează cazanul sau unde va fi localizat laboratorul. Au analizat diferite locații posibile pentru el. La un moment dat, se gîndeau să dea jos unul dintre rezervoarele de pe tanc și să-l disimuleze acolo, dar n-ar fi fost o idee așa de bună. Pînă la urmă, au găsit că locul cel mai bun ar fi în cortul cu haine al detașamentului britanic. Cazanolul va fi montat într-unul dintre corturile românești și va fi dus la locul lui de către Walt.

„Dar fii atent”, i-a explicat Matei, „trebuie să ai grijă de el și să faci tot ce trebuie, altfel nu vom controla prea bine tîria care o să rezulte”.

„Cum adică?”

„Adică *water*”, a zis Matei.

„No, it won't be water, I'll take good care of it!”, s-a strîmbat Walt.

„Să fii *careful*, trebuie anumite chestii. Stai să desenez. Tradu-i te rog, dom' locotenent, aici e mult de spus.”

Adevărul e că distilarea este un proces complex, trebuie urmărită și reglată. Matei știa ce spune.

„Aha”, făcea Walt, în timp ce locotenentul traducea.

„Dar știi ce înseamnă asta, pînă la urmă?”, își încheie Matei explicația.

„La ce se referă?” se mirară Walt și locotenentul.

„Adică dacă ne prind aștia.”

„Allah will help us”, a zis Walt.

Nu a durat nici două zile pînă au fost aduse toate piesele. Țevile proveneau de la laboratorul medical, cazanolul de la logistica britanică și era destinat păstrării apei în desert, iar valvele care s-au potrivit proveneau de la bucătăria mobilă franceză.

„Omul acesta e un geniu tehnic”, a spus Walt.

Matei a lucrat vreme de trei ceasuri. La final, a luat culoarea nisipului și s-a dus să-l cheme pe Walt. La căderea nopții, militarul britanic și omulameleon au dus instalația în cortul-magazine. Era ceva mai mare decît un porc bătrîn, dar nu la fel de grea. A doua zi, au adus fructele și au declanșat procesul de distilare. Atunci a fost prima oară cînd vărul meu Matei a văzut smochine proaspete. I s-a părut că aveau un gust apropiat de cel al strugurilor, erau zemoase, deși mult mai uscate. Măruntaietele lor cu sîmburi mici păreau înăluntru unui gîndac poros. „Chestiile astea nu pot fi prea diferite de prune, și atît ne interesează acum”, a calculat vărul meu Matei. În amestecul acela au mai avut pere și mere, dar Matei nu a îngăduit

și folosirea ananasului, de teamă ca fermentarea acestuia să nu fie prea rapidă.

„Dar, de fapt, noi ce facem?”

„Palincă, domnule locotenent.”

„Ai mai făcut palincă?”, a întrebă Francisc, care era din Sălaj.

„Nu, dar am făcut țuică. Trebuie doar să mergem zece grade mai sus. Nu avem cum greși.”

„Și Walt de unde o să știe cum să regleze presiunea în cazan?”

O ajustare a presiunii în timpul nopții era necesară, după un grafic atent calculat. Pentru că noaptea temperatura cobora și aceste schimbări ar fi putut să altereze procesul.

„I-am făcut un grafic pe zile și ore. Nu e mult, două săptămîni. Trebuie să înlocuim fermentarea naturală cu una de laborator.”

Într-o zi de marți, pe cînd opera un furuncul, colonelul Manuchian simți venind din eter un parfum ciudat, adus de vînt. Mirosea a prune uscate, a copilărie, a dealuri verzi și a cer cu nori. „Probabil mi s-a făcut dor de acasă”, se gîndi el.

„De unde treizeci și doi de oameni?”, s-a supărat Matei văzînd lista. „Cum adică din prima producție trebuie să dăm la treizeci și doi de oameni? Ce e asta – SovRom?”

„Yeah”, spuse Walt, „iată lista, bucătarul francez care ne-a dat valvele, camionagiul polonez care ne-a adus fructele, apoi românii care au scos țevile din laborator, magazionerul care ne-a dat OK să punem cazanolul înăuntru și galezii de la instalația apă, care ne-au dat cazanolul. Treizeci și doi sînt, *count with me*”.

„Stai puțin”, spuse locotenentul Cabal, „ce caută Mary Jane pe listă?”

„Ea mi-a semnat autorizația pentru experimentarea unui dispozitiv de stocare a energiei solare în forma bioenergetică. Dacă ne-ar prinde cineva, sîntem acoperiți. E un experiment aprobat de un ofițer din eșalonul superior, mai precis de ea.”

„Mă duc să-i mulțumesc”, a spus Francisc, luîndu-și cascheta. Apoi se întoarse și îl întrebă pe Walt: „Cum e engleza mea?”.

„Perfectă, domnule locotenent.”

Au trecut două săptămîni. Walt a pregătit sticlele și a făcut graficul de distribuție a alcoolului. Totul va fi rîspîndit în maximum o oră. Totul se va bea repede, toată lumea a promis. Nimeni nu va stoca. Nimeni nu va spune de unde a venit sticla.

Într-o noapte fără de lună, vărul meu s-a strecurat pe sub ochii gîrziilor britanice în magazia lor, unde l-a ajutat pe Walt să decompreseze cazanolul. Ar fi trebuit să fie gata. A luat o gură.

„Aaaaah!”

Era groaznic de tare.

„I think we did well”, i-a spus el lui Walt.

Apoi l-a mai întrebă o dată dacă a reglat presiunea în fiecare zi după cum i se spusese.

„I'm Welsh”, a spus Walt, în chip de garanție.

Au montat furtunul și au umplut sticlele. Apoi au umplut cazanolul cu apă. Au aruncat materialele reziduale în lătrina principală. Matei a plecat cu sticlele pentru români, iar Walt a plecat cu prima raniță. Mai avea de dus patru, la intervale foarte scurte.

„Dumnezeule mare!”, a spus în zori locotenentul Cabal, pe cînd se trezea extenuat în patul de campanie din cortul în care nu locuia de obicei decît Mary Jane, „Dumnezeule mare, nu văd nimic. Nu-mi amintesc nimic. De ce nu văd nimic?”

Mary Jane se trezi alături de el și vomită totul, cu un zgomot care se auzi pînă departe în tabără.

Nu departe de ea, Walt Marshall își pipăia pieptul. Bube care mîncău, bube mari pe care nu le putea vedea. Stomacul ardea, ca și cum ar fi fost întors pe dos în soarele amiezii tropicale.

La aceeași oră a dimineții, vărul meu Matei privea soarele cu ochii larg deschiși

și nu vedea nimic. De undeva se auzea un muezin care chema numele lui Allah.

„Asta este”, rosti Matei înainte de a se prăbuși în nisip. „Profetul.”

„Sînt sigur că e intoxicație cu alcool metilic”, spuse colonelul Manuchian. „Avem internați pînă acum cincizeci și unu militari de cinci naționalități diferite. Nu raporta nimic comandamentului general de la Al-Riadh, vreau înții să vedem ce naiba se petrece aici.”

„Mary Jane, nu se poate! Și tu?”, a întrebă colonelul Lewell-Johnson, comandantul britanic. „Ce naiba s-a întîmplat aici? Cu toții?”

Mary Jane hohotea în pat.

„Cred că o să-mi pierd vederea.”

„O să fie totul OK”, a spus colonelul. Apoi se gîndi că au repede nevoie de un psihiatru și că Mary Jane o să-și piardă vederea. A transmis ordinul prin radio. Un psihiatru avea să fie trimis în aceeași zi de la cartierul general.

În timp ce trecea printre paturile spitalului de campanie cu cea mai rapidă viteză de reacție din lume, colonelul Manuchian, care avea la ora două o înfîlnire cu un reporter de la RaiUno, realizează că exact douăzeci dintre cei intoxicați sînt români. În principal laboranții și tehnicienii și doar doi dintre ofițeri, mai precis cei care locuiau în cort cu subofițerul din echipajul ficăruia. Deodată înțelese ce s-a petrecut. Ochii minții îi ridicară imaginar în aer componentele unui prezumtiv cazan ilegal cu țuică, dintre cele care se construiau cu miile în România de ațtea decenii. Murmură:

„Asta e tehnologie sută la sută românească”.

Chemă numaidecît prin stație pe comandantul britanic. S-au înfîlțit pentru zece minute.

„Nu cred că e cazul să raportăm incidentul la Al-Riadh”, spuse colonelul Manuchian.

„Care incident?”, întrebă colonelul Lewell-Johnson. „Eu cred că sînt cincizeci și unu de cazuri izolate de diferite intoxicații, fără nimic comun.”

„Desigur, desigur. Cum altfel ar fi în acest grup și un șofer polonez de la aprovizionare?”

„Sau un maestru bucătar francez.”

„E clar că sînt incidente izolate.”

„Desigur, incidente izolate. Dificultățile vieții în desert, unde alimentele se alterează rapid.”

„Nici nu vreau să mă gîndesc ce consecințe ar putea avea asupra coaliției anti-irakiene aceste incidente izolate, dacă ar fi privite ca un incident unitar.”

„Desigur. Colegii saudiți ar putea să nu vadă bine situația.”

Nici unul dintre cazuri nu a fost ușor de tratat. După primele zile nimeni dintre cei ce consumaseră alcool în noaptea aceea nu-și recăpătase încă vederea. În cea de-a treia noapte, auzind că Matei se afla într-un pat nu departe de el, locotenentul Cabal întrebă pe șoptite:

„Unde pizda mă-sii ai greșit, omule?”

Matei nu răspunde nimic. Deși era a-dînc întunericul nopții, el era roșu și acum se făcea violet. Se juca de-aameleonul, deși nu se mai putea vedea. După mai bine de o jumătate de oră, Matei răspunde într-o engleză cu accent galez:
„Probabil Walt a încurcat presiunea.”

De undeva din întuneric se auzi Walt:

„Să taci din gură, ageamiule. Smochi-

nele nu sînt prune. Tot procesul a fost conceput greșit.”

În întunericul nopții se auzi plînsul hohotit dinspre patul în care zăcea Mary Jane.

„O să-mi pierd vederea”, spuse ea din spatele paravanului care o izola de lume.

A doua zi, către prînz, Matei a văzut cercuri roșii, multe cercuri roșii, deschizîndu-se ca undele ce se rîspîndesc pe suprafața apei după ce arunci piatra. Apoi verde, apoi galben și portocaliu, apoi geană după geană lumea se deschise ca o apă turbure ori ca un rîu sub căderea unei cascade.

Nu departe de el, sînd în fund, locotenentul Cabal îi arătă degetul mijlociu. Altădată, asta ar fi fost o insultă. Apoi tavanul cortului care ținea de salon militar: într-acolo era Allah.

„He he”, spuse vărul meu Matei, văzînd lumina. Apoi ceru apă.

Psihiatrul a discutat multe ore cu Mary Jane. Totul va fi bine, îi spunea omul de zeci de ori. „Dar cum pot să fiu eu sigură că văd ceea ce văd”, întrebă Mary Jane, „și nu că îmi doresc să văd ceea ce am văzut cîndva”. Așa se auzea din spatele paravanului.

După cinci zile, Matei văzu o umbră trecînd prin dreptul cortului.

„Asta e tancul meu”, spuse.

„Cine ne pilotează tancul, domnule colonel?”, a întrebă locotenentul Cabal atunci cînd comandantul a trecut prin salon.

„Echipajul care v-a înlocuit”, spuse colonelul, în timp ce-i lua pulsul. „Pe voi vă trimit în țară.”

„Vă rog, domnule colonel, nu se poate o rușine ca asta!”

„Ba ție să-ți fie rușine, că ți-a dat prin cap ce ți-a dat. Șef de promoție în Academia Militară, și uite ce ai făcut.”

„Astfel de accidente de distilare s-au mai întîmplat în Armata Română”, spuse locotenentul Cabal.

„Eu n-am mai auzit.”

„Cel mai recent, la asediul Sevastopolului, în 1942”, spuse Francisc, care își aminti cîte ceva din studiile lui de istorie militară. „Tot alcool metilic obținut din supradistilare. Fusesse un cazan capturat de la inamic. Dar diverse intoxicații au avut loc de pe vremea bătăliei de la Baia și pînă astăzi. Și cînd Matei Corvin a devenit rege, și cînd pandurii lui Tudor s-au intoxicat după ce-au intrat în București.”

„Nu se poate!”, zise colonelul strîngîndu-l de încheietura mîinii.

„Dacă vreți, pot să vă indic lucrările.”

„Taci din gură”, spuse colonelul.

Matei stătea în capul oaselor, rezemat de perna mult prea subțire, și îi privea. L-a petrecut cu ochii pe colonel, pînă cînd acesta a ieșit din salon, apoi îi șopti locotenentului:

„Asta e extraordinar. Chiar așa a fost?”

Francisc îi făcu un semn cu mîna și răspunde altei întrebări, venită parcă de foarte departe:
„Nu-mi pare rău pentru ce s-a întîmplat. Am descoperit iubirea vieții mele”. Și nu spuse mai mult.

Privi spre paravanul verde medical și oftă. Stătea între perne și părea că se transformă într-un soi de fluid păstos, dincolo de orice realitate și dincolo de orice iluzie.

De departe, din deșert, bătea un vînt care nu șuiera și care aducea numai valuri silențioase de praf. În praful acela rămîneau încrustate urme de pași, aduse de departe. Înainte de întîmplarea cu cazanolul, Matei le putea vedea.

Vărul meu Matei s-a întors acasă după o misiune internațională în care a primit calificativul foarte bine. Nu a fost decorat. La cerere, a primit o lună de concediu, pe care a petrecut-o în satul copilăriei lui, în Munții Făgăraș. A dormit zile în șir. Seara, iese pe Măgură și privește culoarea cerului. Se plimbă prin grădină și încearcă să copieze culorile fructelor. Din cînd în cînd, culege cîte un măr nepîrguit, îl decojește și se uită la el. Îl atinge cu limba. Se gîndește la tot felul de lucruri, ca și cum ar avea de reparat o mașinărie căreia nu-i dă de leac și nici nu-i ghicește rostul.

Acum îl văd mergînd în grădină, a trecut prin fața ferestrei mele. S-a așezat în iarbă, s-a colorat verde, peste el bate vîntul și iarba l-a îngropat. Și-a făcut un obraz de culoarea vîntului, iar celălalt – de culoarea frunzei de nuc.

¹ Din volumul *Bunicul s-a întors la franceză*, în curs de apariție la Editura T.

Cei cinci care au speriat Estul

STEJĂREL OLARU

La începutul anilor '50, cinci tineri care părăsiseră România după instaurarea regimului comunist aveau să se întâlnească în Occident și să formeze, pentru scurt timp, un grup pe care Securitatea, în 1955, îl va numi grupul „terorist” sau „grupul Beldeanu”, după numele conducătorului lui. Cei cinci se numeau: Ioan Chirilă, Stan Codrescu, Dumitru Ochiu, Teodor Ciochină și Oliviu Beldeanu.

Zona spre care membrii „grupului Beldeanu” s-au îndreptat era de fapt un parc mare și atent îngrijit din centrul orașului Berna. Acolo se afla Legația României, pe strada Schlösslistrasse, la nr. 5. Două clădiri formau corpul misiunii, cancelaria¹ și reședința, locul unde se aflau o parte din birouri, dar și locuințele personalului diplomatic, inclusiv cel al șefului de legație. În aceste două clădiri erau compartimentele care formau structura misiunii: secretariatul, biroul cultural și cel de presă. Lângă reședință se afla a treia clădire, casa grădinarului elvețian Fohn. Agenția economică nu se afla în același sediu, ci pe strada Brunnaderstrasse nr. 20, la o distanță de numai câteva minute parcursă cu mașina. Firma elvețiană „Securitas”, angajată de legație pentru a asigura protecția sediului, își trimitea agenții în fiecare noapte pentru a controla de fiecare dată dacă ușile de la intrare și ferestrele de la parter sînt închise. Conform înțelegerii contractuale, paznicii firmei aveau sarcina să execute câte trei tururi pe noapte în jurul reședinței și clădirii cancelariei, iar în seara atacului, agentul Werner Winkler își făcuse deja primul tur la ora 23.16, fără să fi observat nimic care să-i atragă atenția.

Temperatura sub 0°C, ceața ușoară și zăpada îi determinaseră pe toți cei care locuiau în misiune să se adune în sufragerie. Petrecuseră aproximativ două ore împreună cu familiile lor și, imediat după ora 22, cu excepția însărcinatului cu afaceri Emeric Stoffel², toți se retrăseseră în dormitoarele legației. Cel mai vechi locatar al reședinței era chiar Stoffel. Fusese trimis de Ministerul de Externe la Berna în iunie 1951, iar soția și cei doi fii ai săi îl însoțeau în misiune. În aceeași clădire mai locuiau încă două familii: cele ale atașărilor diplomatice Virgil Baicu și Victor Miron. Amândoi erau căsătoriți și fiecare dintre ei avea câte doi copii. Ana Groza, femeia care avea grijă de băieții familiei Stoffel, ocupa o mansardă a reședinței, iar în clădirea cancelariei, într-un dormitor aflat la etaj erau cazați șoferul legației Aurel Șetu și soția sa, Rozalia.

În seara de 14 februarie 1955, Emeric Stoffel aștepta sosirea curierului diplomatic. O activitate de rutină ce avea loc periodic. Mașina legației, condusă de Șetu, plecase către Zürich în jurul orei 15 pentru a prelua corespondența diplomatică, sosirea sa fiind anunțată la ora 22. În mașină, alături de șofer, se afla Ion Șandru, despre care puțin știau că era rezidentul³ spionajului românesc la Berna. Pe drum se întâlniseră cu atașatul Miron, trimis de Stoffel cu un pachet pentru curierul care mergea la Bruxelles. În jurul orei 22, când Șandru, Miron și Șetu îndeplineau formalitățile pentru preluarea celor doi saci diplomatici, în sediul legației din Berna activitatea încetase, Emeric Stoffel fiind singura persoană care a mai lucrat în biroul său pînă în jurul orei 23.30.

Atacul

Între timp, grupul de atacatori înconjura-se deja legația de câteva ori cu mașina, iar Beldeanu intrase în parcul misiunii diplomatice pentru a se asigura că nu au fost luate măsuri noi de securitate. Ciochină, conducând mașina sa ce era adaptată pentru handicapul pe care îl avea, urma să-i

aștepte la volan și să supravegheze străzile și clădirile legației. Conform hotărârii luate de comun acord, în cazul în care s-ar fi auzit focuri de armă, acesta trebuia să părăsească imediat zona. Prima recunoaștere a terenului a fost urmată de o a doua, cea la care a participat și Ochiu, iar înainte de miezul nopții, cei doi, urmați de Chirilă și Codrescu la o distanță de aproximativ 50 de metri, au pătruns prin efracție în sediul cancelariei. Fiecare dintre ei avea asupra lui cel puțin o armă de foc⁴. Immediat ce Beldeanu a spart geamul ușii pentru a deschide din interior lacătul, intruși și-au aprins lanternele de buzunar. Primii doi au fost cei care au verificat parterul clădirii, în timp ce Chirilă și Codrescu aveau în sarcină supravegherea exterioară pentru ca atacatorii să nu fie surprinși. Negăsind pe nimeni, Beldeanu și Ochiu au urcat la etaj, unde se afla Rozalia Șetu, culcată în dormitorul ei. Conform declarațiilor pe care le-a dat ulterior poliției elvețiene, soția șoferului ar fi auzit zgomotele făcute de cei patru intruși în momentul intrării acestora în cancelarie, precum și vocile lor, dar nu a reacționat crezînd că „este vorba despre personalul legației, care mai avea treabă în cancelarie”. În momentul cînd cei doi bărbați înarmați au pătruns în camera sa, aceasta a aprins lumina speriată. A fost imobilizată imediat de către Ochiu, legîndu-i-se mîinile, în timp ce Beldeanu a tăiat firul telefonului. În urma unui scurt interogatoriu la care a fost supusă, femeia le-a spus atacatorilor că soțul ei este angajat al legației și că în acele momente era plecat cu mașina, întoarcerea lui fiind iminentă. Acest amănunt a fost comunicat imediat celor doi care supravegheau împrejurimile chiar de Beldeanu, care a coborît și le-a ordonat să fie atenți. După o scurtă perioadă de așteptare, Beldeanu a revenit în dormitorul captivului și a continuat seria întrebărilor adresate acesteia, vrînd să afle alte detalii cu privire la personalul legației și locul în care erau păstrate documentele secrete ale misiunii.

Coborînd din nou la parter și fără să mai aștepte venirea șoferului, Beldeanu și colegii săi au început devastarea birourilor din fiecare încăpere în căutarea actelor și documentelor. Într-una din camere, secretariatul legației, Beldeanu a găsit un dosar ce părea interesant din acest punct de vedere și pe care i l-a dat lui Dumitru Ochiu să-l păstreze în geanta sa. Atacatorii și-au continuat devastările, controlînd sau încercînd să deschidă fiecare sertar, dulap sau seif. Casa de fier a soției însărcinatului cu afaceri, Magdalena Stoffel, a fost forțată cu un burghiu, dar fără succes, deschiderea ei reușindu-se abia după ce au fost găsite cheile într-un dulap din birou. Înăuntrul nu se găseau decît 600 de franci elvețieni. Arhiva de protocol și toate actele specifice unei misiuni diplomatice găsite în dulapurile secretariatului au fost împrăștiate pe podea, multe din dosare fiind rupte. Toate acestea în cea mai mare liniște, intruși avînd grijă ca nici un zgomot să nu ajungă dincolo de pereții cancelariei.

După ora 1, mașina ce transporta curierul a pătruns în curtea legației și s-a oprit în fața reședinței. Camera familiei Șetu era în continuare luminată, motiv pentru Șandru să-i atragă atenția șoferului, însă acesta nu a bănuț decît că soția sa îl aștepta. Cei trei, Miron Șandru și Șetu, au coborît din mașină, au descărcat sacii diplomatici și, în timp ce Miron bătea ușor în ușa dormitorului lui Stoffel, care între timp se culcase, Șandru și Șetu își așteptau șeful în biroul său pentru a primi documentele. Au discutat aproximativ o jumătate de oră, Emeric Stoffel i-a predat lui Șandru corespondența, Miron s-a retras în cameră, iar Șetu s-a urcat din nou la volan pentru a-l conduce pe Șandru în Brunnaderstrasse, la locuința sa din agenția economică. Nici Stoffel nu a mai rămas în birou, preferînd să se culce imediat, dar fără să închidă preventiv documentele sosite de la București în casa de fier a biroului său. O dată cu plecarea șoferului, Beldeanu, care împreună cu cei trei atacatori au examinat deja mașina pe dinafară, și apoi au așteptat cu toții în

liniște, a urcat din nou în camera Rozaliei și a întreat-o unde ar fi putut pleca soțul ei cu mașina, cînd ar trebui să se întoarcă și la cine este „cheia de la ușa din spate a clădirii principale a legației. La început, nu a vrut să mi-o dea, pretextînd că nu o are însă insistînd, mi-a dat-o”⁵.

După aproximativ 20 de minute, în jurul orei 2, cînd Aurel Șetu se întorcea definitiv la legație din Brunnaderstrasse, Chirilă a intrat în cancelarie și i-a comunicat lui Beldeanu vestea sosirii acestuia, iar soția sa a fost somată din nou să păstreze liniștea. Șetu a parcat automobilul în fața garajului și, coborînd din ea, a auzit un zgomot din direcția unui tufiș care îi ascundea pe Codrescu și Ochiu. A întreat dacă este cineva acolo, iar Codrescu, după un schimb de replici și o somație, a tras asupra lui în momentul cînd șoferul a încercat să-l dezarmeze. În altercația care a urmat Codrescu s-a folosit și de toporul pe care îl avea cu el rîndindu-l pe Șetu la cap. Apoi, în timp ce acesta se retrăgea către mașină, Codrescu a mai tras înspre el o rafală de 7-8 gloanțe care l-a doborît la pămînt.

Așa cum era de așteptat, zgomotul produs de focurile de armă a deconspirat acțiunea celor patru. Immediat după acest incident, șoferul rînit a fost abandonat în curtea legației, iar Beldeanu, dovedindu-se stăpîn pe situație, și-a împiedicat colegii speriați să fugă. Au intrat în reședință pe ferestre, după ce au spart geamurile, și trăgînd focuri de armă pentru a da impresia că atacul ce se afla în desfășurare era mult mai amplu. Prima reacție a venit din partea Anei Groza. Trezită de împușcăturile inițiale care l-au vizat pe Șetu, s-a ridicat din pat și a coborît la parterul reședinței pentru a vedea ce se întîmplă. A auzit eforturile atacatorilor de a pătrunde în clădire și, deschizînd una dintre ferestre, a avut curajul să strige „hoții”, chiar dacă în curte, în fața ei, se afla Beldeanu, care se deplasa în jurul legației trăgînd focuri de armă pentru a da impresia că atacul era concentrat, iar atacatorii numeroși. Amenințată de împușcare, Ana Groza a închis imediat fereastra și a fugit la etaj panicată, tipînd pentru a-i trezi pe diplomații români. Emeric Stoffel, soția sa și cei doi copii, împreună cu soții Baicu, alarmați de împușcături și de țipetele femeii, ieșiseră deja pe coridorul primului etaj, neînțelegînd ce se întîmplă. Stoffel a încercat să coboare la parter în răgazul de timp pe care îl mai avea pînă atacatorii aveau să intre efectiv în reședință. Își adusese aminte că întreg curierul diplomatic sosit cu câteva ore în urmă se afla răsîrat pe biroul său și nu depozitat în seif, cum ar fi fost normal. S-a oprit însă la jumătatea scării, după care a revenit la etaj. Beldeanu tocmai intrase în clădire.

Ca și în cancelarie, Oliviu Beldeanu nu a găsit pe nimeni la parterul reședinței. A observat în schimb silueta lui Stoffel care se refugia pe scări și a strigat către el, cerîndu-i să se oprească. Însărcinatul cu afaceri nu a avut nici o ezitare, fugind imediat către dormitor, unde soția sa, copiii și femeia ce îi îngrijea se adăpostiseră. Drept urmare, cu toții au urcat la etaj strigînd și somînd persoanele să se predea. Evident, nimeni nu a îndrăznit să iasă din dormitoare pe coridor, iar Beldeanu și Ochiu, după ce au anunțat că vor deschide focul, au tras în toate broștele ușilor pe lîngă care eu trecut pentru a le deschide. Între timp, familia Stoffel și Ana Groza, după ce au blocat ușa camerei lor cu un dulap, au pătruns în dormitorul soților Baicu printr-un coridor interior. De acolo, Virgil Baicu și Emeric Stoffel au sărit peste balustrada balconului și au coborît pe paratrăsnet în curte. După câteva secunde, traversînd curtea legației în picioarele goale, însărcinatul cu afaceri al României se afla în afara oricărui pericol.

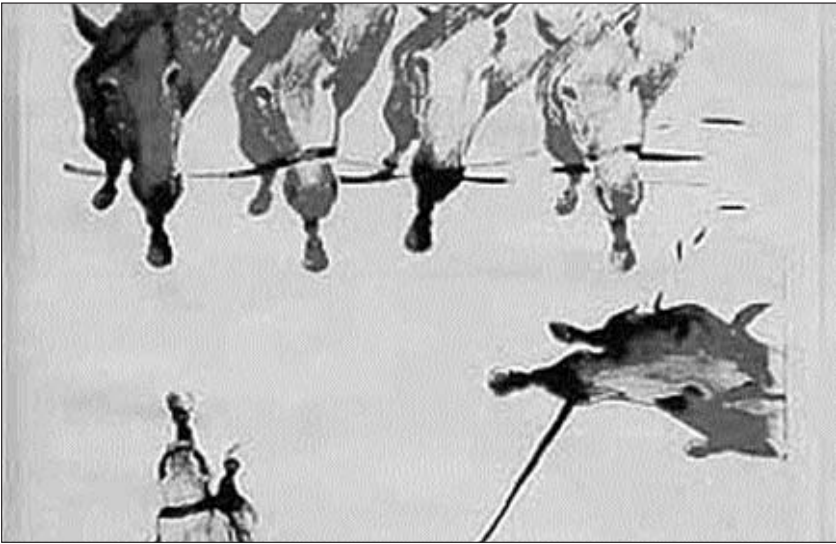
Nu putem ști ce s-ar fi întîmplat cu Emeric Stoffel dacă ar fi rămas în captivitatea „grupului Beldeanu”. Pînă la urmă, împușcarea mortală a lui Aurel Șetu nu a fost premeditată. Un accident stupid, care a avut drept cauză stresul și tensiunea acțiunii, ceea ce ne face să credem că Stoffel nu ar fi

împărtașit aceeași soartă cu Șetu. Cu siguranță ar fi devenit ostatic, folosit de atacatori în timpul negocierilor, iar în final ar fi fost eliberat. Însă un astfel de raționament nu și-a putut găsi locul în mintea lui Stoffel atunci. Starea emoțională care a pus stăpînire pe diplomatul român în acele clipe și-a spus cuvîntul. Drept urmare, soluția aleasă de el a fost rușinoasă, afectîndu-i iremediabil autoritatea.

În declarațiile și rapoartele pe care le-a dat justiției elvețiene și autorităților de la București, Emeric Stoffel a ținut să ascundă două lucruri. Primul a fost faptul că nu a încuiat curierul diplomatic înainte de a se culca, lăsîndu-l la îndemîna intrușilor. Pentru că nu avea cum să justifice această neglijență, a preferat să-și modifice declarația, afirmînd că nu a părăsit nici o clipă camera sa de lucru din momentul sosirii curierului diplomatic. Incidentul petrecut în curte, în urma căruia șoferul legației a fost împușcat, l-a determinat să se îtrerupă din lectura corespondenței și să părăsească biroul pentru a verifica ce se întîmplă. Realizînd că legația este atacată, Stoffel a considerat că primul lucru care trebuia făcut nu era protejarea curierului diplomatic, ci „avizarea poliției elvețiene. În acest scop și pentru a înștiința toate persoanele aflătoare în casă, m-am dus repede la etajul I, unde pe coridor am și găsit o parte a personalului speriat”. Cu excepția mărturiei Magdalenei Stoffel, celelalte declarații aparținînd persoanelor prezente în clădirea legației nu infirmă spusele însărcinatului cu afaceri, dar nici nu le confirmă. Ana Groza, fiind prima care a coborît din cameră, chiar dacă nu spune că Stoffel se afla în dormitor în acel moment, nu menționează nici faptul că s-a întîlnit cu acesta, așa cum ar fi fost firesc, din moment ce amîndoi trebuiau să se afle la parter. Mai mult decît atât, ea a început să țipe pentru a-i trezi pe cei din clădire, după care „am urcat la etajul I unde am întîlnit pe domnul și doamna Stoffel și restul personalului legației cu excepția domnului și doamnei Miron și copiii lor”. Cu alte cuvinte, Stoffel abia atunci ieșea din dormitor.

Deosebit de precis în declarațiile sale este Nicolae Sporiș, membru al personalului legației și ofițer de informații externe cu acoperire diplomatică⁶. În raportul pe care l-a înaintat Securității, Sporiș numește documentele secrete ale legației „materialul nostru”, iar casa de fier care le adăpostea, „casa noastră”. Atît raportul său, cît și cel al rezidentului Șandru, sînt structurate diferit față de cele ale restului diplomaților. De exemplu, Șandru și Sporiș își permit să facă analize și caracterizări ale comportamentului personalului legației pe întreaga perioadă de criză. În ceea ce-l privește pe Stoffel, spre deosebire de Șandru, care prezintă în declarația sa versiunea însărcinatului cu afaceri, Sporiș consideră necesar să menționeze în trei locuri din raport faptul că șeful misiunii nu a încuiat curierul înainte să plece la culcare. Dacă avem în vedere că Sporiș Nicolae nu locuia în legație, ci în clădirea agenției economice, ceea ce înseamnă că nu a fost martor al evenimentelor petrecute pînă în momentul anunțării poliției, putem să-l credem atunci cînd spune că Stoffel i-a mărturisit adevărul: „În primul rînd, consider că lipsa cea mai gravă a fost aceea că tovarășii amintii” au lăsat curierul pe masă în loc să-l fi închis în casa de fier, așa cum este normal. Tov. Stoffel a recunoscut imediat această mare greșală, dar, desigur, era prea tîrziu deoarece bandiții erau în legație în locul nostru”.

Al doilea aspect pe care șeful legației a încercat să-l ascundă este legat de propria sa imagine. Deși în nici un raport nu se caracterizează comportamentul lui pe timpul cît s-a aflat în clădirea atacată, e cert că, alături de ceilalți diplomați, Stoffel a simțit intens adierea morții. Părăsirea legației în picioarele goale, după ce a escaladat balconul unui dormitor, s-a datorat în primul rînd instinctului de conservare puternic. În acel moment, șeful legației a pus pe planul al doilea responsabilitățile sociale care îi reveneau. Cînd se refugia în stradă prin curtea imobilului, chiar dacă o putea auzi pe soția sa, rămasă în balcon împreună cu copiii, strigînd „poliția, sîntem asasinați!”, Stoffel încetase să mai fie soț, tată, șef de misiune

sau membru de partid. Cu toate acestea, el se autojustifică în declarații inventând următorul raționament: „Din camera copiilor m-am dus prin balcon în dormitorul soților Baicu, unde se găsea și soția mea. Nu am stat mult în această cameră, ci m-am înapoiat în balcon unde m-a urmat și soția mea. Am făcut următoarea reflecție: sînt șeful misiunii și mi se pare cu atît mai puțin indicat să cad în mîinile intrușilor. Pe de altă parte, știam că poliția era deja pe drum și că numai eu, ca șef al misiunii, puteam da permisiunea de intrare în legație. M-am gîndit cum aș putea lua legătura personal cu poliția pe care o așteptam. Pentru a atinge ținta propusă, m-am hotărît să părăsesc balconul și să ajung în curte. Am făcut un tur de-a lungul balustradei pentru a putea observa reacțiunea unor agresori postați eventual în curte. N-am constat nimic în afară de conul de lumină al automobilului ce stătea în fața garajului. În parc și în curte totul era liniștit. După aceea am încălecat balustrada balconului la colțul nord-vestic și am alunecat de-a lungul șirmei paratrăsnetului la colțul nord-vestic al reședinței. Am pus piciorul pe felinarul din curte și de acolo am sărit jos”⁴.

Pentru demontarea acestor afirmații ar putea fi luat în considerare și faptul că radiotelegrafistul Baicu părăsise deja legația exact la fel și motivat tot de gîndul anunțării poliției: „După cîteva clipe am avut impresia că s-ar sparge ușa dinspre coridorul interior. Aceasta m-a îndemnat să fug. Mi-am îmbrăcat o pereche de pantaloni și pantofii. Eu aveam pe mine o haină de pijama. După ce am văzut că d-na Stoffel încearcă în zadar telefonul, gîndul meu a fost să anunț poliția. Am ieșit pe terasă și am coborît de-a lungul jgheabului în partea de sud a casei”⁵.

În vreme ce Baicu și Stoffel găsiseră deja soluții pentru a se refugia, în cameră rămăseseră neputincioase cinci persoane: soțiile celor doi, Ana Groza și copiii șefului de legație. Într-o altă încăpere se aflau cei doi copii ai familiei Baicu. Magdalena Stoffel se pare că a fost singura persoană din clădire care și-a păstrat sîngele rece pe toată durata incidentului⁶. Ea a fost cea care a încercat să se îngrijească de copiii soților Baicu, în drumul lor spre pivnița reședinței, unde li se ordonase să stea. Din fericire, calvarul a luat repede sfîrșit și pentru aceștia. Imediat ce au ajuns în subsolul clădirii, au folosit o ieșire neștiută de atacatori, refugindu-se în stradă sau în casa grădinarului elvețian. Familia Miron, cei doi soți și copiii lor, au fost singurii care au mai rămas în clădire din acel moment. S-au retras într-un colț al camerei și au păstrat liniștea pînă dimineața cînd, descoperiți de atacatori, au fost imediat eliberați.

Reacțiile lui Miron, cauzate tot de groază, surpriză și incertitudine, au fost diferite față de cele ale lui Stoffel și Baicu. Atașatul diplomatic a rămas pur și simplu paralizat, neîndrăznind nici măcar să fugă folosind una din ferestrele clădirii. Beldeanu, anchetat de Securitate în 1958, declara că în momentul cînd a intrat în cameră, „funcționarul Miron s-a speriat, neputînd chiar discuta cu el. Pentru a putea face acest lucru, i-am promis că nu-i vom face nimic, după care am început să-l întreb despre datele sale de stare civilă și despre funcția

pe care o are în legație. După răspunsurile pe care mi le-a dat, i-am dat ordin să-și împacheteze o parte din bagajele sale, să-și ia cei doi copii și să plece, lăsîndu-l liber”⁷. Însă scena înfîlnirii dintre atacatori și Miron a fost mult mai dramatică, oroarea fiind singurul sentiment pe care l-au trăit în momentul cînd l-au descoperit pe atașat. Beldeanu a fost mai rezervat în interogatoriile de la Securitate decît atunci cînd mărturisea presei occidentale că Miron „își ținea propriul copil în brațe, care nu părea să aibă mai mult de un an, astfel încît să se protejeze în cazul în care noi am fi tras. Dacă aș fi crezut că se comporta ca un om în deplinătate facultăților mintale mi-aș fi stăpînit dezgustul și i-aș fi dat cîteva lovituri de baston așa cum se obișnuiește în armată, nu pentru că ar fi fost comunist sau pentru că era plătit de dușmanii țării mele, ci doar ca să-i reamintesc că pînă și animalele se gîndesc mai întîi la puii lor cînd sînt în pericol și apoi la propria siguranță”⁸. Ioan Chirilă confirmă: „Într-o cameră în care nu mai intrasem, Puiu a găsit familia diplomatului Miron. În viața mea n-am văzut atîta lașitate. Acesta nici măcar nu și-a ascultat instinctul animal elementar de a-și apăra puiul, ci dimpotrivă și-a împins copilul în fața armelor noastre. Nu aveam nici o intenție să le folosim și am fost atît de șocați și scîrbiți de comportamentul său, încît după ce am lăsat armele jos, i-am spus să dispară”⁹.

Cum era și firesc, Securitatea a privit cu rezervă rămînerea lui Miron în clădire pe timpul nopții, suspectîndu-l de colaboraționism cu atacatorii. Primele suspiciuni au venit din partea lui Ion Șandru, care le-a transmis imediat șefilor săi de la București: „Miron Victor, împreună cu familia sa, a rămas toată noaptea în clădirea legației. Toate ușile din interiorul legației au fost sparte sau deschise, singura ușă neforțată este la locuința lui Miron. Întrebîndu-l pe tov. Miron Victor cum s-au comportat cu el bandiții, el mi-a răspuns următoarele: după miezul nopții a auzit gălăgie pe coridor și focuri de armă, ceea ce l-a determinat ca el cu familia sa să se retragă într-un colț al camerei și să aștepte ce se va întîmpla. Toată noaptea nu a intrat la ei nimeni, iar dimineața pe la orele 7 a intrat la ei banditul-șef și l-a întrebare cu ce se ocupă în legație la ceea ce Miron Victor a răspuns că este atașat de presă, după aceasta banditul i-a spus că vor fi predați la poliție, ceea ce a fost făcut înainte de ora 8 dimineața. În cazul acesta se pune întrebarea de ce toate ușile legației au fost sparte și singura ușă care dă în camera lui Miron nu a fost spartă, dacă bandiții nu au încercat să afle de la el unde sînt cheile de la safeuri, cum au scăpat ei teferi după aproape 6 ore de prizonierat [...] Există indicii că el ar fi fost recrutat de bandiți în schimbul vieții lui și a familiei”¹⁰.

Cert este că pe 15 februarie, la ora 8 dimineața, Legația RPR de la Berna se afla în mîinile „grupului Beldeanu”, orice altă persoană străină lor fiind evacuată din clădire și a continuat să rămînă așa pînă a doua zi în la ora 16.35, cînd s-au predat. În timp ce poliția elvețiană înconjura întreg perimetrul legației, în interior atacatorii făceau în principal ceea ce de la început au intenționat să facă, dar fără ca prezența lor să fie simțită: căutarea documentelor secrete. În mod surprinzător, Dumitru Ochiu,

fără să-și anunțe camarazii, a părăsit legația cu mapa de documente pe care le primise de la Beldeanu spre păstrare chiar în prima noapte a atacului. Era ora 3 și 30 de minute și, foarte probabil, gestul său a fost făcut sub tensiunea acțiunii în general, cît și a episodului împușcării lui Aurel Șetu la care fusese martor. A fost arestat imediat, fără să se împotrivescă¹¹, iar actele, evident, au ajuns în mîna poliției elvețiene. După un timp, autoritățile, avînd acordul atacatorilor, au început să-l caute în curte pe Aurel Șetu, șoferul rînit, care a fost descoperit și transportat de urgență la spital abia în jurul orei 7 dimineața. După trei ore, în timpul operației, Șetu a decedat. În paralel, Beldeanu a purtat negocieri cu poliția elvețiană în vederea predării lor, imediat după ora 8 primele revendicări fiind deja formulate și înmînate poliției. Scrisă în limba română pe o foaie de caiet, cererea a fost așteptată cu nerăbdare pentru că nimeni nu înțelegea încă motivația gestului lor. În principal, „grupul Beldeanu” afirma că „localul va fi ținut împotriva oricărui fel de intervenție pînă cînd guvernul RPR din București va pune în libertate următoarele persoane: General Aldea¹², Episcopul Suciuc¹³, Anton I. Mureșanu¹⁴, Ilie Lazăr¹⁵ și Bebe Brătianu¹⁶. Ei sînt oameni nevinovați, care au fost condamnați la o moarte lentă. Sub libertate înțelegem predarea lor către un stat apusean, dîndu-ni-se posibilitatea de a ne convinge personal despre aceasta. Ne pare foarte rău că acest lucru a trebuit să se petreacă pe teritoriul elvețian, am fost nevoiți să facem aceasta”¹⁷.

Semnata „Mișcarea de Rezistență”, cererea transforma radical caracterul acțiunii lor într-unul politic. Dar, chiar dacă aparent lucrurile deveniseră mult mai simple acum, protestul „grupului Beldeanu” complica totuși situația prin ineditul său. Nimeni nu mai îndrăznea pînă în acel moment să atace o ambasadă în numele unei ideii, care avea ca prioritate lupta anticomunistă, și să prezinte revendicări politice. Ceea ce dădea autorităților elvețiene, în mod paradoxal, posibilitatea de a transfera responsabilitatea acestei acțiuni de rezistență politică regimului de la București. Din acel moment, partea a doua a planului lor, cea cu care Alexandru Botel nu fusese de acord era în plină derulare, chiar dacă ei nu mai aveau în custodie diplomații români pe care să-i schimbe cu deținuții politici menționați. Asupra scenariilor conform cărora „grupul Beldeanu” a încercat să tragă de timp din momentul cînd au început negocierile, cerînd eliberarea unor persoane care deja muriseră, nu ar trebui insistat. Motivul? Moartea unui deținut aflat în închisorile din România era secretă, mai ales cînd ea avea drept cauză condițiile de detenție mizere sau tortura. De aceea, chiar dacă Aurel Aldea și Ioan Suciuc decedaseră cu ceva vreme în urmă, este greu de crezut că Beldeanu cunoștea acest lucru. Pe parcurs, față de revendicări nu s-a înregistrat nici o reacție din partea autorităților de la București și nici atacatorii nu au insistat asupra acestui aspect. Faptul că ei nu au comunicat nici un termen categoric după care să expire ultimatumul ne îndeamnă să credem că Beldeanu nu credea nici el în posibilitatea eliberării celor cinci.

Din volumul cu același titlu, în curs de apariție la Editura Polirom

⁴ Cancelaria este sediul principal al unei misiuni diplomatice. În ea se găsesc actele diplomatice confidențiale și secrete care țin de zona de competență a șefului de misiune.

⁵ Emeric Stoffel (n. 1913) a fost membru al CC al PCR (1965-1974) și membru al Comisiei Centrale de Revizie (1974-1979). În 1949 a fost numit secretar general al Comitetului Antifascist German din România, iar în 1950 a devenit consilier ministerial la Departamentul Naționalităților. Practic, după ce a fost rechemat din Elveția, singura funcție importantă care i s-a oferit a fost cea de redactor șef al revistei *Neue Literatur*, în redacția căreia se aflau numeroși agenți ai Securității (vezi Gheorghe Crisan, *op. cit.*, p. 271).

⁶ Termenul *rezidență* denumeste oficial filialele DIE din străinătate. Șeful rezidenței are acoperire diplomatică, nefiind pe statul de plată oficial al Securității, și conduce activitatea acesteia controlînd rețeaua de persoane de sprijin care i s-a predat și o parte dintre informatori. Printre sarcinile lui intră și asigurarea condițiilor de conspirativitate, cît și menținerea secretului asupra informațiilor pe care le primește și care sînt predate ofițerului unității centrale (vezi detalii în Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente, 1949-1989*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 425, p. 483).

⁴ Oliviu Beldeanu avea asupra lui un pistol automat, un pistol simplu și o pușcă cu arc, Stan Codrescu era înarmat cu un pistol automat și un pistol de tip „Browning”, Ion Chirilă cu un pistol militar german, iar Dumitru Ochiu posedea un revolver cu butoi. Fiecare dintre ei avea asupra lui diferite unelte de efracție (AMAE, fond Elveția, Problema 220/1950, nepaginat, *Lista provizorie a armelor și a uneltelor intrușilor în Legația română*).

⁵ ACNSAS, dos. SIE 67, vol. 1, f. 225. În declarația sa, Rozalia Șetu nu recunoaște că de la ea și-a procurat Beldeanu cheia clădirii: „Am fost întrebata de cheia intrării principale a imobilului legației. Apoi am fost întrebata unde se găsesc documentele. Am răspuns că nu am cheia de la intrarea principală și că nu-mi este cunoscut unde se află documentele, deoarece nu lucrez la birou” (vezi Anexa, documentul nr. 2). De altfel, în ceea ce privește declarațiile membrilor legației și ale familiilor lor, în ele se regăsesc destul de multe date contradictorii. O explicație probabilă este încercarea acestora de a ascunde o parte din aspectele evenimentului pentru a nu atrage din partea autorităților de la București măsuri împotriva lor.

⁶ Nicolae Sporis, primul secretar al Agenției Economice a RPR de la Berna, era de fapt locotenent-major în Direcția de Informații Externe. Se pare că incidentul de la Berna nu i-a afectat major cariera. Deși nu au fost identificate documente în care să fie prezentate detaliile sale biografice, generalul Pacepa menționează în unul dintre volumele sale un colonel, adjunct al Serviciului Emigrații DIE, care poartă același nume, Nicolae Sporis, implicat direct în 1976 în încercarea eșuată de a-l recruta ca agent al spionajului românesc pe episcopul Valerian Trifa (vezi Ion Mihai Pacepa, *Orizonturi roșii*, Editura Universul, New York, 1988, p. 222).

⁷ Este vorba de Emeric Stoffel și Victor Miron.

⁸ În raportul său, Nicolae Sporis afirmă că „tovarășa Stoffel a dat dovadă de multă inițiativă și curaj în toate aceste zile” (*Ibidem*, documentul nr. 4).

⁹ ACNSAS, dos. SIE 67, vol. 1, f. 229.

¹⁰ Laurence Wilkinson, *No Fruit More Bitter*, Heinemann Publishing House, London, 1958, p. 21.

¹¹ *Ibidem*, p. 184.

¹² ACNSAS, dos. SIE 66, ff. 33-34 (sublinierea îi aparține lui Ion Șandru).

¹³ AMAE, fond Elveția, Problema 220/1950, nepaginat, *Raport cu privire la atacul împotriva Legației române din Berna în noaptea din 14/15.II.1955*, întocmit de poliția elvețiană.

¹⁴ Este vorba de generalul corp de armată Aurel Aldea (1887-1949), fost ministru de interne începînd cu 23 august 1944 și comandant al Comandamentului general al Teritoriului pînă în martie 1945, cînd a fost trecut în rezervă. A încercat să coordoneze principalele organizații ale mișcării de rezistență anticomunistă, precum „Haiducii lui Avram Iancu”, „Graiul Singelui” etc. A fost arestat la 27 mai 1946 și condamnat în noiembrie același an la muncă silnică pe viață. Ultimele zile ale vieții sale și le-a petrecut în penitenciarele Văcărești, apoi la Aiud, unde a și decedat pe 17 octombrie 1949. În februarie 1955, momentul atacului de la Berna, nu se împliniseră 6 ani de la moartea sa. (vezi detalii în Florica Dobre, Alexandru Duțu, *Distrugerea elitei militare sub regimul ocupației sovietice în România*, 2 vol., Editura Institutul Național pentru Studii Totalitarismului, București, 2000, și Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste: arestați, torturați, întemnițați, uciși*, Editura Mașina de Scris, București, 2000).

¹⁵ Ioan Suciuc (1907-1953). A fost rector al Institutului Vancean între 1936-1938, iar în 1940 a fost numit episcop auxiliar de Oradea. Ioan Suciuc a avut un talent oratoric deosebit și, în predicile sale curajoase, a criticat concepțiile ateiste comuniste. În 1947 a fost numit administrator apostolic al Arhiepiscopiei Române Unite de Alba Iulia și Făgăraș. A murit pe 27 iunie 1953 în închisoarea Sighet. Ca și generalul Aldea, Suciuc decedase cu mult timp înaintea atacului de la Berna (vezi detalii în Alexandru Salcă, *Episcopul martir Ioan Suciuc în vizorul Securității*, Analele Sighet 7, Editura Fundația Academia Civică, București, 1999).

¹⁶ Anton I Mureșanu (1905-2), fruntaș al Partidului Național Tărănesc, a fost redactorul șef al ziarului *Ardealul*, ziar suspendat la 16 ianuarie 1946 „pentru atitudine sovînică și antisemită”. În 1947 s-a numărat printre cei care au organizat și susținut financiar rezistența anticomunistă din munții Piatra Craiului, „trimițîndu-le bani, alimente, scrisori și material cu caracter subversiv, folosindu-se pentru aceasta de diverși curieri”. În 1948 era deja arestat, iar o notă a Securității confirma faptul că el și prietenul său Ghiță Pop, au un regim sever în închisoare, „nepermițîndu-le decît foarte rar primirea pachetelor cu alimente și, în consecință, fiind amenințați să moară de foame” (ACNSAS, fond penal, dos. 16089, vol. 4, ff. 206-207).

¹⁷ Ilie Lazăr (1895-1976), fruntaș al Partidului Național Tărănesc, a fost condamnat în 1947 la 12 ani temniță grea, învinut de „complot în scop de trădare”. La 15 august 1951, împreună cu ceilalți membri ai „lotului Maniu”, a fost transferat de la Galați la închisoarea din Sighet, iar în iulie 1955 la închisoarea din Rîmnicu Sărat. La expirarea celor 12 ani de temniță este dus în lagărul de muncă Periprava, Delta Dunării, după care este recondamnat la alte 72 de luni de muncă forțată, fiind eliberat abia la 9 mai 1964, prin decret de grație generală. După eliberare a trăit la Cluj, într-un bloc din cartierul Grigorescu (vezi detalii în Ilie Lazăr, *Amintiri*, Editura Fundația Academia Civică, București, 2000 și Reuben H. Markham, *România sub jugul sovietic*, Editura Fundația Academia Civică, București, 1996).

¹⁸ Constantin (Bebe) Brătianu (1887-1956), doctor în drept, fost deputat, subsecretar de stat la Președinția Consiliului de Miniștri (1927-1928) și secretar general al Partidului Național Liberal. Începînd cu anul 1950 a fost arestat și închis la Sighet. A murit în 1956 la spitalul Colțea (vezi detalii în Cicerone Ionițoiu, *op. cit.*, și Alexandru Rașcu, Gheorghe Pătrăscu, Gheorghe Andreica, Nutu Roșca, Andrea Dobs, Ioan Ciușea, Claudiu Secasiu, *Memoria închisorii Sighet*, Editura Fundația Academia Civică, București, 1999).

¹⁹ ACNSAS, dos. SIE 67, vol. 3, f. 187.

De la Efes la Bodrum (Halicarnas)

FOTO: GABRIEL CUCUTEANU

AL. ANDRIESCU

(II) Imagini suprapuse

Dintre împărații romani importanți din memorialul artistic de la Efes, Traian este poate cel mai interesant și se cuvine să te reculegi, oricine ai fi, la fîntîna care-i poartă numele. Printre meritele mari ale acestui împărat, unul este mai presus de celelalte. În timpul său și prin energia și priceperea sa, civilizația romană cunoaște cele mai întinse hotare. În ceea ce ne privește, dacă nu ne facem cumva iluzii traco-dacice, sînt încredințați, mai mult ca oricînd, după ce am cunoscut romanitatea orientală, că fără cucerirea Daciei de către Traian și supunerea locuitorilor ei, am fi vorbit astăzi o limbă slavă, probabil un idiom asemănător celor din sudul Dunării. De aceea, la Efes, dintre toate monumentele atrăgătoare de aici, cel mai greu m-am despărțit de Fîntîna lui Traian, în care vedeam concentrată simbolic întreaga forță de absorbție romană care ne-a pus la adăpost, cu limbă cu tot, de valurile migratorilor.

Captivat atît de puternic de Fîntîna lui Traian, nici nu mi-am dat seama cînd conștiința mea a fost pur și simplu invadată și umplută de imagini din Forul Roman, așa cum mi s-au fixat, cu mulți ani în urmă, într-o primă călătorie în Italia. Am stat atunci, în 1971, ore nesfîrșite, pe o căldură copleșitoare, în centrul antic al Romei, străbătîndu-l de mai multe ori de la un capăt la altul.

Să nu stai prea mult în soarele amiezii

Îmi amintesc bine că încercam, cu o obstinție copilărească, desprins total de realitate, să mi-l reprezint pe împă-

ratul fără de care istoria noastră ar fi fost mult mai săracă, intrînd glorios în Forul care-i poartă numele, după victoriile din Dacia. Nu găseam însă, cum mă așteptam, arcul de triumf pe care marele împărat îl merita chiar aici, în inima imperiului. Am dat în schimb peste Arcul lui Septimius Severus și, la capătul celălalt, peste cel al lui Titus¹. Nu departe, străjuiește strada San Gregorio impunătorul arc de triumf al lui Constantin cel Mare, într-un spațiu privilegiat, dominat de Coloseu. Cînd tocmai mă gîndeam, uitînd că nu putem reface istoria, că aici ar fi fost locul cel mai potrivit pentru arcul pe care-l căutam bezmetic de dimineață, apropiindu-mă și mai mult de impozanta construcție constantiniană, care mă atrăgea ca un magnet, dau cu ochii de dacia supuși de împăratul Traian, cocoțați pe Arcul lui Constantin cel Mare. Nu-i bine să stai prea mult în soarele amiezii, mi-am zis, și am mai făcut cîtiva pași. M-am rotit, ca să pot privi mai bine. De pe arcul de triumf al lui Constantin cel Mare, învingătorul lui Maxentius, mă priveau triști dacii supuși de Traian, aceiași de pe faimoasa columnă, îmbrăcați la fel și avînd aceleași atitudini².

Te întrebă atunci dacă Odobescu n-a avut și puțină dreptate cînd a vorbit de destinul paradoxal în posteritate al împăratului Traian. Mare militar, un geniu în administrarea atît de complicată a imperiului pe care l-a mîrit și dus la apogeu, constructor desăvîrșit și sprijinitor al artelor, acest împărat a cunoscut gloria – numeroasele monumente care i s-au dedicat o dovedesc –, dar și contestarea indirectă, invidioasă și insidioasă, care erodează pe ascuns, timp îndelungat, ca apa din subteranele calcaroase. Cel puțin așa înfățișează A. I. Odobescu tentativa urmașilor de a-i ignora meritele, geloși pe gloria înaintașului: „Urmașii lui, geloși de a sa mîrire, mai mult se gîndiră a-și face lor-și monumente, decît a consacra pe cele ce aminteau poporului neasmuita glorie și dreptate a erticului Traian”³.

Scriitorul român nu ezită să califice, cu un prea aspru termen juridic, caracterul compozit al arcului lui Constantin, alcătuit din părți luate din alte monumente, între care unele din Forul lui Traian (friza mare și statuile prizonierilor daci)⁴: „Istoria acestui monument nu prea face onoare primului împărat creștin, căci – ca să vorbim curat – arcul nu este cîtuși de puțin al lui; nu

Arcul de triumf al lui Constantin cel Mare din Roma

este nici măcar dăruit, ci este tocmai lucru de furat”⁵.

Gloria meritată e mai durabilă decît piatra

Gloria meritată de marele cuceritor nu i-o poate lua nimeni, nici nu se poate împărți cu altcineva. Columna lui e mai înaltă, chiar dacă a fost dat jos de pe cea de la Roma care celebrează războaiele dacice, și arcul de triumf mai durabil pentru că a știut să învingă dușmanul, dar, odată cu victoriile, Traian „umplea întinsul său imperiu de edificii somptuoase și de lucrări de artă folositoare”⁶, cum constata, cu atîta vreme în urmă, Odobescu. E regretabil că monumentul care îl celebrează la Efes – impunător și așa – a ieșit diminuat ca înălțime în urma restaurării.

Am admirat, în drum, după ce mi-am adunat gîndurile risipite, templul lui Hadrianus, urmașul lui Traian, o bijuterie, și m-a cucerit fațada, bine restaurată, a Bibliotecii Celsus, o capodoperă inginerescă și arhitectonică, de o indicibilă eleganță și unitate stilistică. Am fost de-a dreptul emoționat – și-i las pe demitizatorii de azi să rîdă cît vor de naivitatea mea – de fîntîna lui Traian. M-am simțit mai „acasă” aici, chiar și decît între superbele coloane ale Templului lui Traian din Pergamon. Îmi place să cred că, fără acest mare constructor, tot ce vedem astăzi ca urbanism avansat, la Efes și în alte părți ale lumii romane, nu ar fi avut aceeași strălucire și durată. Capitala imperială din vremea lui Traian, împodobită de acesta cu numeroase edificii, devine un model și în provincii. De aici delicata și sugestivă atenție a efesienilor care îi închină o fîntînă simbolică. Acest gest mi se pare mai important, mișcător prin omenescul lui, decît dedicarea unui templu-omagiu care se cumpără și se vinde pe un pumn de sesterți, cu tot cu credința arătată celui astfel elogiat, la mijloc fiind vorba de cîștigarea unor privilegii pentru localitatea interesată, adevărata miză a tranzacției. E cazul templului lui Domițian, nu și al lui Traian.

Surprize pilduitoare la Efes

Ceea ce mă surprinde la Efes, dincolo de grația monumentelor – și n-am

pomenit decît vreo cîteva –, este urbanistica antice așezări de pe Kaistros. Mulți dintre edilii noștri ar trebui să se ascundă în fundul vîgăunilor din care au ieșit ca să ne „fericească” orașele, după o vizită, pe care le-o recomand ca primă urgență postelectorală, într-o agora greco-romană și pe străzile în care se ramifică: latrine în marmoră, canalizări excelente, terme cu apă caldă și rece, străzi fără gropi, pavate cu îngrijire, unele cu dale de marmoră, străjuite de colonne și statui, case spațioase, cu multe încăperi, mozaicuri și fresce, încălzite ingenios prin canale în care circulă aer cald pe dedesubt și în pereți, la mijloc peristilul fastuos împodobit cu coloane corintice.

Cu vreo sută și cincizeci de ani în urmă, Ion Ghica, în trecere prin Efes, vedea un cu totul altfel de oraș decît cel restituit de arheologi: o masă amorfă de frînturi amestecate la suprafață și colții cariați de piatră, semne macabre ieșite din pămîntul care îngropa restul vreunui templu: „mormane sparte, capiteluri sfîrșimate, bucăți de statui mutilate, pedestale, basoreliefuluri și inscripțiuni; pare o cîmpie acoperită de oasele înălbite a luptei Uriașilor, cadavrul unui oraș”⁷. Efesul, cum îl văd astăzi, resuscitează. Îi aud bătăile inimii la fiecare colț de stadă. Efesul nu mai e un „cadavru”. Aș vrea să rămîn o noapte în acest oraș de marmoră, împreună cu restauratorii lui, cărora nu știu cum le-aș putea mulțumi altfel pentru devotamentul și priceperea lor în restituirea și conservarea trecutului în formele fără moarte pe care arhitecții și sculptorii antici le-au imaginat.

¹ Vezi *Enciclopedia civilizației romane*, coordonator Dumitru Tudor, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1982.

² Vezi descrierea amănunțită a frizei Arcului de triumf al lui Constantin cel Mare din Roma în cartea lui Ion Barnea și Octavian Iliescu, *Constantin cel Mare*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.

³ A. I. Odobescu, *Opere*, II. Ediție îngrijită, cu glosar, bibliografia scriitorului și studiu introductiv de Tudor Vianu, Editura de Stat pentru Literatură și artă, 1955, p. 160.

⁴ „A. lui Constantinus I...” a fost realizat cu materiale arhit. și sculpt. provenite din distrugerea unor monumente mai vechi (datînd de la Traian, Hadrian, Marcus Aurelius etc.), *Enciclopedia civilizației romane*, Buc. 1982, p. 80.

⁵ Odobescu, *Opere* II, p. 161.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Ion Ghica, *ibid.*, p. 210.

Templul lui Traian din Pergamon (Turcia)

Cine se teme de globalizare? (I)

Sensul tradiției și globalizarea

FOTO: GABRIEL CUCUTEANU

RADU PAVEL GHEO

De nenumărate ori am auzit critici la adresa procesului de globalizare, un potențial pericol care ar amenința nu doar țările mici și sărace, cum sînt cele din Europa de Est, ci și marile puteri economice, politice sau culturale. Fiindcă de obicei termenul de globalizare este asociat la noi cu expansiunea economică a Statelor Unite, merită să amintim cazul francezilor, care s-au arătat atât de refractari la ceea ce este numit „americanizarea” culturii naționale, încît au încercat – printre primii – adaptarea programelor de calculator la limba franceză, transformînd, de exemplu, termenul de *e-mail* în *courriel*. Iar asta nu mai e o glumă, de vreme ce hotărîrea a fost publicată vara acesta în „Journal Officiel”. Caraghioslucul situației se vede mai clar atunci cînd aflî că pericolosul termen globalizant de *e-mail* are la origine cuvîntul *male* („pungă”), care, conform *The Concise Oxford English Dictionary*, exista în engleza medievală, dar fusese preluat din franceza veche. De altfel, așa cum remarca *România literară* în nr. 35/2003, cuvîntul s-a păstrat și în franceza contemporană, sub forma *malle* („cufăr”). Așadar, istoria birocrăției poate înregistra un atac naționalist al francezei asupra propriilor rădăcini.

Ceea ce interesează aici este un aspect particular al fenomenului numit generic „globalizare” și anume latura sa culturală. Cuvîntul „cultură” are aici un sens extins, apropiat mai degrabă de ceea ce înțelegem prin civilizație, fie ea occidentală sau orientală, britanică, franceză, românească sau chineză. În acest sens, n-am priceput niciodată în ce fel globalizarea, „satul planetar”, ștergerea barierelor culturale sau deschiderea granițelor politice ar reprezenta un pericol. Mi s-a părut mai degrabă că pericolul îl provoacă politica închiderii între granițe, care produce de obicei izolare, restrîngerea libertății de mișcare și a circulației informației și, în ultimă instanță, dictatura de tip feudal a unor clanuri sau familii, așa cum s-a văzut în multe din fostele republici sovietice, în România lui Ceaușescu și în cîteva județe din România contemporană.

De obicei se spune că invazia de produse occidentale (de la alimente pînă la produse culturale: filme, jocuri pe calculator, cărți etc.) ar constitui de fapt adevăratul pericol pentru țările neglobalizate, termen prin care adesea se subînțelege „neamericanizate”. Se mai spune că – din perspectiva culturală – invazia respectivă ar afecta specificul național. Numai că, dacă intrăm în amănunte, o să vedem că nimeni nu-și dă seama foarte clar ce înseamnă acea presupusă alterare a specificului național. Iar dacă francezii nu-și dau seama

de asta, de ce ne-am da seama noi, care sîntem doar francofili? (Deși chiar și aici românii perpetuează o contradicție logică: francofilia presupune inevitabil globalizarea, deschiderea spre o altă cultură.) Să vedem totuși cîteva aspecte ale invaziei societății de consum asupra culturii noastre atât de tradiționale. Vor fi fiind computerele și comunicarea prin Internet un atentat la specificul național? *E-mail*-ul contra călușarilor? *Hip-hop*-ul contra colindelor? Să fim serioși... Între „neamestecul în treburile interne”, predicat odinioară de Partidul Comunist Român, și apelul la menținerea nealterată a tradițiilor românești există nenumărate similitudini, dintre care cea mai dăunătoare este linia comună a apelului la izolare. Numai printr-o lege care să atenteze la libertatea cetățeanului s-ar mai putea impune portul popular în locul blugilor americani sau turcești, consumul de mămăligă cu făină exclusiv românească, mai scumpă decît cea unguerească, sau cumpărarea de computere Felix în locul veneticelelor Apple și McIntosh. Îl și văd pe directorul nu știu cărei companii românești, în ițari, gubă și cușmă, negociînd un contract cu vreun chinez în costum Armani, care l-ar privi enigmatic pe omul de afaceri cu rădăcini geto-dace.

Teama de globalizare, pe care o văd manifestîndu-se și în țările Uniunii Europene, mă umple de o permanentă uimire. Mă gîndesc – și nu încetez să mă minunez – la paradoxurile iscate de confruntarea culturală între globalism și specificul național. Nici un om cu mintea deschisă nu poate ignora că Statele Unite, principala țintă a atacurilor adversarilor globalizării, sînt – în mod ciudat – și spațiu cultural cel mai divers de pe glob. Dacă globalizarea ar însemna automat uniformizare și distrugerea specificului național sau etnic, cum se explică eferescența grupurilor minoritare din America, mai ales cînd multe dintre ele își redescoperă rădăcinile pînă la exagerare, adică pînă la (re)inventarea lor? Afroamericani, hispanoamericani, americani nativi, comunități Amish, italieni, *China Town*, mormoni... toate acestea sînt realități ale patriei globalizării. Iată paradoxul (aparent): exact în inima globalismului se bate tot mai mult monedă pe dreptul la diferență la minorităților și al individului. Dacă ne întoarcem apoi privirea spre Europa, o să vedem cu surprindere că ultimele decenii au impus cu greu (dacă au impus...) o astfel de atitudine. E cunoscută atitudinea francezilor față de maghrebieni, foștii coloniști algerieni veniți în Franța, intoleranța reciprocă a sîrbilor și croaților, politica națională cu accente naționaliste dusă de Ungaria, România, Grecia, Rusia, Ucraina, ca să nu mai vorbim de conflictele deschise din zona bascilor sau de bătăliile pentru identitate din Irlanda de Nord. În ciuda încercărilor de a crea o Europă unită, după modelul federativ al Statelor Unite, se pare că Europa va rămîne, deocamdată, un continent al națiunilor sau, cine știe?, al etniilor.

În altă ordine de idei, nu cred – dar deloc – că vreunul dintre inșii care bombăne împotriva globalizării nu s-a

folosit niciodată de facilitățile Internetului și bănuiesc că mulți dintre ei au carduri bancare, conturi în bănci româno-străine sau doar străine, mașini nemțești, televizoare coreene, faianță italiană, haine de firmă franțuzească sau italiană. Ne păstrăm credința în tradiții la nivelul discursului, dar visăm la vacanțe în Hawaii, afaceri în America și conturi în Elveția. În ceea ce privește concurența produselor străine, care sufocă producția internă, ideea îmi amintește de o zicală din epoca socialista: „Decît mult și fără rost, mai bine puțin și prost”. Fiindcă la nivelul discursului patriotard, poate că apologia puterii noastre economice sună bine, dar în realitatea cotidiană nu cred că sînt mulți cei care preferă să cumpere mai scump, mai prost, dar românesc, în loc să plătească mai puțin pentru marfă de calitate.

Înainte de a condamna sau aproba fenomenul globalizării, ar trebui totuși să ne gîndim dacă îl putem evita și ce riscăm dacă o facem. Și, mai înainte, să vedem ce mai înseamnă tradiția sau ce se înțelege în mod obișnuit prin tradiție. Orice antropolog cu scaun la cap va preciza că în cadrul unei comunități nu există tradiție, ci tradiții. Mai mult, că o cultură trăiește în timp, modificîndu-se permanent, puțînd să fie supusă uneori chiar la schimbări radicale, cum s-a întîmplat în cazul experimentului comunist. Tradiția nu poate fi despărțită de schimburile culturale care se petrec la scară planetară, deci nici de o anumită sincronizare cu restul lumii. Am găsi mult mai ușor căi de comunicare cu un olandez din secolul al XX-lea decît cu un român din secolul al XV-lea. Ceea ce numim de obicei „specific național”, departe de a fi ceva imuabil, se modifică o dată cu trecerea timpului, sincronizîndu-se cu spiritalul vremii; clișeele de tipul „sufletul veșnic al neamului” românesc sau sri-lankez nu sînt altceva decît clișee. Poetice, emoționante, dar clișee. Un exemplu strălucit ni-l oferă chiar imaginea satului românesc și – caz concret – importanța acordată costumului popular.

În primul rînd, ar fi o naivitate să credem că există un port popular național unic, un costum specific neamului românesc. Costume – da, fiecare reflectînd specificul zonei din care provine, dar și influențele alogene inevitabile: sîrbești în Banat, ungurești în Ardeal, rusești în anumite zone din Moldova. Dar din ele nu se poate deduce ceva specific românesc decît prin convenție. Altfel, pentru ochiul unui necunoscător, portul popular din Oltenia este la fel de asemănător (și de diferit) atît față de un costum popular ardelenesc, cît și față de unul sîrbesc. Așa-numitul specific popular românesc, dincolo de comunitatea de limbă (ea însă extrem de importantă), este de fapt un construct imaginar, impus cultural și acceptat ca realitate pe baza unui consens *a posteriori*, la nivelul mentalului național.

În al doilea rînd, tradiția nu înseamnă neapărat încremenire în istorie. În zonele mai bogate ale României, casele tradiționale, de lemn, cu prispă, cu șindrilă, cu cuptor de lut, au fost înlocuite de așa-numitele vile cu etaj,

cu zeci de încăperi somptuoase, cu carpete ilustrînd „Răpiri din serai” și „Cine de taină” atîrnate pe pereți, cu candelabre cu țurțuri zornăitori pe tavan... Acest stil, chiar dacă puriștilor nu le va plăcea, constituie deja un model tradițional. De alt tip decît cel promovat ideologic, dar tradiție totuși. Sufletul neamului românesc nu exclude nici seraiurile, nici faianța de import, nici mașinile nemțești parcate în fața grajdului și, cu atît mai puțin, manelele, muzica de mahala devenită muzică populară, adică muzica pe care o ascultă poporul... Tradiția are un trecut, dar și un prezent. De altfel, nenumărate sate românești își au astăzi bărbații plecați la muncă în străinătate, de unde nu vor veni nici cu ii și clopuri, nici cu pluguri de lemn sau loitre de căruță, ci cu televizoare, mașini, videocasetofoane, ciocolate și haine „de import”. Iată un semn că globalizarea lovește unde nici nu te aștepti.

În al treilea rînd – și aici lucrul este evident pentru toată lumea – portul popular *nu* mai reprezintă de multă vreme comunitatea tradițională, ci este doar o ilustrare ideologică a ei. Procesul modernizării afectează și ceea ce ne place să numim „oazele de spiritualitate națională”. În majoritatea comunităților rurale costumului popular (cu toate funcțiile sale – de reprezentare, de identificare, de prestigiu etc.) a fost înlocuit de hainele moderne. Comunitatea a acceptat asta ca pe ceva firesc. Îmi amintesc că, în copilărie, la *nedeie*, sîrbătoarea anuală a satului și prilej de reafirmare a coeziunii comunității respective, satul meu natal devenea brusc suprapopulat: cei plecați definitiv la oraș veneau acasă, triplînd temporar numărul locuitorilor. Și, în fiecare an, orice familie își puneaceleași întrebări: ce fel de rochii (cît mai moderne) să facă pentru femeile din casă (inclusiv pentru fetițele de 4-5 ani) și ce culoare să aibă noul costum de haine al bărbaților (inclusiv al copiilor de 4-5 ani)? Asta era deja tradiția, regula nescrisă, cutuma impusă în comunitate: un costum nou sau o rochie nouă la fiecare *nedeie*. A apărea la horă în costumul popular al zonei ar fi părut o excentricitate. Formația de muzică populară plătită să cînte era îmbrăcată cît mai modern, iar solista – imitînd de obicei stilul sîrbesc – prefera fie o fustă cît mai scurtă și o geacă de piele, fie o rochie de seară. O fi fost *kitsch*? Poate, dar a devenit tradiție. Iar tradiția nu se impune din exterior, nici măcar prin vaietele tradiționaliștilor. Acolo unde costumul popular se mai poartă încă, nu doar de sărbători, ci și ca haine de toată ziua, avem de-a face cu o excepție. Iar dacă vorbim despre excepții, nu avem voie să generalizăm. Nu ne este permis să valorizăm pozitiv conservatorismul, nici să demonizăm modernizarea la care se vor supune pînă la urmă și cei sus-pomeniți. Totuși ne încapă înăuntru să asociem tradiția cu portul popular și nu cu costumul de haine de-a gata, deși realitatea ne contrazice. Vîsînd la un trecut idilic, luăm dorințele drept realitate. Poate că unii, dintr-un romantism de secol XIX, ar dori să-i oblige pe români să-și reia portul, contrazicînd exact sensul tradiției. Poate ar alege chiar un port unic, creat *ad hoc*, ca să arătăm că aparținem aceluiași popor. Adică tradiție cu forță. Tare ne mai străduim să construim în imaginarul ideologic ceea ce dispăre din realitate!

(din volumul în pregătire
Cum nu vĂ place)

Retorici vechi la vremuri noi. Sau invers. (I)

DIANA MORĂRAȘU

În retorica modernă cele mai reprezentative planuri se află în eseuri, în sensul cel mai larg al termenului (1); cum încercarea noastră se așează, vrînd-nevrînd, sub semnul aceluiași eseu, ne simțim ispitiți să creionăm o abordare retorică a retoricii. Prin dezvoltarea articulațiilor de tip retoric ale propriului discurs apreciem că am putea realiza un exemplu concret pentru ceea ce înseamnă posibilitatea retoricii și modul ei de funcționare în text.

Cîteva repere

Se știe că natura actualelor argumentații de tip științific conduce, nu de puține ori, la ocultarea planurilor literare și narative în favoarea unor structuri care, în ansamblul lor, se înrudesce cu acelea ale confirmării (*confirmatio*, *apodeixis*, *pistis* – una dintre tehnicile de *dispositio*, ce constă în enunțarea nudă a argumentelor, a dovezilor). Sigur că în cadrul retoricii eseului schemele sînt mai puțin riguroase. După J.J. Robrieux planurile ar fi următoarele: *planul tematic sau categorial* – preferat de discursurile care doresc să argumenteze într-o direcție unică, după o schemă de tipul *mai întâi/apoi/în concluzie*; *planurile opoziționale* – concepute pentru a analiza, polemiza, compara, nuanța; și *planurile analitice* – în cadrul cărora se articulează analiza aproape exhaustivă a unei probleme. În prezenta noastră încercare se vor regăsi structurile de tip analitic și opozițional. O precizare se impune: în cadrul uneia și aceleiași scrieri, chiar de mică întindere, tipurile de planuri se pot combina la nesfîrșit, fapt relevant în sensul totalei lipse de rigiditate a retoricii în sine. Aceasta și pentru că orice comunicare, de orice tip va fi fiind ea – literar sau extra-literar – de îndată ce

încearcă să valorizeze un anumit punct de vedere, se așează automat sub semnul retoricii. Lucru pe care un Aristotel, de pildă, l-a înțeles cu mult înaintea noastră.

Retorica, cioclu predilect al ideologiilor

Dar în ce timp anume se impune retorica, sub ce vremuri omul se simte ispitit să șteargă din nou praful de pe tomurile lui Cicero ori Quintilian, Fontanier sau Du Marsais. Istoria ne învață că retorica renaște ori de câte ori ideologiile se năruiesc. Ceea ce era obiect al certitudinii devine problematic și este supus discuției.

E suficient să deschizi un text al unui autor oarecare, de la Mircea Cărtărescu la Cristian Moraru: discursul e făcut anume să placă sau să șocheze, să seducă sau să (se) impună. Totul a devenit „comunicare”, inclusiv personajul, purtătorul prin excelență de retorică. Acela care în textele trecutului se dădea ca întreg, era perceput ca ființă globală investită cu o anumită cantitate de real și cu demnitate ontică chiar, este privit în prezent drept un nod al comunicării, realizat la interferența mai multor „jocuri de limbaj” (Jean Fr. Lyotard).

Retoric vorbind, personajul s-a transformat din soluție a unei probleme existențiale transpuse în context narativ, în problema însăși. De aceea este posibilă, necesară chiar, o retorică particularizată, o retorică a personajului. Când totul a devenit mesaj, voință de comunicare sau, mai precis, dorință de a convinge pentru a convinge, voință de a place pentru pura și simpla plăcere a faptului de a place, o retorică a personajului ar furniza poate un plus de sens și un minimum de ordine în toate încercările haotice ale contemporanului de a fi altfel decît semenii săi.

Gravură în lemn

Blînda retorică

Retorica, deși oarbă, a încercat dintotdeauna să elibereze omul de sub imperiul violenței. A argumenta înseamnă a fi ales deja discursul, ci nu forța, deși nu de puține ori alegerea e făcută în vederea persuadării în favoarea acțiunii care, la rîndu-i, poate semăna violență. Numai că uzajul acesta ambivalent al retoricii există dintru începuturi și se pare că nimeni nu i s-a sustras încă. Întrebarea care se pune aici e simplă: retorică ajută la demascarea limbajului mincinos, a gîndului pervertit sau, din contra, e doar instrumentul demonic ce le instaurează? Problema se cere reținută pentru că o presupune și pe aceea a structurilor profunde ale intenționalității.

În plus, o atare punere a problemei amintește și de cea mai radicală critică formulată vreodată la adresa retoricii. Bătrînul Platon: el vedea în retorică dușmanul prin excelență al adevărului conceput ca discurs univoc, din care este *a priori* exclusă orice alternativă. Simplificînd, pentru grec nu exista decît adevărul – de care se ocupa știința – și opinia comună, *doxa*, contradicție și schimbătoare, din substanța căreia se hrănea retorică.

Numai că aceeași retorică de care chiar Platon însuși a abuzat rămîne în continuare cel mai bun antidot împotriva violențelor limbajelor, a proliferației haotice a falselor metafizice și a închiderilor ideologice (2). Ea permite oricînd denunțarea lor, fie numai pentru că e singura în măsură să le analizeze pe toate. E greu de închipuit că astăzi s-ar mai putea impune un altfel de metafizică ce ar îndepărta retorica, postulînd din nou necesitatea de tip matematic drept model de discurs. Una dintre caracteristicile gîndirii contemporane este recunoașterea dimensiunii problematice atît a existenței în sine, cît și a valorilor ei. Nici măcar știința nu mai este analizată ca o suită de rezultate progresiv acumulate. Pentru un Popper, ea se definește global, ca demers conjectural ce nu poate furniza decît rezultate problematice întrucît conține în mod egal și posibilitatea reală a adevărului, dar și pe aceea a falsului. Rezultatele științei nu pot fi decît relative. Oricînd pasibile de abor-

dări retorice. Pe scurt, ideile antice de adevăr univoc, de necesitate și claritate au pierdut teren în favoarea subiectului și a conștiinței de sine. Ruptura, dacă s-ar fi oprit aici, nu ar fi fost iremediabilă.

Ubicuitatea retoricii

În zorii epocii contemporane, Nietzsche și Freud au pus sub semnul întrebării subiectul însuși și posibilitatea conștiinței de sine. Momentul este cu adevărat istoric. Se refuză, acum, raționalitatea însăși, dar și posibilitatea ei, certitudinea ei absolută și anistorică.

Criza rațiunii, pe care veacul al XIX-lea ne-a lăsat-o moștenire, se regăsește în primatul diferenței asupra identității și universalului, al formei asupra conținutului, al dinamicii, jocului și relației asupra staticului și monadei închise. O dată ce rațiunea și-a pierdut substanțialitatea, ea supraviețuind doar întrucît se poate regăsi ca formă pură, retorică va fi singura în măsură să furnizeze o dare de seamă globală asupra acestui rest al rațiunii disimulat sub noua lui mască de semnificant.

Pînă și sinele a devenit realitate retorică. Științele umaniste sînt și ele marcate de condiția retorică. Teoriile literare în ansamblul lor (și folosesc eticheta în sens generic, neîndrăznind o definire a acestui domeniu cu granițe și orgolii cvasi-imposibil de precizat) lasă astăzi în seama retoricii analiza specificității cîmpului literar și figurilor sale (grupul de la Liège, M. Bahtin, R. Barthes, G. Genette, P. Ricoeur, Renato Barilli ș.a.).

Fie că sîntem dispuși să o acceptăm sau nu, sub o mască ori alta, retorică s-a insinuat în toate compartimentele spiritului contemporan, modificîndu-ne modul de a gîndi și de a descifra realitatea. Sau cîtă va mai fi rămas din ea.

Note:

1. J.J. Robrieux, *Elements de Rhétorique et d'Argumentation*, Dunod, Paris, 1993, p. 145 și urm.

2. „Filosofia poststructuralistă a lui J. Derrida și soluțiile criticii contemporane”, în *Portret de grup cu Ioana Em. Petrescu*, Dacia, Cluj, 1991, pp. 179-195

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA” IAȘI

NOUTĂȚI EDITORIALE

Radu I. Petrescu
Privirea Medusei
Poezia lui B. Fundoianu / Benjamin Fondane

Lucia Berdan
Mitologia cuvintelor

Ștefan Lemny
Întîlniri cu istoria în secolul XVIII
Teme și figuri din spațiul românesc

IN PREGĂTIRE

Gabriella Gavrila
De la „Manifest” la „Adio, Europa!”
Cereul literar de la Sibiu

Dan Lungu
Povestirile vieții
Teorie și metodă

Petronel Zahariuc
Domnia lui Gheorghe Ștefan

Comenzi la: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
700511 Iași, Păcurari nr. 9, tel./fax 0232-314947

De la pierduta superstiție a culturii la vindecarea prin scris

Pe marginea ultimului jurnal al lui Gabriel Liiceanu

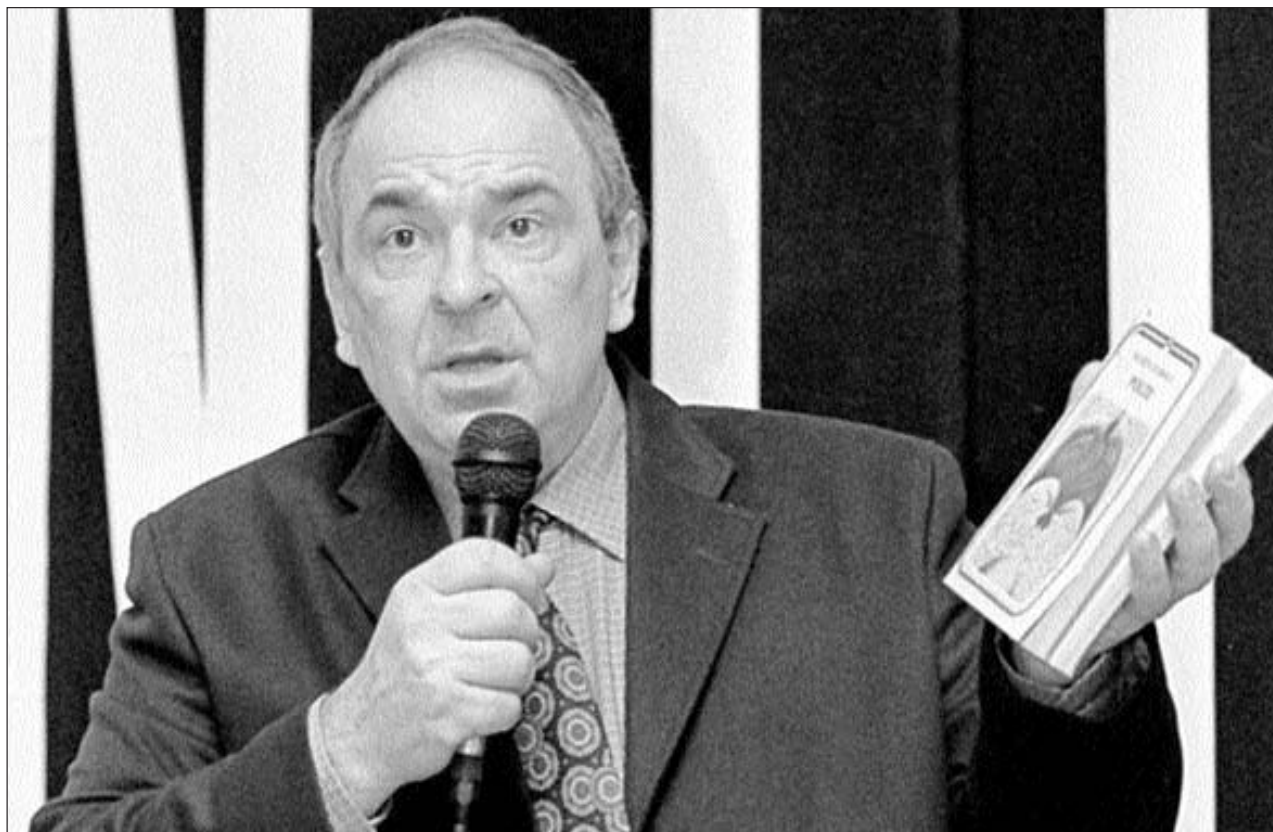
GEORGE ONOFREI

Împingerea în umbră a ficțiunii pare a fi o caracteristică a vremurilor convulsionate și deceniul post-decembrișt a fost asaltat de jurnale și scrieri memorialistice. Sfișierile lăuntrice, crizele individualității, descumpănirile eului – toate acestea sînt prezente și în *Ușa interzisă*, jurnalul lui Gabriel Liiceanu, apărut anul trecut la Humanitas. Cartea traducătorului lui Heidegger în limba română a primit premiul „Cartea anului” din partea revistei *România literară* la sfîrșitul lunii decembrie din 2002. Recent, Asociația Scriitorilor Profesioniști din România a acordat, aceluiași volum, Marele Premiu.

O carte predată cu proces verbal

Ușa interzisă cuprinde însemnările realizate de Gabriel Liiceanu între luna mai a anului 2001 și luna octombrie a anului 2002 (toți cei care au scris despre cartea lui Liiceanu au observat distanța foarte mică dintre încetarea notelor de jurnal și data apariției lor). Sînt surprinse două vizite la Paris, precum și o ședere mai lungă la Heidelberg, acolo unde Liiceanu a beneficiat de o bursă a Fundației „Humboldt”, împreună cu unul dintre studenții săi, în vederea definitivării traducerii scrierii heideggeriene *Sein und Zeit*. Scriere care a și apărut în această primăvară la Humanitas.

Scriitorul se folosește de un mic truc în redactarea jurnalului său. Deși păstrează nemodificate notațiile aproape zilnice, în momentul în care dă o formă jurnalului și-l transformă în carte, în produs cultural ca atare, nu se abține de la a insera bucăți din procesul verbal al scrierii cărții. Periodic, își recitește gândurile spre a nu lăsa nimic la voia întâmplării, spre a nu pune cititorul în fața echivocului. Formația de filozof care îi imprimă rigurozitatea, chiar metoda nu îi permite să fie neglijent cu structura. Scriitorul însă, totuși, o anumită libertate conținutului de idei, care în nici un caz nu se constituie într-un sistem, un cod. „Filozofia presupune codul, pe cînd literatura stilul”, scrie

Liiceanu. Pentru că în cuprinsul *Ușii interzise*, convulsionat de criza sa profundă, din cauza (sau datorită?) căreia s-a apucat să-și aștearnă gândurile și să le adune „între copertile bej ale unui dosar recuperat, pe care scria, nu știu de ce, «Roumanie»”, scriitorul Liiceanu „comite” pagini de pură literatură, care n-au nici în clin, nici în „mînici”, cu filozoful Liiceanu. Care, paradoxal, lasă în cui haina de „liicean”.

Alteori, nemulțumindu-se cu relectura făcută de unul singur, arată rîndurile scrise Monicăi Lovinescu și lui Virgil Ierunca și lui Andrei Pleșu, pe care îl acuză ulterior că nu a înțeles „poanta” cărții.

Criza

...„s-a produs în 1983, la Heidelberg, cînd eram bursier Humboldt.” Moment în care Gabriel Liiceanu își pune foarte serios problema „oportunității” unei cariere de filozof, care i-ar fi adus mai degrabă mulțumire sufletească – și asta foarte rar, în cazuri

fericite – și deloc glorie. Mai mult decît atît, autorul se chestionează: „unde eram eu în toate acestea, redus la extragerea cîtorva mii de fișe și la o inteligență speculativă și combinatorie?” În acel moment ia hotărîrea: „nu mă mai interesează decît ceea ce mi adresează în mod direct”. Notează apoi că filozofii sînt infatuați, de aceea trec cu pași siguri prin viață, însă el a pierdut „total” ceea ce numește „superstiția culturii”.

Autorul „militează” pentru deparazitarea unei epoci istorice. De altfel, problema generațiilor este foarte prezentă în cartea filozofului limitei. Recurge la filozofie: „îmbătrînirea, în termeni kantieni, presupune schimbarea domeniului de experiență.” Separă generațiile chiar sub aspectul speciei. Cum „detectăm” îmbătrînirea, după părerea lui Liiceanu? O detectăm atunci cînd începem să povestim din viața noastră, cînd începem să pronunțăm cuvintele magice: „pe vremea mea...”

Filozoful limitei se simte într-o lume pe dos...

...la amintirea Revoluției din decembrie '89, la constatarea falimentului poporului român prin masacrarea, „rîgîirea” limbii, cumplitul și veșnicul „happening” care ne domină societatea, chiar și în cele mai selecte straturi ale sale. De cîteva ori redă uimirea unor străini care trăiesc, prin forța împrejurărilor, întâmplări de neuitat și pe care le vor povesti un an, odată reînțorși acasă. Un maestru al întâmplărilor desprinse parcă din emisiunea „Camera ascunsă” este nimeni altul decît poetul Mircea Dinescu, directorul *Plaiului cu boi* (revistă, de altfel, detestată de autorul acestui *Jurnal*, care îi reproșează neconținut prietenului Andrei Pleșu că a girat „monstruozitatea” atîta vreme). Episodul cu Iliescu și Dinescu este antologic: „Însă ce să mai zici cînd, intrînd în casă, nemții și elvețienii dau cu ochii de Ion Iliescu, «pe care, explică Dinescu, l-am invitat ca să aibă Bașkirov cu cine vorbește rusește». (...) Președintele dă semne că dorește să plece,

Mircea îl însoțește pînă la mașină încercînd să-i strecoare în mînă un bidonnel cu vin din podgoriile lui de lîngă Calafat. «Nu, Mircea, lasă...», spune președintele încurcat. «Lasă. Bre, se încheie dialogul de adio, dacă nu bei matala, bea coana Nina.»

Autoanaliza pe care și-o popone Gabriel Liiceanu în *Ușa interzisă* are ca punct de început criza de la Heidelberg din '83 și recăpătarea încrederii în filozofie și în Heidegger din 2001, o dată cu reluarea efortului de a traduce *Sein und Zeit*. Cartea are, s-ar putea spune, chiar și „happy end”.

Personajele

Găsim două tipuri de personaje în *Ușa interzisă*: cele cu care intră în contact, care se mișcă într-un mediu familiar autorului (prietenii de o viață, discipoli etc.) și „notorietățile” pe care le vede la televizor și care îl revoltă în cele mai multe dintre cazuri.

Personajul-nucleu al acestei cărți ar fi putut fi chiar fiul său, Ștefan. „Aș putea să mă întreb dacă fiul meu a avut sau nu un tată. În sensul obișnuit, nu a avut. Ne-am întîlnit la un moment dat al vieților noastre, nespun de stingheri unul în fața celuiilalt, avînd datoria, oarecum împreună, să înfiripăm o relație care, dincolo de solmenitatea ei declarată, nu se sprijinea decît pe propriul ei vid.” Dar personajele-nucleu ale cărții sînt Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. În tot cuprinsul celor 355 de pagini, ei sînt omniprezenți, fie prin telefon, fie în timpul vizitelor pe care Gabriel Liiceanu le face „la Ierunci”.

Liiceanu „comunică” cititorului din timp motivele care l-au determinat să scrie această carte. „Scriu tratîndu-mă”. Numai că își decrîpțează demersul abia în ultima sută de pagini, cînd lasă la o parte cotidianul, iar personajele sînt mult mai puțin prezente. Abia spre final, Liiceanu este preocupat să-și exprime poziția față de *Jurnal*.

Ușa interzisă a primit Marele Premiu al Asociației Scriitorilor Profesioniști pentru anul 2002

CNSAS și problema moștenirii comunismului (IV)

Se dedică grupului disident de la Iași

MIRCEA STĂNESCU

Practici instituționale ale Colegiului (2)

Chiar dacă la începutul activității sale Colegiul l-a angajat ca director pe Harald Alexandrescu, în aprilie 2001 – cu ocazia reorganizării instituției – acesta a fost concediat, motivarea Colegiului fiind că «informaticienii SRI sînt mai buni». Consecința tuturor acestor măsuri ale Colegiului a fost o colonizare a Consiliului de către foștii angajați ai Securității și/sau ai serviciilor secrete române actuale, care au condus la înscirirea instituției într-o situație de dependență analitică, organizațională și de personal față aceste structuri informative.

Am văzut că în aprilie 2001 Colegiul și-a distrus practic structura de cercetare, care începuse să ia în serios problema deconspirării Securității, înscirindu-se astfel într-o logică de opoziție față de Colegiu. Ulterior, Departamentul de Cercetare a fost drastic redus, iar conducerea instituției a luat toate măsurile ca o situație asemănătoare să nu se mai producă. În plus, începînd cu 1 octombrie 2001, Colegiul l-a angajat pe Mihai Pelin. Cine nu-l cunoaște în România pe Mihai Pelin? Este vorba de un scriitor în serviciu comandat care a lucrat în rezidența DIE de la Milano. El se ocupa cu publicarea informațiilor smulse de către Securitate, în anchete, de la opozanții săi, cu scopul de a susține propaganda regimului Ceaușescu și de a duce atacuri de presă murdare împotriva dizidenților și a oponenților regimului comunist¹. Ca participant la aceste operațiuni, Pelin poate fi cu ușurință asimilat colaboratorilor poliției politice în virtutea art. 5 (4) al legii.

După 1989, Pelin a devenit un personaj-cheie în acțiunea de refacere a imaginii Securității inițiată de SRI și de SIE. Să dăm doar câteva exemple. El este cel care a condus colectivul care a realizat *Cartea albă a Securității*, culegere de documente selectate cu scopul de a albi Securitatea și pentru a susține teza după care adevărații opozanți ai regimului erau persoane imorale și trădători de patrie, în timp ce colaboratorii regimului și/sau ai Securității erau nu doar adevărații patrioți, ci și cei persecutați². A scris, de asemenea, *DIE, 1955-1980. Culisele spionajului românesc*, pentru a transmite serviciilor secrete americane mesajul că Ion Mihai Pacepa, fostul adjunct al șefului DIE trecut la americani, este considerat în continuare de serviciile secrete române actuale drept «trădător»³. Apoi, este autorul cărții *Operațiunile «Melita» și «Eterul»*. *Istoria Europei libere prin documente de Securitate*, unde încearcă să nege acțiunile și atentatele organizate de Securitate împotriva ziaristilor și colaboratorilor postului de radio⁴. Și, în ultimă instanță – dar nu și în ultimul rînd – este autorul volumului «*Artur*», *dosarul lui Ion Caraiion*, scris după dosarul de compromitere realizat de Securitate scriitorului român, din 1982 refugiat politic în Elveția⁵.

Că toate aceste lucrări de dezinformare și compromitere nu au rămas fără efect, chiar în ceea ce privește persoanele obișnuite cu asemenea producții, este probat cel puțin prin «cazul» scriitorului Ion Caraiion. În 1998, scriitoarea Doina Jela a publicat *Această dragoste care ne leagă*, carte despre Ecaterina Bălăcioiu – fosta soție a marelui istoric literar Eugen Lovinescu și mama criticului literar și ziarist la REL/RL, Monica Lovinescu –

moartă la închisoarea Văcărești, în urma regimului de exterminare. Cartea Doina Jela, care a fost scrisă cu sprijinul Monicăi Lovinescu, îl consideră pe Ion Caraiion – arestat în același grup cu Ecaterina Bălăcioiu – ca autor moral al morții sale, bazîndu-se pe dosarul de „compromitere” confecționat de Securitate scriitorului după rămînerea sa în Elveția.

Toate aceste cărți au fost realizate pe baza unor documente ale Securității, în condițiile în care accesul cercetătorilor ori nu exista, ori era strict limitat și controlat de responsabilii SRI. Interpelat într-un interviu asupra motivului prezenței lui Pelin în instituție, unul din membrii Colegiului, H.-R. Patapievică, a dat un răspuns stupefiant: „el a contribuit enorm la deconspirarea Securității ca instituție malefică, brutală, arbitrară și intolerabilă.”⁶ Angajînd o persoană ca Mihai Pelin, Colegiul și-a probat supunerea totală față de serviciile secrete. Pentru a avea o imagine asupra atribuțiilor sale la Consiliu, este important de indicat că înainte de data primului simpozion organizat de instituție, între 4 și 6 octombrie 2001, Pelin le-a cerut angajaților solicitați să țină comunicări să-i prezinte textele.

Prezentul și viitorul Consiliului

Colegiul așteaptă acum ca legea să fie modificată în Parlament, dominat de forțele politice de extracție comunistă. Este vorba de PSD, fostul PDSR, condus de Adrian Năstase, și de PRM, condus de C.V. Tudor. Cu privire la viitorul Consiliului au existat două proiecte. Primul, cel al PRM, care se pronunța pentru desființarea instituției, și cel de-al doilea, al PSD, care presupunea o reducere drastică a atribuțiilor sale. În final, s-a acceptat discutarea celui de-al doilea proiect în comisiile juridice ale camerelor Parlamentului, proiectul PRM fiind respins nu din motive de fond, ci din rațiuni politice și de imagine, așa cum o afirmă cinic un document emis de guvern: „În condițiile în care SRI va deveni singura instituție abilitată să asigure accesul la dosare, toate eventualele nemulțumiri ale cetățenilor vor fi îndreptate împotriva acestuia, afectîndu-și grav imaginea și credibilitatea atât pe plan intern cît și extern.”⁸ Documentul arată fără echivoc că singurul rol rezervat de guvern Consiliului este acela de instituție-tampon între SRI și populație, statut pe care instituția însărcinată cu deconspirarea Securității l-a acceptat după o timidă încercare de opoziție.

Conform legii, Consiliul este o instituție independentă sub controlul Parlamentului. Însă, în practică, Legislativul nu a exercitat nici un control, la fel cum nici nu a sprijinit Consiliul. Singura comisie interesată de activitatea instituției a fost Comisia pentru Controlul SRI, organism care s-a manifestat în mod constant ca un protector al intereselor Serviciului și ca adversar al aplicării legii de deconspirare a Securității. Președintele comisiei, Ion Stan, membru al partidului de guvernămînt, a fost mesagerul propunerilor de modificare a legii venite de la partidul său. Proiectul aduce o nouă definiție – cu siguranță mai restrictivă – a termenilor cheie ai legii: „poliție politică”, „agent” și „colaborator” al Organelor represive și, nu în ultimul rînd, a celui de „dosar”. El presupune de asemenea exceptarea de la verificarea din oficiu a preoților și înlocuirea membrilor Colegiului cu magistrați⁹. Tutela pe care Comisia încearcă să

o exercite asupra activității Consiliului este ilegală – fapt cu atît mai grav cu cît este vorba de instituția care elaborează legile –, știind că obiectul său de activitate este controlul civil asupra principalului serviciu secret intern, și nu asupra arhivelor Securității. În mod normal, singurele comisii ale Parlamentului care puteau exercita un control asupra Consiliului sînt cele pentru Artă, Cultură și Mass-Media și cele pentru Drepturile Omului. Luările de poziție ale Comisiei pentru Controlul SRI mărturisesc, implicit, că între Securitate și SRI există o continuitate puternică la nivelul oamenilor, structurilor și practicilor.

Colegiul însuși a propus anumite modificări ale legii dar, în general, a refuzat să vorbească despre conținutul lor. Lui Gabriel Andreescu, membru al Asociației pentru Apărarea Drepturilor Omului-Comitetul Helsinki, care a pus întrebarea, nu i s-a răspuns niciodată. În plus, într-un interviu, Andrei Pleșu a afirmat că una din propunerile organismului din care face parte vizează accesul la dosarul personal constituit de Securitate persoanelor care au pierdut cetățenia română, categorie care, după el, nu figurează în textul prezentei legi: „un român care a plecat și a pierdut cetățenia română nu mai poate să-și vadă dosarul. Cîtă vreme nu are cetățenia română sau și cetățenie română, el nu-și poate vedea dosarul [subl. în text]”¹⁰. Nu pentru teribila necunoaștere a legii pe care o arată acest membru al Colegiului cităm pasajul, primul articol fiind clar, ci pentru a arăta că în spate există alte rațiuni pe care nu reușește să le ascundă. La rîndul său, purtătoarea de cuvînt a Consiliului, Carmen Pescaru, a declarat că legea este „prea dură” atunci cînd include în categoria colaboratorilor persoanele care au semnat un angajament de colaborare cu Securitatea, dar care în continuare nu au livrat informații¹¹. De altfel, Colegiul a criticat întotdeauna legea sa de organizare și am văzut deja că a dus o politică de atenuare a efectelor ei, împărțind noțiunea de „colaborator” în trei subcategorii.

În tot cazul, o restrîngere a prevederilor legii, o simplificare a analizei pe care trebuie să o facă și o legalizare a actualei stări de subordonare față de serviciile secrete și guvern pare să convină Colegiului. Și, pînă acum, în mod practic a blocat aplicarea legii, cazul investigării preoților fiind cel mai flagrant. Chiar dacă, pe 7 martie 2001, Colegiul a anunțat public că a început investigarea preoților, pînă acum rezultatul verificării nu a fost publicat¹². Ulterior, ierarhia BOR a cerut oficial Consiliului să o excepteze de la aplicarea legii. În același timp, ea a cerut și a obținut protecția politică a președintelui Ion Iliescu și a aceleiași comisii Parlamentare pentru Controlul SRI¹³. Adrian Năstase, prim-ministru și, în același timp, președinte al partidului de guvernămînt, a ținut el însuși să-și exprime opoziția la deconspirarea preoților colaboratori ai Securității¹⁴.

Serviciile secrete române se opun deconspirării preoților care au colaborat cu Securitatea, întrucît structurile ecleziastice ale BOR din străinătate continuă să fie folosite ca acoperire pentru acțiunile lor. Însă există și rațiuni cel puțin la fel de importante care țin de politica internă: cu sprijinul structurilor politice ieșite din național-comunismul lui Ceaușescu, după 1989, Biserica Ortodoxă a încercat să ocupe locul ideologiei comuniste. Pînă la urmă încercarea a eșuat, însă Biserica Ortodoxă a reușit să se poziționeze în perimetrul politic românesc ca una din cele mai importante instituții ale statului.

O situație asemănătoare s-a petrecut cu verificarea ministerelor. Chiar dacă purtătoarea de cuvînt a Consiliului, Carmen Pescaru, a declarat de mai multe ori presei că instituția pe care o reprezintă a găsit colaboratori ai Securității în 22 din cele 26 de ministere, președintele Consiliului, Gheorghe Onișoru, a contrazis-o ulterior, afirmînd că doar patru ministere au fost investigate: cel al Justiției, al Administrației Publice, al Întreprinderilor Mici și Mijlocii și al Comunicațiilor, rezultatul fiind negativ¹⁵. În continuare, cu excepția conducerii Ministerului Apărării Naționale, care a obținut un certificat de necolaborare cu Securitatea¹⁶, nici o altă verificare cu privire la ministere nu a mai fost făcută publică, ceea ce arată că nu este vorba de o simplă contradicție, ci de un rezultat ascuns în mod deliberat, fapt confirmat de un membru al Colegiului, Mircea Dinescu¹⁷.

Nici cu privire la verificarea ziaristilor situația nu este diferită. Clubul Român de Presă a adresat Consiliului, pe 10 iulie 2000, o cerere de verificare a apartenenței membrilor săi la serviciile secrete comuniste și a primit, în ianuarie 2002, un răspuns care indică faptul că nici o persoană din Consiliul de Onoare al Clubului „nu a fost agent sau colaborator al organelor de Securitate”¹⁸. Decizia Colegiului este cu totul ciudată, dat fiind că piese din dosarul de informator al Unității Speciale de Luptă Antiteroristă a Securității al lui Sorin Roșca Stănescu – membru al organismului supus investigării și, în același timp, director al ziarului *Ziua* – au fost publicate. Ele au fost remise presei, în 1992, de către șeful de atunci al SRI, Virgil Măgureanu, iar Sorin Roșca Stănescu și-a recunoscut colaborarea. Chiar dacă SRI a refuzat să pună la dispoziția Consiliului dosarul în cauză, proba colaborării cu Securitatea fiind fără dubiu, Colegiul trebuia să procedeze în consecință. Dat fiind că dosarele foștilor colaboratori ai brigăzii antiteroriste sînt clasificate ca strict secrete, procedînd în acest mod, Consiliul s-a ocupat mai degrabă de ceea ce serviciile secrete numesc „siguranță națională”, decît de deconspirarea Securității.

Toate aceste exemple arată că există serioase îndoieli asupra analizei și comunicatelor Colegiului Consiliului.

Față cu criticile publice și conștiența că pot fi schimbați de către putere, mem-

brii Colegiului au redactat în final o listă cu ofițerii Securității extrași din dosarele deja consultate, pe care îi apreciau ca implicați în activități de „poliție politică”. În 12 aprilie 2002, lista a fost trimisă SRI, pentru a obține „datele de identitate, inclusiv numele conspirative și funcțiile deținute de ofițerii și subofițerii de securitate”. Mai întâi, principalul serviciu secret intern a refuzat să răspundă acestei cereri, care este conformă legii. Pe de altă parte, Comisia Parlamentară pentru Controlul SRI a somat Colegiul să-i trimită criteriile de apreciere a activității de „poliție politică” a angajaților Securității. În plus, pe 10 iunie 2002, Comisia a trimis Colegiului o adresă în care spunea că „CNSAS nu are competența de a consacra legislativ definirea sau activitățile circumscrise actelor de poliție politică”. Textul conținea și alte argumente aiuritoare, între care faptul că angajații structurilor informative actuale au fost deja verificați cu privire la participarea lor la „abuzuri” și la acțiuni împotriva drepturilor omului de către serviciile însele. În același timp, textul conținea amenințarea cu închisoarea pentru membrii Colegiului, dacă îndrăznesc să publice lista fără să primească în prealabil datele solicitate Serviciului¹⁹. În plus, pentru a depăși limitele absurdului, Comisia a încercat să determine conducerea Consiliului să semneze un pretins protocol de colaborare care propunea ca, „activitatea de culegere de informații de către ofițerul de Securitate să fie asimilată articolelor 10 și 29 din Declarația Universală a Drepturilor Omului”, care stipulează dreptul inalienabil al persoanei umane de a căuta, primi și răspîndi informații²⁰. Să traducem această gândire instituțională a unei comisii a Legislativului României – dominată de PSD –, țară care aspiră să intre în structurile euro-atlantice: în timpul acțiunilor lor de tip poliție ideologică – torturi, persecuții, represiuni și crime –, angajații Securității nu făceau altceva decât să-și exercite drepturile lor inalienabile de persoane umane. Evident, împotriva torturaților, persecutaților, reprimărilor și a celor ucși.

După luările de poziție prezentate mai sus, pe 3 iulie 2002 majoritatea membrilor Colegiului a acceptat să se întîlnească cu Comisia, ceea ce este echivalent cu subordonarea politică față de partidul de guvernământ, politică pe care Comisia nu face decât să o pună în practică. De altfel, această subordonare a fost stipulată într-un protocol de colaborare²¹. Și consecința a fost că nici o listă cu lucrătorii de securitate implicați în activități de poliție politică n-a mai fost publicată.

Privitor la accesul la dosarul personal, cei care au beneficiat de dreptul lor de acces au mărturisit că piese importante lipsesc din dosarele lor. Dat fiind că exemplele sînt prea numeroase, ne vom limita la trei dintre ele, dintre cele mai importante. Vasile Paraschiv, fost dizident, a primit un volum care numără circa o sută de file. Dosarul pe care l-a văzut nu conține retractarea pe care a fost forțat să o dea Securității, prin metode teroriste, în 1987. La rîndul său, Constantin (Ticu) Dumitrescu, președinte al AFDPR, afirmă că din dosarul său lipsesc, în mod curios, toate documentele privitoare la prietenii săi cei mai apropiați²². Adică exact informațiile asupra țintei măsurilor Securității: „anturajul” persoanei urmărite informativ și supusă măsurilor poliției politice. Însă există situații și mai flagrante. Dan Petrescu, scriitor care a protestat în anii '80 împotriva lui Ceaușescu și a regimului său, a primit din partea Colegiului răspunsul că nu are dosar de urmărire. Interpelat prin intermediul Colegiului, SRI a refuzat să precizeze pînă și faptul dacă dosarul său a fost distrus²³.

Exemplele arată că este vorba de o politică deliberată a SRI – unul din gestionarii abuzivi ai Securității –, care fie a remis dosare personale cu grijă selectate

în prealabil, fie a refuzat să furnizeze altele. Această politică, intitulată „de siguranță națională” vizează, pe de o parte, conspirarea angajaților Securității care sînt încă activi și care au adus atingere drepturilor persecutaților politici și, pe de altă parte, menținerea ca deschise a dosarelor foștilor opozanți ai regimului comunist incozomi pentru actuala putere. Aceasta este motivarea selectării ilegale a anumitor documente din dosare și/sau a refuzului de a livra alte dosare. Am văzut că accesul la dosarul personal a fost mereu dificil. Însă, începînd din ianuarie 2002, Colegiul a început să ceară, contrar prevederilor legale, documente suplimentare care să însoțească cererile de acces: CV-uri detaliate și copii autentificate după cartea de muncă. Cînd, la rîndul său, invocă o cerere a SRI, Colegiul participă la încercarea acestuia din urmă de a bloca aplicarea legii²⁴.

Concluzii

Măsurată după prevederile legii, activitatea Colegiului CNSAS este marcată de numeroase încălcări ale legii sale de organizare și de alte ilegalități care au lezat drepturile cetățenești. Mai multe instituții independente au reclamat lipsa de transparență a Consiliului și deficiențele sale de funcționare. Un raport al Asociației pentru Apărarea Drepturilor Omului - Comitetul Helsinki indică instituția printre cele care refuză să răspundă solicitărilor legale, în virtutea legii sale de funcționare și a *Legii informațiilor publice*²⁵. La rîndul său, Societatea Academică Română afirmă că „CNSAS mai curînd a servit la protejarea secretelor SRI decît, „în virtutea rolului său”, să fi contribuit la transparența SRI.”²⁶

O simplă comparație cantitativă a resurselor acordate de bugetul de stat, cu rezultatele concrete ale activității, îi este defavorabilă. Conform raportului de activitate al instituției în perioada 13 martie 2000 - 31 mai 2002, fondurile au crescut de la 35 672 mii de miliarde de lei în 2000, la 43 849 mii de miliarde în 2001, pentru ca în 2002 să fie de 74 477 de mii de miliarde de lei²⁷.

Conform datelor furnizate de Constantin (Ticu) Dumitrescu – date obținute de la SRI în 1993, în calitate de președinte al Comisiei pentru Abuzuri a Senatului –, la principalul serviciu secret intern, existau 1 901 530 de dosare ale Securității, repartizate pe patru fonduri: „Informativ”, „Rețea”, „Documentare” și „Correspondență”. Din acestea, 1 162 418 sînt dosare de „urmărire informativă” individuală și „de problemă” (de grup); 507 003 dosare „de rețea” (de informatori); 154 911 „mape anexe” la dosarele de informatori, care conțin notele informative ale informatorilor în original; 29 281 dosare de documentare; 47 917 dosare de corespondență. Dumitrescu afirmă că în cifrele comunicate nu sînt incluse „sursele membri de partid” (informatorii membri de Partid), apoximativ 100 000 după informațiile sale, și că în perioada 1989 - martie 1990 78 227 de dosare au fost distruse, acestea din urmă nefigurînd în adresa trimisă, pe 15 septembrie 1993, de SRI²⁸. Trebuie precizat că statistica furnizată de SRI este rezultatul unui inventar complet al unităților teritoriale și a 60 % din arhivele sale centrale. Precizarea este foarte importantă, pentru că orice raportare la aceste date presupune că nu se cunoaște conținutul a 40 % din arhivele centrale – cele mai bogate de altfel – și că adresa se limitează la arhivele Securității care se găsesc în gestiunea SRI, știind totodată că celelalte structuri informative născute sau reorganizate după 1989 dețin ele însele o parte a arhivei Securității. În plus, din această statistică lipsesc două fonduri întregi: fondul „Cadre”, care conține dosarele ofițerilor și subofițerilor Securității și/sau SRI, și fondul

„Penal”, care conține dosarele anchetelor politice redactate de Securitate.

Din această imensă cantitate de arhive – numai arhiva Securității care se găsește la SRI măsoară în jur de 16 km liniari –, conform raportului său de activitate, Consiliul a intrat în posesia a 3 652 de dosare – ceea ce reprezintă 7 020 volume, deci apoximativ 100 de m liniari²⁹.

De altfel, serviciile secrete și instituțiile statului român sînt pline de ofițeri ai Securității, întreaga ierarhie a serviciilor secrete fiind compusă din ofițeri ai poliției politice. Iată o suită de exemple concrete: generalul Marian Ureche, fostul adjunct al șefului Direcției I a Securității, care se ocupa cu reprimarea contestării interne, este șeful serviciului secret al Ministerului Justiției, numit cu o formulă care nu are nimic de-a face cu activitatea sa, Serviciul Independent de Protecție și de Luptă împotriva Corupției; generalul Tudor Tănase, șeful Serviciului de Telecomunicații Speciale, a făcut parte din Brigada de Spionaj Industrial și de Furturi Tehnologice (SD), coordonată de generalul Ion Mihai Pacepa, pînă la trecerea sa la americani, în 1978; generalul Vasile Iancu, primul adjunct al directorului SRI, a spionat în Occident, apoi a fost șeful Departamentelor Cultură-Artă, Educație și Sport ale primei Direcții a Securității; Aurel Rogojeanu, consilier al șefului SRI, a fost șef de cabinet al ultimului șef al Securității, Iulian Vlad; Vasile Angelescu, șeful de cabinet al președintelui Ion Iliescu, a fost ofițer superior în spionajul comunist și, după 1989, primul adjunct al șefului SIE; generalul Constantin (Bebe) Tănăsescu – care a fost pînă la moartea sa, survenită în ianuarie 2003, consilier al președintelui Ion Iliescu – a fost în anii '80 șeful rezidenței de spionaj din Statele Unite; Constantin Nicolescu, senator PSD, președintele Comisiei Parlamentare pentru Controlul SIE, care l-a înlocuit pe Ristea Priboi, a fost și el ofițer în spionajul comunist; generalii Mihai Caraman și Constantin Silinescu sînt consilierii primului ministru Adrian Năstase, primul dintre ei fiind șeful unei rețele care a prejudiciat grav sistemul de apărare al NATO³⁰, iar al doilea fost șef de direcție în spionajul comunist; generalul Victor Marcu, adjunctul ministrului Privatizării și, ulterior, consilierul directorului agenției guvernamentale responsabilă cu marile privatizări, a fost șef de sector responsabil cu „măsurile active” împotriva opozanților anticomuniști români din Exil.

Oamenii și structurile Securității beneficiază de protecția partidului de guvernământ și a președintelui. În mai 2002, Ion Iliescu a afirmat în mod clar că SRI trebuie să trieze – evident, în mod unilateral – dosarele Securității înainte de a le remite Consiliului. La rîndul său, consilierul pentru securitate națională al președintelui, Ioan Talpeș – el însuși fost ofițer în spionajul comunist și, după 1989, șef al SIE – estima că această operație va dura încă doi ani. Declarațiile, făcute cu ocazia simpozionului româno-germano-maghiar, *Asumarea trecutului la răscruce?* din mai 2002, arată în mod clar politica oficialilor români față de moștenirea comunismului: conspirarea oamenilor și a structurilor Securității și a nomenclaturii³¹.

Tot ceea ce am spus mai sus ar risca să întretină misterul, dacă nu am încerca să răspundem direct la întrebarea de ce membrii Colegiului s-au comportat într-un mod atît de evident ilegal? Căci ei aveau șansa să facă să funcționeze o instituție complet nouă, ceea ce este foarte rar în România. Și dacă au ratat-o, faptul nu se datorează decît lipsei lor de respect pentru lege în general și pentru legea de organizare a instituției lor în special, precum și lipsei de fermitate în relațiile cu celelalte instituții ale statului. Atîta vreme cît s-au dovedit incapabili să folosească toate mijloacele legale de care dispun, ei nu pot să clameze eșecul și

nici să se justifice. Însă, în afară de lipsa de angajare legală și etică, cultura lor instituțională și slabele cunoștințe asupra regimului comunist și în materie de dosare ale Securității au jucat, de asemenea, un rol important.

Supunîndu-se politicii duse de serviciile secrete și de guvern, Colegiul a compromis în mod iremediabil statutul de independență pe care legea îl acorda Consiliului, ajungînd să transforme instituția într-una de conspirare a agenților și colaboratorilor Securității implicați în activități specifice poliției politice, pe scurt: a structurilor poliției politice comuniste. Și la acest nivel se situează consecințele cele mai negative ale activității sale. Căci, în loc să contribuie la asumarea moștenirii comuniste, modul său de a aplica legea a împiedicat societatea românească să se detașeze în mod decisiv de trecut.

(10 aprilie 2002, Paris – 18 octombrie 2002, București)

¹ Paul Goma, *Butelii aruncate în mare*, 1998, *passim*, pe situl <http://www.biblioteca.paulgoma.net>

² *Cartea albă a Securității*, vol. I-V, realizată de SRI, 1994-1997, f. ed., f. loc.

³ Editura Evenimentul Românesc, 1997.

⁴ Editura Albatros, 1999.

⁵ Editura Publiferom, 2001.

⁶ Editura Humanitas.

⁷ V. 22, revista Grupului pentru Dialog Social, nr. 35 (651), 27 august-2 septembrie 2002.

⁸ *Evenimentul Zilei*, 11 iunie 2002.

⁹ *Evenimentul Zilei*, 10 iulie 2001.

¹⁰ 22, nr. 35, 28 august-3 septembrie 2001.

¹¹ *Evenimentul Zilei*, 30 martie 2001.

¹² *Evenimentul Zilei*, 8 martie 2001.

¹³ *Evenimentul Zilei*, 2, 4 și 7 iulie 2001.

¹⁴ *Evenimentul Zilei*, 14 martie și 10 iulie 2001.

¹⁵ *Evenimentul Zilei*, 1 noiembrie 2001.

¹⁶ *Ziua*, 12 aprilie 2002.

¹⁷ *Evenimentul Zilei*, 2 noiembrie 2001.

¹⁸ *Evenimentul Zilei*, 19 ianuarie 2002.

¹⁹ 22, nr. 26 (642), 25 iunie-1 iulie 2002.

²⁰ Interviu cu Horia-Roman Patapievici, în *Timpul*, Iași, 7-8, iulie-august 2002.

²¹ *Evenimentul Zilei*, 4 iulie 2002.

²² *Raportul lui Constantin (Ticu) Dumitrescu*, loc. cit.

²³ Interviu cu Dan Petrescu, în *Timpul*, 7-8, iulie-august 2002.

²⁴ *Evenimentul Zilei*, 23 ianuarie 2002.

²⁵ *Evenimentul Zilei*, 30 aprilie 2002.

²⁶ *Early warning report*, rapport for UNDP, Country Office Romania, București, 6/2001, Societatea Academică Română, apud 22, nr. 1 (617), 1-7 ianuarie 2002, pp. 10-11.

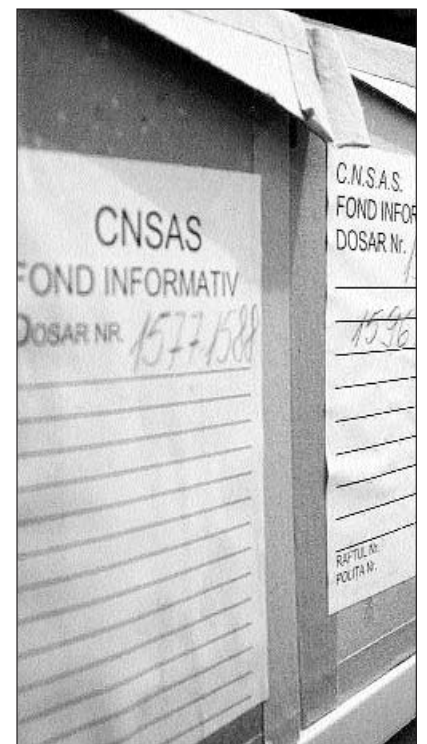
²⁷ *Cotidianul*, 19 septembrie 2002.

²⁸ *Raportul lui Constantin (Ticu) Dumitrescu*, loc. cit.

²⁹ *România liberă*, 18 septembrie 2002.

³⁰ V.Ion Mihai Pacepa, *Horizons Rouges*, Presses de la Cité, 1988 și *Cartea neagră a Securității*, vol. I-III, Editura Omega SRL, 1999, *passim*; Thierry Wolton, *Le KGB en France*, Grasset, 1986, *passim*.

³¹ *Evenimentul Zilei*, 29 mai 2002.

Beatografii (6)

Pop-up Cohen

CORINA A. BERNIC

Que coisa? ce se întâmplă?... Poliromul a mai scos pe piață literatură postmodernă. Sau „pop”. Depinde cum vrei să-i spui... oricum pe la noi *postmodern* este un termen care, agățat de o carte prospăt publicată, e clar că dă bine. *Pop* este oricum mai puțin uz(it)at în mediile noastre literare, poate deoarece, prin conotațiile sale de gen *popular* (vezi doamne, adică de masă), n-ar da prea bine la unele cenacluri... Deci, ocolind parantezele, a apărut, în sfârșit, și pe la noi, proza lui Leonard Cohen, constând din două nuvele/romane pe cât de diferite între ele, pe atât de intrigante pentru gospodinele care – de la radio sau de aiurea – au ziseră mai înainte vocea gravă a unui om cât se poate de serios. *Beautiful Losers* (tradus: *Frumoșii învinși*, transpus în românește de Liviu Bleoca) și *My Favourite Game* (adică, *Joaca preferată*, tradusă de Vlad. A. Arghir; din păcate, aici trebuie subliniat că „jocul” preferat ar fi mers mai bine, având în vedere că celălalt termen este defectiv de plural, deci imposibil de „preferat”) au apărut pe piața literară românească și... așa cum au apărut au și dispărut de pe rafturile librăriilor. Se pare că, mulțumită inspiratei alegeri de a publica un astfel de autor, cunoscut mai ales ca poet-cîntăreț, Polirom s-a bucurat de vânzările cele mai benefice în ultimul timp, în pofida faptului că nici această editură nu pune accentul pe calitatea traducerilor, ci pe volumul operelor „recuperate”. Foarte frumos: publicul românesc soarbe tot pînă la ultima picătură, unele exemplare vor fi citite cu prețul zbîrciturilor ce vor apărea pe coperti, altele vor fi puse regulamentar în rafturile din sufragerie, sau, cine știe, în „living”, unde acestea vor aștepta ca musafirii să le observe existența în casa gazdei. Dar asta se întâmplă peste tot și snobismul interesează prea puțin. Bine este că se pot stoarce bani mulți din acest betșug de caracter.

Să luăm, spre exemplu, *Beautiful Losers*, sau, un alt posibil (sub)titlu: *A Pop Novel*. Este drama a TREI personaje, un triunghi perfect al slăbiciunilor, trei caractere care, cu toate încercările de interacțiune psihică și mai ales fizică, ajung să se influențeze reciproc, dar rămîn pînă la sfârșit la fel de singure și neînțelese, confruntându-se doar cu propriul destin (sau *crez*), la fel ca acea Catherine Tekakwitha, indiana creștinată din nebuloasa începuturilor istoriei americane. Profitînd din plin de deschiderile culturale oferite de mișcarea *pop*, naratorul încearcă să elucideze misterele unor personaje uzînd de puterea kathartică a scrisului-confesiune: el se trezește în situația singurului supraviețuitor al unui metaforic naufragiu contemporan și scrie o „rugă” altfel, cu

vizibila speranță de a cîștiga liniștea îndelung căutată.

Este de la sine înțeles că un astfel de scriitor, să-i zicem multimedial, nu poate fi *citit* decît în contextul celorlalte creații ale sale: în acest caz, muzica. Recunosc că pe tot parcursul acestei cărți, leitmotivul muzical care mi-a sunat în minte a fost „Famous Blue Raincoat”. Versurile acestei piese, scrisă de Cohen pe la începutul carierei sale muzicale, ar putea foarte fi ușor transcrise ca motto în prefața sau... de ce nu? în postfața la *Beautiful Losers*: „what can I tell you, my brother, my killer... what can I possibly say? I guess that I miss you, I guess I forgive you, I'm glad you stood in my way” („ce pot să-ți spun, fratele meu, ucigașul meu... ce-aș mai putea să-ți mai spun? Cred că mi-e dor de tine, cred că te iert, mă bucur că mi-ai stat în cale”). De ce în postfață? Pentru că uneori se mai întâmplă ca cititorii avizi de informație să citească – chiar și din inerție – explicațiile sau considerațiile unui „terț”, chipurile mai „în temă”, pentru a mai sorbi niște informații. În acest context, al criticii literare relative la literatura *pop* sau *postmodernă*, după caz, trebuie menționat un episod petrecut în Germania, mai bine zis la Freiburg, pe la sfîrșitul anilor '60.

Invitat să țină o conferință pe marginea literaturii postmoderne, „proaspătă” pe atunci, Leslie A. Fiedler a ajuns să provoace un adevărat uragan de luări de poziții: eseuri, critici, recenzii în lumea literară germană (*Überquert die Grenze, schließt den Graben! Über die Postmoderne* – în traducere metaforică, așa cum se și recomandă textul: *Depășești limita, închideți mormîntul! Despre postmodernism*). Majoritatea literaților consacrați s-au simțit din start vizați și n-au ezitat să publice pe loc răspunsuri la discursul lui Fiedler. Venite de la critici de calibrul literaturii contemporane germane (Helmut Heißenbüttel, Martin Walser etc.), reacțiile aveau toate cam aceeași idee la bază: „bine, bine... unele lucruri se mai schimbă, deci și literatura. Știm și noi asta. Dar veniți voi din America să ne spuneți asta? Nouă? Ați avut voi cumva pînă acum vreun Goethe, vreun Rilke, vreun Thomas Mann? Nu. Păi, atunci se pare că noi sîntem cei care ar trebui să dea tonul, nu voi...” Reacția Germaniei literare nu a fost unitară: au existat și alții care nu au venit neapărat cu răspunsuri afectate, oameni cu picioarele bine ancorate în realitate și cu deferență față de publicul receptor (nu neapărat față de recenzenti), care n-au luat în nume de rău discursul impecabil argumentat al teoreticianului american (vezi poziția unor R. D. Brinkmann, P. Süskind sau P. Sloterdijk). Unde este legătura cu articolul de față vom stabili mai tîrziu.

Spuneam mai devreme că Leonard Cohen nu poate fi bine *citit* decît pe fondul creației sale muzicale. Un autor multimedial nu poate fi interpretat decît printr-o perspectivă asemănătoare. În nici un caz, atunci cînd avem în față o carte *pop* și ne aflăm în situația de a o recenza sau interpreta, nu trebuie să uzăm de tehnicile vechi, care merg „la sigur”. Una din ele, folosită cu sîrg la seminarele universitare, încearcă să descopere cu orice preț un alter-ego al naratorului. Teoretic, foarte frumos!

Orice scriitor care se încumetă să scrie o carte cu mai mulți naratori (vezi: *Frumoșii învinși*, ultima treime din carte, scrisoarea prietenului F.) n-au de ales: trebuie să uzeze de propria imaginație atunci cînd împrumută cuvintele lor altor personaje. Dacă este să privim totul atît de radical, atunci orice carte cuprinde doar o multitudine de alter-ego. Dar de-aici și pînă la a stabili suveran, cum o face domnul Mircea Mihăieș, că unul din cele trei personaje din *Frumoșii învinși* pur și simplu nu există decît în mintea autorului, este o cale mult prea lungă și deloc necesară: „ca într-un text schizoid, constatăm că avem de-a face cu un singur personaj ce întrebuițează două partituri” (p. 290). În discursul pomenit mai sus, Fiedler, parafrazîndu-l pe Nietzsche, anunța apariția unui nou tip de literatură, *POP*, astfel: „Pe cît de sigur este că vechiul Dumnezeu e mort, pe atît de sigur este și că vechiul roman e mort”. Ce face atunci critica? Se adaptează pe cît posibil la schimbările apărute, neavînd altă șansă. Astfel, în recenzia unei cărți de factură *pop* nu-și mai găsesc locul vechile categorii și, mai ales, vechile repere literare. Ele, chiar dacă posedă un oarecare șarm intelectual, rămîn totuși fără noimă chiar și la o a treia lectură: „tutela lui James Joyce imprimă un permanent balans înainte-înapoi, stabilind o traiectorie de deplasare cvasicirculară” (p. 289) sau „formula textului participativ, perpendicular pe ideile și sentimentele personajelor” (p. 290). Cu toată considerația pentru documentata postfață, aceasta nu mai trebuia în nici un caz încărcată cu elucubrații literare sau cu citate kilometrice din textul recenzat (vezi p. 294 și 301, din *Frumoșii învinși*). O a doua tehnică uzată din plin în planul criticii literare, de care se lovesc elevii, studenții și profesorii deopotrivă, este cea a comparației obligatorii cu personaje sau episoade literare cunoscute ale literaturii universale. Aici, un loc special este rezervat binecunoscutului personaj al lui Thomas Mann, Gustav von Aschenbach. El tre-

buie să apară oriunde avem de-a face cu tragedii ce iau proporțiile celor antice. În consecință: avem de-a face în *Beautiful Losers* cu o tragedie fie și ea *pop*, nu-i nimic, o tratăm cu vechea rețetă, asemuim naratorul cu protagonistul romanului *Moartea la Veneția* (p. 299).

My Favourite Game (sau *Joaca preferată*) este un roman care de îndată te duce cu gîndul mai ales la superbul roman al lui Salinger, *De veghe în lanul de secară* (cf. scena telefonului de la p. 84.) sau la influențele prin excelență *beat*. În acest context, este îndeajuns să amintim doar obsesia drumului cu mașina, a drumului fără țintă, DRUMUL care încetează a mai însemna tranziție spre CEVA, devenind pur și simplu SCOP în sine – îmi permit aici să fac și eu o paralelă stilistică: instrumentul care devine scop nu te duce oare cu gîndul la Marshall McLuhan cu zicerea lui faimoasă: „the medium is the message” („mediul este mesaj”)?

Domnul Mircea Mihăieș a recenzat ambele romane *pop* sau – hai să le zicem – *postmoderne* și este clar că a vrut să facă bici din... ce era oricum bun. Chiar aici este problema: cum se scrie o postfață la o astfel de carte? Să ne întoarcem acum la numitul Leslie A. Fiedler, vinovat că a anunțat în Germania apariția unei noi literaturi: cea *postmodernă*. Referindu-se la obstacolele și greutățile pe care critica literară le va avea de depășit într-un timp al revoluției literare, el deducea, cu bun simț de altfel, că aceasta nu are de ales și că este logic să se adapteze genului. Singura adaptare posibilă criticii ar fi fost, se pare, una extremă: critica își pierde orice *raison d'être* dacă nu este în măsura de a se schimba radical, de a deveni ea însăși *postmodernă* sau *pop* și, mai ales, de a avea puterea de a crea pornind de la opera literară, de a fi ea însăși literatură. În discursul său, Leslie A. Fiedler a făcut nenumărate referiri la romanul lui Cohen, *Beautiful Losers*, pentru a exemplifica astfel literatura care anunță pierderea inocenței, literatura care prezintă multitudinile de viziuni „mecanice”, literatura *pop*.

Tom Wolfe a scris în 1963 cartea considerată a fi piatra de temelie a mișcării *pop* din America: *The Kandy-Kolored Tangerine-Flake Streamline Baby*. Interesantă ar fi o traducere și o recenzie la o asemenea lucrare. Domnule Mircea Mihăieș, „welcome to the machines”!

VARA PE BALCON / tempera cu emulsie pe pînză

Nu prea se știe că româna a fost prima limbă străină predată la Universitatea Komensky din Bratislava

interviu cu Jana Páleníková

Gabriela Haja: *Activitatea dumneavoastră este puțin cunoscută publicului din România. De aceea, am să încep această discuție cu o întrebare care sună puțin convențional. Cine sînteți dumneavoastră, Jana Páleníková?*

Jana Páleníková: Nu este nici un secret. Sînt o slovacă cu multă pasiune pentru limba și literatura română care au devenit nu numai hobby, ci și profesia mea. Trăiesc în Bratislava unde am studiat română și franceză la Universitatea Komensky, la Facultatea de Filosofie. În prezent, sînt lector universitar la aceeași Facultate, la Catedra de limbi romanice, unde predau literatura română, țin seminarii de traducere, iar, la nevoie, fac și cursurile practice de română. În afară de această activitate pedagogică, mai am o pasiune: traducerile. Ca să fiu sinceră, trebuie să spun că, la început, interesul meu a fost orientat către limba franceză, pe care am învățat-o încă din liceu și pe care am dorit s-o studiez la universitate. În anul intrării mele la facultate, limba franceză figura în combinație cu limba română. Spre rușinea mea, trebuie să mărturisesc că, pe vremea aceea, cunoștințele mele cu privire la istoria, literatura sau civilizația română erau destul de slabe. Pînă atunci nici nu vizitasem România. Dar curiozitatea și posibilitatea de a învăța vreme de cinci ani o altă limbă, mai puțin cunoscută la noi, despre care știam doar că e o limbă romanică, cu un număr considerabil de cuvinte de origine slavă, m-au împins spre această alegere pe care niciodată nu am regretat-o.

GH: *Știu că ați studiat limba română. Că ați susținut doctorat condus de Eugen Negrici, dacă nu mă înșel. Ce v-a determinat să vă ocupați de limba și literatura română?*

JP: Mai întîi trebuie să vă corectez. Doctoratul l-am susținut la Bratislava, a fost despre Camil Petrescu și Marcel Proust, și l-am făcut cu profesorul meu de literatura franceză din Bratislava. Pe domnul profesor Eugen Negrici însă îl cunosc foarte bine. În perioada 1974 – 1977, cînd eram studentă, dînsul a fost lector de română la secția de română și de fapt el m-a orientat, cred că neintenționat, spre limba și literatura română. Domnul Negrici a venit la Bratislava după ce am absolvit primul an de studii, în cursul căruia am învățat douăzeci de lecții dintr-un manual de română pentru străini. Cu asta vreau să spun că am știut să mă prezint, cine sînt, de unde sînt, unde locuiesc, ce studiez, am știut să conversez în mod simplu pe cîteva teme. Atît. Și dintr-o dată a apărut în fața noastră – în grupă eram 17 fete și un singur băiat, viitorul nostru ambasador în România – un personaj impozant, care ne-a sedus cu interpretările sale filozofice ale *Luceafărului* lui Eminescu, despre care pînă atunci habar n-aveam, și care ne-a inițiat în literatura română. Cred că din acei ani datează interesul meu mai profund pentru română și schimbarea len-

tă a gustului meu inițial pentru franceză. Am avut noroc să primesc două burse de cîte un semestru la Universitatea din București și cred că atunci s-a produs „convertirea” mea definitivă la română. Am absolvit franceză cu română, între timp am studiat și limba italiană, dar româna mi-a rămas cea mai dragă.

GH: *Există satisfacții profesionale – în afara celor personale?*

JP: În primul rînd aș vrea să vorbesc despre satisfacțiile profesionale. Niciodată nu m-am simțit – și nici acum nu mă simt – mare om de știință, deși am publicat cîteva studii și articole despre Camil Petrescu, Mircea Eliade, generația optzeciștilor sau postfețe la traduceri. Îmi place mai ales relația profesor-student, în care eu sînt aceea care îl are în mîini – în sensul bun al cuvîntului – pe student, aceea care poate să-i adîncească curiozitatea, care are posibilitate de a-l atrage spre ceva neobișnuit, chiar straniu în acest context al nostru central-european. Țelul meu pedagogic n-a fost niciodată producerea unor utilizatori perfecți de limbă. În timpul celor 5 ani de facultate nici nu este posibil. Am dorit formarea unei atitudini pozitive față de cultura română, provocarea interesului pentru creațiile acesteia, inclusiv cele literare. Întotdeauna m-am bucurat foarte mult dacă vreun student, chiar dacă n-a vorbit perfect românește, a venit cu rugămintea să-i fiu conducătoare la teza de diplomă scrisă în domeniul literaturii române. Cu toată modestia, pot spune că în anul acesta academic au fost șapte lucrări, ceea ce nu este deloc puțin lucru. O altă satisfacție o reprezintă înființarea, mai precis reînființarea Societății Culturale slovaco-române, a cărei președintă sînt. Și aici găsesc un bun prilej de a promova realitățile românești în cercul unor oameni care, din diferite motive, și-au creat o atitudine mai apropiată față de România. Dar nu vreau să provoc impresia că societatea pomenită este propria mea „firmă”, nu. La activitățile ei participă mai mulți membri. Și ar fi incorect să nu pomenesc sprijinul Ambasadei Române din Bratislava de care ne bucurăm. Bineînțeles, există și satisfacții personale, dar, tocmai pentru că sînt personale, voi tăcea.

GH: *Ce ați tradus în limba slovacă din literatura română?*

JP: Primele mele încercări au fost niște texte scurte, nuvelele și povestirile lui D. R. Popescu, Fănuș Neagu sau Ștefan Bănuțescu. Traducîndu-le pentru mine însămi, fără gîndul de a le publica, am vrut să încerc gustul de a atinge timid un țărîm, pentru mine necunoscut, unde speram să pășesc mai tîrziu. Efortul meu nu a fost zadarnic: într-o editură din Bratislava lucra o altă românistă, cu care m-am împrietenit și căreia i-am adus „operele” mele. Le-a citit și le-a corectat. Ele mi-au slujit ca o carte de vizită. I-au plăcut și, probabil sub influența lor, redactarea res-

pectivă mi-a încredințat un text dificil, nu numai pentru un începător, ci și pentru un traducător experimentat, anume romanul lui Ion Marin Sadoveanu, *Sfîrșit de veac în București*. Nici astăzi nu-mi vine să cred că am reușit. După doi ani de la apariția lui, am tradus pentru aceeași editură *Enigma Otiliei* a lui G. Călinescu, după care au urmat, pentru o antologie a nuvelei românești, nuvelele lui V. Voiculescu *Pescarul Amin* și *Ultimul Berevoi*. Activitatea mea de traducătoare a fost întreruptă, din motive legate de planurile editoriale, bazate pe cîștigul cît mai mare din pseudoliteratură, pentru aproape zece ani. După o pauză neintenționată, în timpul căreia n-a apărut nici o traducere din literatura română, am tradus *Noaptea de Sânziene* a lui M. Eliade. Ultima mea traducere, pentru care am primit Premiul Fundației Literare Slovace, a fost *Minima moralia* a lui Andrei Pleșu. De ultimele două sînt într-adevăr mîndră.

GH: *Cum au fost primite traducerile? Au avut succes? Critica ce reacții a avut?*

JP: După apariția fiecărei traduceri, au fost publicate cîte o recenzie, două, în general pozitive; ceea ce nu înseamnă însă că toată lumea a alergat să-și cumpere cartea respectivă. Literatura română are un loc stabil în contextul literaturii slovace; în cursul secolului trecut, a fost bine receptată. Grație traducerilor făcute anterior, este destul de bine prezentată, dar trebuie spus că niciodată n-a reprezentat interesul major, ceea ce, după părerea mea, nu e nici o tragedie. Aceeași soartă au cunoscut-o și alte literaturi, să zicem mai mari. Iar în zilele noastre, cînd se citește așa de puțin, eu sînt fericită atunci cînd cineva, căruia i-am dat vreo traducere de-a mea sau i-am recomandat vreuna din traducerile românești, vine și îmi spune că i-a plăcut și cere o altă carte.

GH: *Care este situația limbii române în planul de studiu al facultății la care lucrați?*

JP: Anul acesta se împlinesc 50 de ani de cînd limba română se studiază ca limbă de diplomă. Nu prea se știe însă că, în fond, româna a fost prima limbă străină predată la Universitate, sub forma cursurilor facultative pentru publicul mai larg. Ceea ce înseamnă că și anul trecut am avut o mică aniversare – 80 de ani de română predată la Universitatea Komensky, la scurt timp după înființarea ei (în anul 1922). Abia după aceea au fost înființate lectoratele altor limbi romanice. Primatul aparține limbii române. În ultimii ani, numărul studenților oscilează între 10-15, dar am avut și promoții de 18 studenți. Deși numărul este, în comparație cu alte limbi romanice, mai mic, mult mai importantă decît numărul total este, după părerea mea, calitatea și numărul acelor studenți care își aleg, dintre cele două specializări, româna ca specializare de diplomă.

GH: *Ați colaborat, în mod firesc, în cadrul relațiilor profesionale, cu lectorii veniți din România. Cum a decurs această colaborare? Ce efecte a avut prezența lor la Universitatea dumneavoastră?*

JP: Este un mare avantaj că între Ministerele noastre de învățămînt există o înțelegere privind, printre altele, și schimbul reciproc al lectorilor de limba slovacă în România și a celor de limba română în Slovacia. Nu întotdeauna a fost așa, dar din 1970 nu a fost nici un an academic fără lector român. La început, veneau lectori din Universitatea bucureșteană, dar, pe urmă, am avut un bun prilej de a-i cunoaște pe lectorii din alte orașe universitare și, prin intermediul lor, de a intra în contact cu alte universități, anume din Oradea, Iași sau Timișoara. Indiferent de orientarea profesională a lectorilor – către limbă sau literatură – colaborarea cu fiecare dintre ei a fost întotdeauna binefăcătoare. În cursul însușirii limbii române este inevitabilă prezența unui lector pentru că prin el studenții intră în contact direct cu limba vie, cu civilizația română, pe care el o intermediează. Fiecare lector a lăsat o urmă, i-a influențat într-un fel pe studenți și cred că numai ei ar putea spune cel mai bine ce au primit de la fiecare. În ceea ce privește colaborarea mea personală cu ei, am niște amintiri din anii 1996-2000, cînd la catedra noastră și-a exercitat profesiunea de lector doamna Noemi Bomher de la Universitatea din Iași. Pot spune că relațiile noastre au depășit, cu timpul, granițele strict profesionale și acum ne leagă o prietenie. Și nu o spun din politețe, știind că revista apare în Iași, ci pentru că doamna Bomher a fost într-adevăr o colegă cu o vastă cultură, o bună cunoșcătoare a literaturii, un spirit deschis, cu simțul umorului, un om bun.

GH: *Ce proiecte aveți?*

JP: În primul rînd, vreau să termin în vara aceasta traducerea și redactarea definitivă a primei antologii din nuvelele lui Eliade în Slovacia pentru care editorul, entuziasmat și el de Eliade, să găsească niște sponsori bogați încît cartea să apară înainte de Crăciun. În viitorul apropiat, intenționez să scriu în limba slovacă o carte consacrată romanului românesc interbelic, din care au fost traduse mai multe capodopere care pot servi ca modele ale unor tipuri de romane. În ceea ce privește viitoarele traduceri, după ce m-am întors în aprilie din București, unde am fost cu o bursă, mă gîndesc din ce în ce mai mult la Mircea Cărtărescu și la prezentarea acestuia publicului cititor slovac. Și tare aș dori ca din lumea în care, mi se pare, se trăiește din ce în ce mai greu, să nu dispară complet acea *minima moralia* de care este atît de mare nevoie. Azi probabil mai mult decît oricînd.

„?”

DE ALEXANDRU & MIHAI
VAKULOVSKISonet de iubov, trist 12
(Dumitru Crudu)

..... -
.....
..... -
.....!
..... -
.....,
.....? -
.....
..... -
.....
..... -
.....
..... ?

„?”
Gabriel Angelescu (profesor, 52 ani, autor de manuale și dicționare): De ce nu?

Cristian Vaștag (19 ani, student la istorie): Demult...

Nuțy Rusu (43 de ani, tipograf operator): Bine, no.

Nichita Danilov (48 ani, scriitor, consilier al Ambasadei României în R. Moldova): Cred că prima virgulă din versul al doilea a celei de-a doua strofe ar „pica” mai bine în ultima strofă, ultimul vers.

De asemenea am îndoieli asupra oportunității semnului de întrebare de la finalul poemului, semnul ar trebui transferat la începutul poemului, pentru ca sonetul să capete structura unui diamant bine strălucitor.

Alexandru Ciușan (21 ani, student la economie): Alaltăieri.

Dora (prostituată): Eu nu vreau în Siberia. Sora mea e în Siberia, e foarte frig acolo.

Mihai Racaru (22 ani, student, membru al clubului KLU): Da, cu punct, atîta. Ce vrei?

Florin Maghiar (25 de ani, poet, licențiat în filosofie, redactor): „Pentru că-mi place să te chinui și-ți place să te chinui, de-aia. Și într-o zi o să-ți sparg balalaica de cap, o să-ți fur banii și o să fug cu un taximetrist mustăcios”.

Cornel Iftim (20 ani, student la drept): Și? Semnul? ce înseamnă? Poezia cea mai plăcută cititorului!

Dumitru Crudu (autorul): Da, acesta e sonetul meu cel mai bun pe care l-am scris vreodată; l-am scris foarte greu și foarte mult timp, urmînd sfaturile unui magistru din sudul Transilvaniei. Acest sonet are ca obiect istoria recentă a Republicii Moldova în care locuiesc, alături de vreo 4 mln și jumătate de oameni. Acest sonet este însă și profund biografic și cuprinde, pe lîngă ceea ce-am spus pînă acum, perioada mea brașoveană. Dacă vreți, este un sonet despre singurătatea unui individ ateri-zat, parașutat, în Carpați. Și, în cele din urmă, este un sonet-rețetă despre cum poți fi fericit. Iată, așa poți fi fericit!

Modelul Kathy Glover al femeii de succes sau Așa nu, doamnelor!

Kathy Glover Scott: *Femeia de succes. Calea spre un potențial nemărginit*

Traducere de Dorin Nistor
Editura Polirom, Colecția Hexagon, Iași 2003
184 p., 109.000 lei

Editura Polirom pune în fața ochisorilor dornici de lectură ai femeii române încă o cărțuie din colecția Hexagon: *Femeia de succes sau Calea spre un potențial nemărginit*. Regret, dar trebuie să deschid o paranteză înainte de a începe. Detectez prima contradicție: potențialul nemărginit nu înseamnă cîtuși de puțin a avea succes. Abia obiectivarea, actualizarea mai curînd a potențialului poate aduce fie succesul, fie oprobriul public, adică tot un soi de succes, dar pe dos. Ca să nu mai amintesc de faptul că potențialul e mai curînd un dat, nu o chestie care se dobîndește punînd capul pe pernă și vișînd pozitiv. Închid cu regret paranteza.

Doamna de succes Kathy Glover Scott are o diplomă de masterat în Asistență Socială, este orator, psihoterapeut, a scris – pe bandă rulantă sau nu – multe alte cărțuțele de acest fel (*Eliminarea stresului*, *Programul de excelență personală*). Are doi copii, măritată fiind, firește. E, așadar, o femeie de succes. Dincolo de aceste amănunte biografice care, sper din suflet, nu interesează pe nimeni, autoarea noastră este un perfect reprezentant în fustă al celebrității și superficialei *positive thinking* dar, și abia asta e cu adevărat grav, al feminismului americanesc, acela care împarte lumea nu atît în două specii distincte, anume bărbații și femeile, cît în două specii

antagonice. Toate capitolele și subcapitolele volumului aci discutat conțin jalnice exerciții retorice de *captatio* care includ adresările: „noi, femeile”, „vai, dar voi știți prea bine că pentru noi, femeile”, „mai ales pentru noi, femeile”.

Pentru că e orator, printre altele, Glover Scott nu numește dușmanul care pîndește din umbră: el, bărbatul, ci îl ascunde undeva în text, crede ea, un soi de motorăș negativ, de monstru care amenință să scoată capul cînd nouă, femeilor, ne e lumea mai dragă. Dar nu vă speriați, dragelor, Kathy ne învîță să îi dăm în cap cu grația și feminitatea ce ne caracterizează pe toate. Adică ne va învîța să avem succes împotriva lui, a bărbatului, un soi de prostesc *sîc*, eu sînt mai de succes decît tine, falocrat nenorocit!

Pesemne că doamna autoare va fi avut multe de suferit de pe urma falocrației care domină societatea canadiană dacă a ajuns să construiască un model destinat femeilor bazat exclusiv pe o raportare negativă la eternul țap ispășitor: bărbatul. „Ca femei, am învățat de timpuriu să punem preocupările și nevoile, țelurile, dorințele și visele altora mai presus de ale noastre”. „Altora” numind, evident, bărbații care se opun succesului prea-frumoaselor de lîngă ei.

E un mod periculos de a pune problema, pentru că nu face decît să accentueze pornirea instinctivă a individului care – indiferent de sex – are tendința de a-l culpabiliza pe celălalt pentru propriile-i ratări. De aci, damele bovaryce care suspină agățate pe la balcoane, femeile supra-masculinizate, agresive, vulgare, care încearcă să își mascheze în acest mod micimea

și neputința, femeile – instrumente ale plăcerii în mîna altora, și bărbați, dar și alt fel de femei, sau femeile soții pur și simplu, o armată de femei-soții, șterse, fără chip sau nume, a căror dispariție nu s-ar remarca decît prin creșterea veniturilor spălătoriiilor chimice, de pildă. Cam astfel de categorii de femei generează o asemenea punere simplistă, dihotomică a problemei.

Calea către succes propusă de Glover Scott e una bătătorită, care include plictisitoare exerciții de autosugestionare pozitivă, împănate de puzderie de bilete și bilețele pe care ea, candidata la succes, urmează să își noteze ce a visat, ce n-a visat, de ce a visat ce-a visat, ce își dorește, ce nu își dorește, ce a făcut sau nu, ș.a.m.d. (Imaginați-vă o jună înconjurată de hîrtii și hîrtiuțe care, înainte de a accepta cum se cuvine un buchet de flori de la „dușman”, își consultă colecția personală de „Așa da/Așa nu”). Totuși, mai puțin importantă, din punctul meu de vedere cel puțin, e calea în sine. Mă sperie mentalitatea care a generat-o și care nu face decît să perpetueze, din păcate, o atitudine păguboasă pentru ambele sexe implicate în bătălia pentru succes.

Nu am învățat prea multe de la viață, recunosc, dar un lucru tot am aflat. Femeile se împart, *grosso modo* vorbind, în cam două mari categorii: femei și muieri. Cele din prima categorie sînt extrem de rare și nu citesc, sînt absolut convinsă, astfel de volumașe. Cele din urmă nu sînt deloc puține, dar bine ar fi să găsească ceva mai bun de făcut decît să o citească pe „oratoarea desăvîșită” Kathy Glover Scott.

DIANA MORĂRAȘU

Hiperrealitatea unei traduceri

NOEMI BOMHER

Punctul de plecare al discuției este aici unul dintre studiile lui Umberto Eco, *În căutarea limbii perfecte*, tradus la editura Polirom de către italianistul Dragoș Cojocaru. Încerc să mă refer la numele semioticianului, dar insist pe modul excepțional de prezentare a contribuției sale științifice în limba română de către traducător. Cartea apare contemporană, întrucît încearcă, în Uniunea Europeană de azi, să găsească tiparul care a descoperit că episodul tulburării lumilor după Babel cere o nouă aranjare a lumii, aceea a comunicărilor prin intermediul Traducerilor.

Numele lingvistului Umberto Eco (născut în 1932), cunoscut aproape imediat cu *Opera deschisă*, apoi cu *Lector in Fabula* și *Tratatul de semiotică*, a devenit apropiat mării mase de cititori, după apariția romanelor cu imaginar semiotic narativ: *Numele trandafirului*, *Pendulul lui Foucault* și *Insula din ziua de ieri*. În volumul *În căutarea limbii perfecte*, Umberto Eco se supune pe el însuși unei discipline relaxate, pe savanții anteriori îi adună sub un criteriu succesiv, cititorului îi aplică un bombardament semiotic, iar pe traducător îl obligă la dificila căutare a unui limbaj simiar celui italian în limba română. Mitic, limba de conversație a lui Dumnezeu cu haosul, apoi cu

Adam și cu Eva duce la o limbă perfectă a rugăciunii, a *Torei*, comentată științific de Dante. Limba populară și aceea a cabalistului Abulafia, *Ars Magna* a lui Raimundus Lullus pregătesc o concepție despre un limbaj al concordiei universale. Savanții încearcă, în mod utopic, să descopere rădăcinile limbajului, fie în etimon, fie într-o limbă perfectă, aflată prin magie ori într-una mecanică. Filozofii și inventatorii caută prin dicționare să se apropie de limbajele spațiale ori de inteligențele artificiale, de o limbă internațională auxiliară, un fel de Babel *a posteriori*.

Umberto Eco își pune problemele teoretic, iar Dragoș Cojocaru le rezolvă în actul traducerii, într-o talmăcire apropiată de perfecțiune, întrucît nu suprapune textul românesc peste acela italian, ci caută o logică secretă a comunicării totale cu textul tradus. Numele lui Dragoș Cojocaru, poet și cadru didactic, specialist în literatura medievală, renașcentistă și barocă italiană, apare pe multe dintre prestigioasele contribuții din sfera analizelor imagologice din ultimii ani: Eugenio Garin, Franco Cardini, Rossario Villari, Andrea Giardina...

Lumea se transformă mereu, nu doar prin interfața calculatorului, ci, mai mult ca oricînd, prin aceea a traducerilor, care au la bază o imagine arhetipală, pornită de la o limbă unică, de

început. Luați o foaie de hîrtie, pe care este scris ceva și faceți un mic cilindru, spațiul rămîne același, dar literele au devenit altele, nu s-a făcut decît o deplasare a planului suport. O translație în altă limbă înseamnă mereu alte linii de forță situate în alt spațiu.

Nu cred că se poate comenta varianta stilistică științifică, dar voi aminti aici o poveste spusă de un prieten anglist: o mare bucurie apare cînd parcurgi o carte pe care posesorul a făcut mici semne pe margine. Am avut ocazia să citesc o transpunere în română a unui autor de ficțiune, din care Dragoș Cojocaru traduce un alt roman. Pe marginile volumului tradus de altcineva, creionul lui Dragoș Cojocaru trasese alte variante stilistice și, astfel, am pătruns în labirinturile noii arte, pe care cîțiva colegi tineri o practică în mod strălucit, la prestigioasa editură ieșeană.

A căuta traducerea perfectă, prin rescrierea cărții *Don Quijotte*, nu mai înseamnă, precum credea J. L. Borges, a relua ediția cu punctele și virgulele inițiale, ci semnifică realizarea unui nou itinerar, cu îmbogățirea celui dintîi și, mai ales, îndreptarea lectorilor spre alte orizonturi culturale. Termenul de metaficțiune mi se pare, în acest sens, irelevant: mai curînd am putea vorbi despre un caracter meta-uman al traducerii, care generează senzația de hiperrealitate. Realitatea traducerii este o supraficțiune divizibilă la infinit, dar una în care credem.

Despre ingrata condiție a tînărului actor

MIHAI DASCĂLU

Nemuritoarele prejudecăți se fac simțite și atunci cînd este luată în discuție tagma actoricească, dar mai ales publicul acesteia. Publicul teatral ieșean nu este lipsit de spirit critic, dar este puțin cam snob în alegerea spectacolelor. Unul este numărul spectatorilor la o reprezentație ca *A douăsprezecea noapte*, care a fost mai mult decît bine gîndită, sau *Magul*, ce nu s-a ridicat la nivelul așteptărilor, și altul este numărul lor la un spectacol precum *A la Mitică*, pe care prea puțini l-au văzut, și asta nu pentru că ar fi fost slab, ci pentru că a fost jucat de tineri studenți de care prea puțini au auzit sau vor deocamdată să audă. Poate că merită apreciere atunci cînd sînt trecuți de jumătate de secol, cînd li se poate spune „maestre”, cînd lumea i-a văzut atît de des jucînd încît sînt siguri că ei nu pot greși niciodată, cînd acel *duende*, forța de a juca, li se scurge încet către lumea tenebrelor. Îmi aduc aminte de spusele unei profesoare din facultate care afirma că îi plac tinerii pentru că gîndesc mai bine decît cei în vîrstă, pentru că sînt mai plini de viață și au mai multă forță. Am tot respectul pentru domnia sa, care nu mai este tînără, și de aceea îi dau dreptate.

Întorcîndu-mă la studenții anului al treilea, de la păpuși și marionete, ai doamnei profesoare Tatiana Ionesi, deși sînt un fan înrăit al

trupei ieșene, indiferent de vîrstă, nu pot să afirm decît că am avut ocazia să văd actori consacrați care să fie lipsiți într-un moment de „duendele” actoricesc, dar nu am avut ocazia de a vedea tineri în această ipostază. De cîteva ori am pornit la spectacolele maeștrilor care nu s-au mai ținut pentru că eram prea puțini spectatori. Am putut să înțeleg că, la vîrsta lor, își permit să ne ignore, dar nu i-am înțeles pe acești tineri care au jucat cu șapte spectatori în sala de la Pod Pogor, dintre care cîteva erau colegi și profesori de-ai lor. Oricum, mă consider un norocos pentru că puține spectacole de asemenea calitate am putut să văd. Și mi se pare că aceea a fost și singura reprezentație.

Ceea ce au reușit să obțină a fost cu un minim de efort material, dar cu maximum de dăruire. Decorurile au fost foarte simple și aminteau de redutabilul parlament român – berăria. Simplitatea lor a evidențiat jocul actorilor care a îmbinat cu succes scene din dramaturgia lui Caragiale. Spiridon este crîșmar și asistă la diferite drame amoroase, ba chiar în unele intervine. Berăria este locul de înflînire al cîtorva cupluri celebre: Veta cu Rică, cel care greșise „andrisantul”, Tipătescu cu Zoe, Zița cu Rică, Mița cu Nae și din nou Veta, dar de data aceasta cu Chiriac, cel supărat foc pentru că s-a dus la Ionuț.

S-a remarcat în primul rînd Zoe, care prin interpretare se apropie mult de femeia voluntară de tip ca-

ragialian. Capabilă de sentimente extreme, trece ușor de la disperarea datorată incapacității prefec-tului de a face ceva, la folosirea armelor specific feminine, pentru a-l determina pe Tipătescu să o scape de gura tîrgului. Gesturile, mimica, geanta de tip diplomat, costumele, capacitatea de a se integra perfect în rol pot fi apreciate ca o înțelegere modernă a personajelor lui Caragiale. Ajutată și de o răceală mai puțin regi-zorală, Zoe se poate sclifosi astfel încît să-l determine pe Tipătescu să-și piardă „uzul rațiunii”.

Aceeași care a jucat-o pe Zoe se remarcă poate și mai bine în rolul Miței Baston care-l așteptă pe Nae Gîrimea tot în berăria lui Spiridon, în care se fac și se desfac destine. Supărată rău de tot, într-o poziție masculină la masă, cu privirea pierdută, jocul ei se apropie de cel al Marianeii Mihuț din *De ce trag clopotele Mitică?*. Nae împrumută însă ceva mai mult din prestația lui Claudiu Bleonț, care interpretase același personaj. În cazul acestor actori din Iași nu se poate vorbi de o imitare a altora, de epigonism, ci de o integrare aproape perfectă în lumea carnavalescă a lui Caragiale.

Deși pare ușor de interpretat, Caragiale solicită din plin priceperea actorilor. De aceea trupa condusă de Tatiana Ionesi, ar fi meritat un public mult mai numeros și mai puțin snob.

File dintr-un jurnal teatral

BOGDAN ULMU

Citesc în revista 22 un fragment dintr-o viitoare carte a lui Pintilie; aici, despre cele două montări americane ale sale, cu *Tartuffe*. Spicuiesc, din cele două pagini de revistă, cîteva paragrafe, teribil de interesante:

L.Pintilie: „Nici un act sexual live arătat azi, 2003, pe scenă, nu echivalează cu îndrăzneala scenei erotice dintre *Elmire* și *Tartuffe* din 1669, cu *Orgon* voyeurist, ascuns sub masă. De ce stă oare *Orgon* așa mult, sub masă?”

Washington Post din 8 aug. 84 scrie despre montarea lui L.P.: „... Pulsează de o nebulie marat-sade-iană, îmbinată cu sexualitatea unei reviste pornografice și cu o impresionantă viziune despre putere, pe care însuși *Machiavelli* ar invidia-o.” (David Richards). [...] Spectacolul cu *Tartuffe* de la Arena Stage detonează o tonă de TNT dramatic! (15 mart.85) (p.s.: Pint. a făcut piesa, prima dată, la Minneapolis). „Îndrăzneala lui **lasă urme pe podea!**”

L.Pint.: „Prima spaimă, montînd piesa: cea de a fi spionați! *Tartuffe* de la un capăt la altul, e îmbibată de obsesia și mitologia secretului. Există 8 situații în piesă în care personajele sunt – sau cred că sunt – spionate de cineva. Suntem în plin Orwell...**1984!** (L.P. e mulțumit că teoreticienii au observat balansul lui între viziunea orwelliană și bufonada molièrescă). Servitorul (Laurent), spionul regelui, îl doboară cu un glonț, pe *Tartuffe*, în final. (!). El nu plătește fiindcă e ticălos, ci pt. că e **imperfect** în ticăloșia sa! (zice L.P.).

Ca în *Teorema*, *Tartuffe* instalează în casa lui *Orgon* o sexualitate difuză, passoliniană, în care nu există categorii sexuale și în care fantasma homosexuală nu e decît una dintre multele pe care el vrea să le elibereze. (L.P.) Scena de sub masă e înspăimîntătoare! Nu e vorba de seducere, ci de **viol** (consimțit). În plus, intră și servitorul lui T. și se face violul în 3! (eroina nu se poate opune!). Ea chiar îi face semn lui O. să nu iasă de sub masă, excitată de ceea ce-i face servitorul/L. și de puterea exercitată de T. Finalul? Se dărîmă tot teatrul, pereții scenei și ai spațiului în care erau spectatori, ies la iveală **MAȚELE** scenei și se aude elicopterul, pe replica molièrescă, dar atît de americană „stay right where you are!”... Servitorul/Laurent = în final, noul *Tartuffe*, dar nu-n costum de preot! (subl.n., BU)

(apărut în avanspremieră în rev. 22, 9 sept. 03)

Filmul românesc între 1905-1948

Prima superproducție românească

ALEX ACIOBĂNIȚEI

În 1912, se împlinesc 35 de ani de la Războiul nostru de independență și 7 ani de la prima producție cinematografică românească. Mai mulți dintre veteranii aceluși război mai erau încă în viață. România nu era completamente reîn-tregită. Statul dorea să investească, în sfîrșit, în cinematografie dar într-o producție „educativă” și „memorabilă”; ziarele vremii pun accentul pe intenția statului de a investi în „ceva folositor celor care vor veni”... Contexte autohtone... avînd în comun un singur punct: o atmosferă prielnică pentru încurajarea capacității noii arte de a se legitima în fața publicului său cu o dovadă de progres real. Contextul exterior se prezenta așa: Franța și S.U.A. exploatau deja studiourile și tehnica aferentă se îmbunătățea de la o decadă a anului la alta. De asemenea, aceste țări cunoșteau și experiența unei cinematografil subvenționate de către stat, chiar dacă tematicile erau comandate. În postura de comanditar, statul nu putea fi acuzat de obtuzitate cîtă vreme acesta detectase nevoia de a fixa o nouă simbolică a propriei istorii, folo-sindu-se de film.

Colaborînd cu o societate înființată de cîteva oameni de teatru celebri, statul român și-a propus, în 1912, realizarea unei producții de anvergură, cu un buget substanțial (în jur de 300 000 lei), cu o cohortă de operatori și asistenți de imagine, cu o distribuție cel puțin respectabilă (C. Nottara, A. Demetriade, N. Soreanu etc.). Producția avea să folosească peste o sută de figuranți plătiți pe ora de filmare și trei variante de vestimentație creată de cele mai prestigioase case pariziene. Mai mult, machiajul, de o autenticitate izbitoră, era realizat de renumitul Pepi Machauer.

Tînărul regizor Gr. Brezeanu își propusese să surprindă nu numai epic dar și ca atmosferă evenimentele legate de acea conflagrație. Neglijînd totuși cîteva aspecte importante ale artei cinematografice (lipsa unor indicații de platou ferme care a dus la greșeala actorilor de a privi excesiv obiectivul aparatului de filmat), ignorînd și anumite detalii ale spațiilor filmate ce s-ar fi putut valorifica mult mai bine pe peliculă, regizorul a excelat în descrierea cinematografică a evenimentelor și în buna evidențiere a personajelor.

Filmul românesc *Războiul Independenței* rămîne un simbol al cinematografilor anilor '10, una

dintre foarte puținele superproducții autohtone realizate în timpul monarhiei și, mai presus de toate, acest film înseamnă începutul responsabilizării statului român în ceea ce privește arta ecranului. Dacă pînă în 1912, grupul particularilor constituia unicul determinant al cinematografilor noastre, după acest an, statul începe să sesizeze importanța propagandistică a filmului. Totuși, pînă în 1948, statul român nu a acordat o suficientă importanță cinematografilor. Singura perioadă prolifică a cinematografilor subvenționate de stat va fi la sfîrșitul anilor '30, cînd regele Carol al-II-lea, inspirat de metodele propagandei germane, va investi în film acordînd bugete generoase pentru documentar și pentru producția de știri. Dar pînă la acea epocă, mai sînt multe de povestit. Începînd cu episoadele următoare, veți afla detalii surprinzătoare despre cel de al doilea deceniu de cinematografie națională și despre cea de a doua generație de cinești români. Școliți în studiouri din Viena, Paris și Berlin, regizori ca Jean Mihail, Aurel Petrescu și Marin Iordă vor impune stiluri noi care vor imprima cinematografilor noastre identitate proprie, eliminînd caracterul mimetic al producțiilor de pînă atunci.

□

Fata marelui Ionesco povestea un fapt care, desigur, ne reamintește epoca de dinainte de 89, la modul dezagreabil: în 1948, marele dramaturg e sunat de cineva din România și e anunțat că a fost condamnat la 7 ani de închisoare, pentru trădare de patrie. Aflînd sentința, autorul **Rinocerilor** a spus, cu tîlc: „Ei m-au condamnat, ei fac închisoare! Eu am evadat; ei, nu!”...Chiar așa!

□

Cocteau, despre Maeterlinck: „Este clar că era locuit de un înger!” Ce frumos, să fii locuit de înger!...nesperată șansă!

□

Citesc o cronică la spectacolul Operei din Seul cu *Aida*, din care aflu că în distribuție au fost în cluși... cai, cămile, dromaderi și elefanți. Îmi aduc aminte și de unele montări naționale în care au jucat, cu talent, ori fără, cîini, pisici, cai, găini, curcani, capre. Eu însumi am comis gogomănia de-a „distribui” o găină într-un Caragiale – dar măcar aveam scuza că mă aflam la începuturile meseriei... A apela la animale vii pe scenă = a nu avea încredere în talentul actorilor. Fiindcă, așa cum zice o vorbă nescrisă a meseriei noastre, moștenită din străbuni, ferește-te de animale și copii, pe scenă: fac o concurență nelocală! „Omoară” tot în jur. Eu aș adăuga, după ce-am văzut în exces aceste lighioane, pe scenele noastre, în ultimii paisprezece ani, și... femeile goale!

Bref: să ne limităm la actori; și la elemente de butaforie, care sugerează mult mai **artistic**, cei mai buni prieteni ai omului. (2003)

Sarcofagul de hîrtie

„Cum să tămăduiești un fanatic?”

Sub acest titlu, mai mult decît incitant, putem citi în *Adevărul literar și artistic* din 23 septembrie 2003, o excelentă pledoarie pentru normalitate a cunoscutului prozator Amoz Oz. Cu mult spirit de finețe, umor, autoironie și o umbră de tristețe, scriitorul – care se autointitulează „expert în fanaticism comparat”, ca unul care și-a petrecut copilăria la Ierusalim – semnalează împletirea formelor de fanaticism în lumea contemporană. Dacă fanaticismul teroriștilor, în monstruoșitatea lui, este unul vizibil, fanaticismul celălalt, al vieții cotidiene, al fiecăruia dintre noi, scapă, de cele mai multe ori, percepției. „Poate a venit vremea ca fiecare școală, fiecare universitate să aibă cel puțin un număr de ore de Fanaticism Comparat, dat fiind că acesta există peste tot.” – scrie Amoz Oz. „Nu mă refer tocmai la fanaticii evidenți, la aceia pe care îi vedem pe ecranul televizorului, în locurile unde mulțimi isterice își ridică pumnii la cameră în timp ce șuieră lozinci. Nu la asta mă refer. Fanaticismul este prezent aproape oriunde și formele sale liniștite, «civilizate» sînt prezente peste tot împrejurul nostru și poate și înăuntrul nostru. (...) Nu încerc să pretind că oricine ridică vocea lui sau a ei contra unui anumit lucru este un fanatic. Ceea ce vreau să afirm este că sămînța fanaticismului zace întotdeauna în dreptatea care nu poate face compromisuri – plagă a multor ani.”

Cum poți răspunde fanaticismelor, pornirilor agresive, „purismelor” de tot felul? Soluția propusă de prozator, fără a însemna căderea într-un pericolos relativism moral, este simțul umorului: „Eventual, dacă nu putem învinge fanaticismul, poate că putem cel puțin să-l stăpînim. După cum deja am

afirmat, capacitatea de a rîde de noi înșine este o cură parțială; capacitatea de a ne vedea așa cum putem apărea în ochii celorlalți este o altă cură. Foarte folositoare este și capacitatea de a învăța să existăm în interiorul situațiilor deschise - închise sau să experimentăm diversitatea.” Urîndu-i scriitorului să ajungă să ia premiul Nobel pentru... medicină pentru „pilu-lele” sale de umor, îi recomandăm și domnului C. Stănescu să citească acest text. Nu de alta, dar poate că, în urma lecturii, ar deveni sensibil la ridicolul demonstrației domniei sale. Orice s-ar spune, indiferent de simpatiile sau antipatiile politice, de prostul gust al organizatorilor festivalului de la Neptun, politizarea excesivă a discursului e mai mult decît nostimă. Ca subiect de proză... merge și s-ar putea apropia chiar de situațiile absurde din unele pagini ale lui Kadare. L-am reținut!

Despre „ereditatea de drept divin a patosului anticomunist”, sofisme și consilieri

Un nuanțat dialog între Gabriela Adameșteanu și Emil Hurezeanu, bine-venit în vacarmul nostru publicistic, în care vocile „imature” (indiferent de vîrstă) și cele „isterice” (indiferent de culoarea politică) se amestecă, propune revista 22, în numărul său din 23-29 septembrie, 2003. Fostul redactor la Europa Liberă analizează, la rece, atît dificultățile de comunicare între cei întorși din exil (marcați, uneori, de un anumit „rigorism etic”) și cei rămași în țară, cît și prejudecățile și sofismele din lumea noastră politică. Recunoscîndu-și erorile, scriitorul denunță nocivitatea patetismelor anticomuniste. Pe bună dreptate, ne amintește avertismentul dat de Michnik în 1990: „În 1990, la

București, Adam Michnik îi spunea lui Andrei Pleșu că, dacă cei mai bravi intelectuali și disidenți anticomuniști se retrag din FSN, ei comit o mare greșală: confundă cîmpul de posibilități limitate ale democrației incipiente cu betonul definitiv al inacțiunii de tip antitotalitar.” Poate că, la vremea aceea, demisiile în lanț au fost spectaculoase. Mai tîrziu, am putut observa cu toții cît de păguboase au fost ele în plan politic.

Exacerbarea conflictelor, demonizarea adversarului, „autismul” politic, încremenirea în sofisme și judecățile simpliste sînt aduse în discuție de analist: „Judecînd sumar, în logica totalitară a celui «zero sum game» – adică tot ce cîștigă adversarul este automat pierderea mea –, impresia multora este că au de-a face cu un oportunist și profitor, în cel mai rău caz, sau cu un naiv-imbecil, în cel mai bun caz. Apar și variațiile hermeneuților teoriei conspirației, care vor să te transforme în victima șantajului cu dosarul de Securitate sau în ofițerul acoperit surprins într-un acces de exhibiționism.

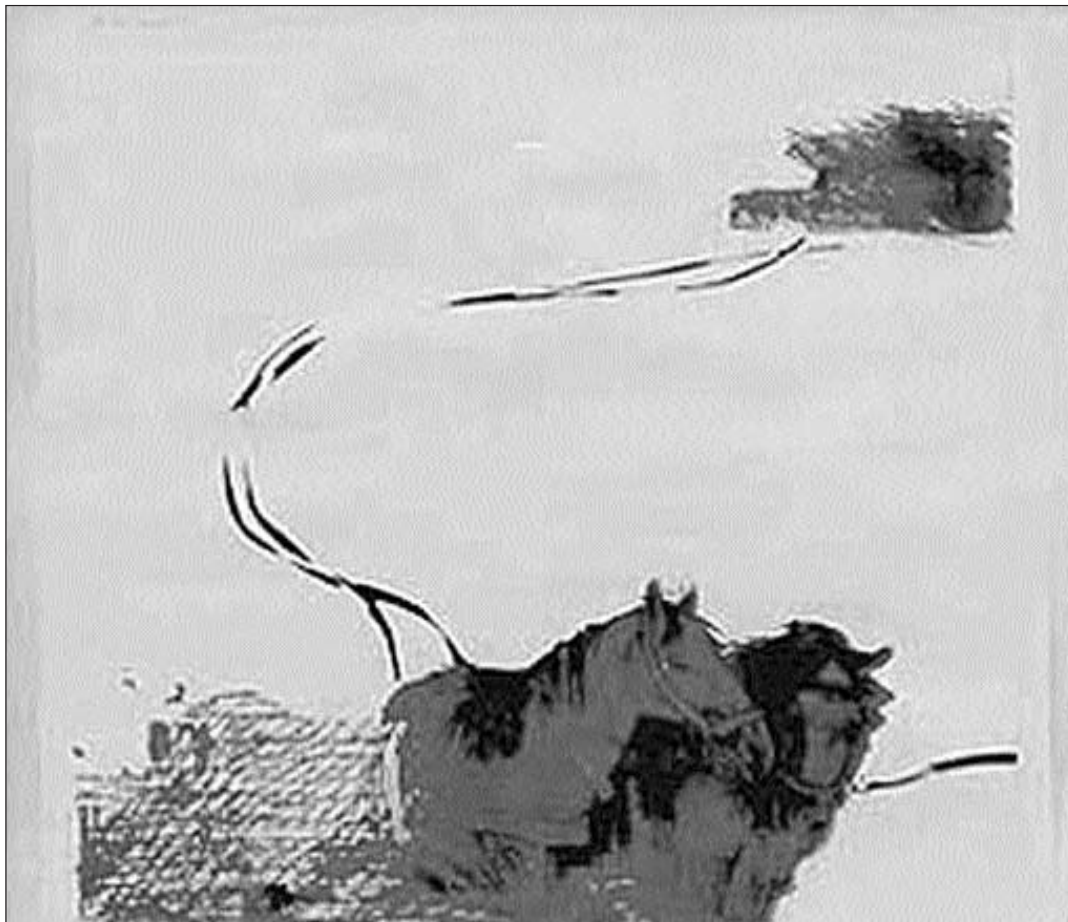
Cînd am acceptat funcția de consilier al lui Adrian Năstase, anonimi virtuoși de prin America sau *Alianța Civică*, bravi eroi ai surfingului ofensiv pe netul tuturor frustrărilor personale, mi-au reproșat că, trecînd la Năstase, trădez spiritul Occidentului sau că mi-am pregătit această mișcare de ani de zile, evitînd să mai lichidez, în scris, comuniști și postcomuniști. E extraordinară dorința irepresibilă de care suferă atîția oameni «cumsecade», și de altfel binevoitori anticomuniști de meserie: ei vor mereu să demaște, «uitați cine e, de fapt, asta!» – și să-și strige dezamăgirea: «tocmai mie, eroicul ascultător tenace, din umbră, al Europei Libere, să-mi facă una ca asta, crypto-securistul asta!». (...) Patetismul și fundamentalismul anticomuniste conduc, din fericire și în sfîrșit, în 1996, cu concursul echivoc al Occidentului și, interesant, al structurilor statului comunist, la venirea la putere a drepte, pentru prima oară

după 1945. Doar cu anticomuniști nu se poate însă guverna. Mai ai nevoie de pricepere, integritate, loialitate, disciplină, solidaritate, calități de dreapta, firește, dar deloc refuzate stîngii, oricît ar fi ea de postcomunismă.”

Sînt amendate, destul de dur, și discursurile „dezamăgite”, și criticile excesive la adresa drepte, născute dintr-un soi de iubire trădată: „A doua serie de erori a fost ca toți suporterii patetici ai drepte neimplinite între 1996-2000 să se transforme în criticii ei neconsolabili, în timp ce confruntarea s-a transferat, de fapt, pe terenul exclusiv al stîngii, între tehnicienii, profitorii, oportuniștii sau oamenii de ispravă provenind din comuniștii reformabili, pe de o parte, și extremiștii nostalgici ai comunismului și Securității pur sînge, pe de altă parte.”

Parafrazîndu-l pe Amoz Oz, ne putem întreba, în final: „Cum să tămăduiești fanaticii politici?” Pe lîngă simțul umorului, ne convinge Emil Hurezeanu, e nevoie de multă luciditate și de depășirea „patetismului fundamentalist”, de orice orientare politică ar fi el. (C. G.)

Responsabilitatea opiniilor exprimate în paginile revistei aparține autorilor

Colegiul de redacție:

Ștefan Afloroaei,
Al. Andriescu, Al. Călinescu
Liviu Leonte, Paul Miron,
Dan Petrescu, Alexandru Zub.

Correspondenți externi:

J. W. Boss (Olanda)
William Totok (Berlin).
Bogdan Suceavă (Los Angeles)
Mihai Vacariu (Adelaide)

Redactori:

Liviu Antonesei (director)
Michael Astner,
Șerban Axinte,
Mihai Dascălu,
Gabriela Gavril (redactor șef),
Gabriela Haja,
Florin Lăzărescu,
Cerasela Nistor,
Lucian Dan Teodorovici
(redactor-șef adjunct),
Iulian C-tin Copăcel (grafician).

Colaboratori:

Tiberiu Brăilean,
Nicu Gavriluță,
Radu Pavel Gheo,
Doris Mironescu,
Cristian Pătrășconiu,
Florin Țupu.

Adresa redacției:

Iași, B-dul Carol I, nr. 4, Et. IV.

Tehnoredactare:

Cristian Dumitriu

Revistă editată de:

Fundația Culturală „Timpul”

www.timpul.ro

E-mail: timpul@yahoo.com

ISSN 1223-8597

TIMPUL

REVISTĂ DE CULTURĂ
Redacția și administrația: B-dul Carol I nr. 4, Iași

Preț: 10.000 lei

Webmaster: Paul Dan Pruteanu

Director executiv:

Gabriel Cucuteanu

REVISTA APARE CU SPRIJINUL CONSILIULUI LOCAL IAȘI ȘI AL MINISTERULUI CULTURII